ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ

(ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ)

ପ୍ରଣେତା-

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଏମ୍.ଏ.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ

(ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ)

ପ୍ରଣେତା

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଏମ୍. ଏ.

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ସୌଜନ୍ୟରେ

ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମୃତି ସମିତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ
ପ୍ରଣେତା :
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଏମ୍. ଏ.

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ—୧୯୩୫
ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ—୧୯୯୭

ପ୍ରକାଶକ :
ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ସୌଜନ୍ୟରେ
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମୃତି ସମିତି
'ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ', ପ୍ଲଟ ନମ୍ବର ଡି ୯
ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ନଗର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୁଦ୍ରଣ :
ଗୀତାଞ୍ଜଳି ପ୍ରେସ୍
ଅଲିଶାବଜାର, କଟକ-୨
ମୂଲ୍ୟ : ପଚିଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର
(ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଶତକଡ଼ା ୨୦ଭାଗ ରିହାତି)

ORIYA BYAKARANA
Writer :
Pandit Nilakantha Das, M.A.
First Edition—1935
New Edition—1997
By courtesy of Utkal Sammilani
Published by :
Pandit Nilakantha Smruti Samiti
'Chandralok' Plot No. D 9
B. J. B. Nagar, Bhubaneswar
Printer :
Gitanjali Press
Price : **Rs. 25-00**
(For students Consession is 20%)

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାକ୍ କଥନ

କଲିକତାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଭାଷା ବିଜ୍ଞାନବିତ୍, ସୁଗାଲ୍ଫିକ ଓ "ପ୍ରତିବେଶୀ" ତ୍ରୈମାସିକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ବିଜୟପ୍ରସାଦ ମହାପାତ୍ର ଥରେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଲିକତାଠାରେ କହିଲେ ଯେ, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କର ଏହି ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ପୁସ୍ତକ "ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୧ମ ଓ ୨ୟ ଭାଗ)" ୧୯୩୫ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ତାହା ଲଣ୍ଡନ ବ୍ରିଟିଶ ମିଉଜିୟମରେ ସ୍କୁଲ ଅଫ ଓରିଏଣ୍ଟାଲ ଷ୍ଟଡ଼ିଜର ପୁସ୍ତକାଗାରରେ ଅଛି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଲଣ୍ଡନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଗବେଷକ John Victor Boulton କହିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଠିକଣା ଆମକୁ ଦେଲେ । ତାଙ୍କୁ ଯୋଗାଯୋଗ କରି ଉତ୍ତର ଆସିଲା ଯେ, ବହିଟି ଅଛି, ତାହାର ଜେରକ୍ସ କପି କରି ଡାକ ଯୋଗେ ପଠାଇବାକୁ ସେମାନେ ସମ୍ମତ; କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ ବାବଦର ଖର୍ଚ୍ଚ ୨୨ ପାଉଣ୍ଡ ଓ ଷାଠିଏ ପେନ୍‌ସ ଅଗ୍ରୀମ ରୂପେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ, ସେମାନେ ତାହା ଆମକୁ ଡାକ ଯୋଗେ ପଠାଇ ଦେବେ । ଏ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ପାଉଣ୍ଡ ପେନ୍‌ସ ମୁଦ୍ରାରେ ଦେବାକୁ ହେବ । ଷ୍ଟେଟବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଅଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ସହିତ ଯୋଗାଯୋଗ କରି ଜାଣିପାରିଲୁ ଯେ, ସେହି ବ୍ରିଟିଶ୍ ମୁଦ୍ରାର ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରା (ଟଙ୍କା ଓ ପଇସା)ରେ ଟ ୧,୧୨୫.୦୦ ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ସେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଡ୍ରାଫ୍ଟ ଦେବେ । ସେହି ଟଙ୍କା ଆମେ ଦେଲୁ ଓ ତା'ର ବିନିମୟରେ ସେ ଆମକୁ ୨୨ ପାଉଣ୍ଡ ୬୦ ପେନ୍‌ସର ଚେକ୍ ନଂ ୦୦୬୯୮୩ ତା ୧୯-୫-୯୫ରେ ଦେଲେ । ତାହା ସେହିଦିନ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲା । ତା ୯-୮-୯୫ରେ ବହିଟିର ଜେରକ୍ସ କପି ବିମାନ ଡାକଯୋଗେ ଆମର ହସ୍ତଗତ ହେଲା । ସେହି ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରଥମ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପୃଷ୍ଠାର ଏକ ନକଲ ଏଠାରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଗଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ

(ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ)

ପ୍ରଣେତା—
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ ଏମ୍. ଏ.

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୩୫

ପ୍ରକାଶକ—
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଆକୁଳ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟତୀର୍ଥ
ମେନେଜର, କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ କଂପାନୀ
ବାଲୁବଜାର
କଟକ

ମୂଲ୍ୟ—୦ ୦ ।୵ ସାତ ଅଣା ମାତ୍ର

SCHOOL OF ORIENTAL STUDIES · LONDON ·

(ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରଥମ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପୃଷ୍ଠାର ନକଲ)

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥାଭାବ ଯୋଗୁ ବହିଟି କପରି ଛପାହେବ ଭାବେଣି ପଡ଼ିଲା । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ କୁମାର ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଅନୁରୋଧ କରାଗଲା ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ । ସେ ବିଚାର କରିବେ ବୋଲି ସମ୍ମତ ହେଲେ । ତାହାପରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଓ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମୃତି ସମିତି ଉଭୟର ଉପସଭାପତି, ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବକ୍ସିପାତ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୋଧ କରାଗଲା । ତାହାଙ୍କର ଅପାର କରୁଣା ଫଳରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ୧୦,୦୦୦ ଟଙ୍କା ଏହି ବାବଦରେ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଲେ ବୋଲି ସମ୍ମିଳନୀର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନ ତା ୨୫-୧୧-୯୭ ଦିନ ଘୋଷଣା କଲେ । ପୁସ୍ତକଟି, ମୁଦ୍ରକ ଶ୍ରୀ ଫକିରମୋହନ ନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅଗ୍ରୀମ ଅର୍ଥ ସହିତ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ଆଜି ସେହି ପୁସ୍ତକଟି ଷାଠିଏରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବର୍ଷ ପରେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲା । ବୋଲଟନ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶ୍ରୀ ଫକିରମୋହନ ନନ୍ଦଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନେ ଏହି ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାରେ ସକ୍ରିୟ ସହଯୋଗ କରିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ଅବସରରେ ଶତକୋଟି ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଅଛୁ । ଆଜି ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କର ଅମର ଆତ୍ମା ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିବ ବୋଲି ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅଗଣିତ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ତଥା ଶିକ୍ଷାପ୍ରେମୀମାନେ ଏହି ପୁସ୍ତକଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ହୁଅନ୍ତୁ ଏହା ଭଗବାନଙ୍କୁ ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

"ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ"
ପ୍ଲଟ ନଂ ଡି-୯,
ବି.ଜେ.ବି. ନଗର
ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭୫୧୦୧୪

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ମିଶ୍ର
ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ସ୍ମୃତି ସମିତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଖବନ୍ଧ

୧୯୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ମତେ ପ୍ରାୟ ଏକ ମାସ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ସବୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ସେସବୁ ଇତର ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଆଭାସ ଅନୁକୃତ ମାତ୍ର । ସେଠାରୁ ମୁଁ ନିଜେ ଅତି ମୂଳରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ଆଲୋଚନାରେ ଚିନ୍ତା ଚଳାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି । ବାକ୍ୟ ବିଚାର, ପଦ ବିଚାର, ଶବ୍ଦ ବିଚାର, ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର, ଛନ୍ଦ ବିଚାର ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର ଏହିପରି ୬ଭାଗରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟିର କଳ୍ପନା କଲି । ପ୍ରଥମରୁ ଶିଶୁଗମ୍ୟ ଭାବରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରତିଦିନର ପଢ଼ାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲି । କେବଳ ବାକ୍ୟବିଚାର ଓ ପଦବିଚାର ଭାଗ ଦୁଇଟିର କଙ୍କାଳ ମାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲା । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଗ ପାଇଁ କେତେକ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ସୂଚନା ଲେଖିଥିଲି । ସେହି କଂକାଳଟି ଏବେ ଏ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଗସବୁ ଆଉ କରିବାର ଅବକାଶ କେବେ ପାଇବି, ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏ କଂକାଳରେ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଆଲୋଚନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସର୍ବାଂଗୀନ ନୁହେ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଏଥିରୁ ଯଥାର୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ଆଲୋଚନା ଓ ଶିକ୍ଷାର ଯଥେଷ୍ଟ ସୂଚନା ମିଳିବ ଓ ସେହି ସୂତ୍ରରେ ହୁଏତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦିନେ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରି ଏହା ପ୍ରକାଶକଙ୍କୁ ଦେଲି । ଏସବୁ ବିଷୟ ଅନୁଧାବନ ଫଳରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୂଚନାମାନ ଦେଇ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ମୁଁ ନିଜେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର ଏସବୁ ସୂଚନାର ସଂକଳନରେ ମତେ ସେତେବେଳେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମୋହନ ଦାସ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ପୁଣି କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଂ କମ୍ପାନୀର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଆକୁଳ ମିଶ୍ର ଏ ପୁସ୍ତକ ଦେଖି ଆଗ୍ରହ ସହିତ ପ୍ରକାଶ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ନ କରିଥିଲେ ଏ ସୂଚନାଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ କେବେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାନ୍ତା କି ନା ସନ୍ଦେହ । ଏସବୁ ପାଇଁ ମୁଁ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଅଛି ।

ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀ

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ବାକ୍ୟ ବିଚାର — ୧—୩୦ ପୃଷ୍ଠା

ବାକ୍ୟ—୩; ପଦ—୪; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ—୪; ବିଶେଷ୍ୟ, କ୍ରିୟା ଓ ବିଶେଷଣ—୬; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—୭; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କଣ ରହିପାରେ—୮; ବିଧେୟ ଓ କ୍ରିୟା—୧୦; ବିଧେୟରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କେଉଁ କେଉଁ ପଦ ରହେ—୧୨; ସରଳ, ଜଟିଳ ଓ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ—୧୭; ବାକ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ—୨୧; ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ବା ବିଭାଗ—୨୧; ପଦ—୨୪; ବିଶେଷ୍ୟ—୨୪; ବିଶେଷଣ—୨୫; ସର୍ବନାମ—୨୬; କ୍ରିୟା—୨୭; ଅବ୍ୟୟ—୨୮; ଦ୍ୱୈଧପଦ—୨୮; କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ—୨୮; କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—୨୯; ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—୩୦ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ

ପଦ ବିଚାର — ୩୧ ୧୨୭ପୃଷ୍ଠା

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—୩୩; ଅନ୍ୱୟରେ ପଦମାନଙ୍କ ରୂପ—୩୫; ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷ ବିବରଣ—୩୮; ଲିଙ୍ଗ—୪୨, ବିଶେଷ—୪୫; ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ - ୪୫; ବଚନ—୪୭; ବିଶେଷ ବିଧି—୪୮, ପୁରୁଷ—୫୩; କାରକ ବିଭକ୍ତି ୫୩; କାରକ—୫୭; କାରକ ବିଭକ୍ତିର ଆକାର ଓ ପ୍ରୟୋଗ—୬୦; ସର୍ବନାମ—୬୯, ସର୍ବନାମ ବିଶେଷଣ—୭୭; ଅବ୍ୟୟ—୭୯; କ୍ରିୟା—୮୨; କାଳଭଙ୍ଗି—୮୬; ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ କ୍ରିୟା—୯୩; କ୍ରିୟାର ନିଷେଧ ଯୋଗ—୯୩; ନିଷେଧାର୍ଥକ କ୍ରିୟାରୂପ—୯୬; ସକର୍ମକ ଓ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା—୯୮; ସକର୍ମକ

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ରିୟା ଅକର୍ମକ ହୁଏ—୧୦୦; ବହୁକର୍ମକ କ୍ରିୟା—୧୦୧; ପ୍ରୟୋଜକ ଦ୍ୱିକର୍ମକ—୧୦୨; ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜକ—୧୦୩; ବିଧେୟ କର୍ମବତ୍ ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟା—୧୦୩; ସକର୍ମକ ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ—୧୦୪; ଏକକର୍ମକ ବାକ୍ୟ—୧୦୪; ଦ୍ୱିକର୍ମକ ବାକ୍ୟ—୧୦୪; ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା—୧୦୫; ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କ ତାଲିକା—୧୦୬; କ୍ରିୟାର ବାଚ୍ୟ—୧୦୯; କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ—୧୦୯; କର୍ମବାଚ୍ୟ—୧୦୯; ଭାବବାଚ୍ୟ—୧୦୯; କର୍ତ୍ତୃକର୍ମ ଓ କର୍ତ୍ତୃଭାବବାଚ୍ୟ—୧୧୨; କର୍ତ୍ତୃକର୍ମବାଚ୍ୟ—୧୧୨; କର୍ତ୍ତୃଭାବବାଚ୍ୟ—୧୧୨; ବହୁକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ବାଚ୍ୟାନ୍ତର—୧୧୪; ବିଧେୟକର୍ମକ ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟା—୧୧୪, କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ—୧୧୪; ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ମ—୧୧୪; କର୍ମ ଓ ଭାବ ବାଚ୍ୟାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ—୧୧୫; ନାମଧାତୁ—୧୧୬; କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ—୧୧୬; କ୍ରିୟାର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ—୧୧୮ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ

ପ୍ରଥମ ଭାଗ

ବାକ୍ୟ ବିଗ୍ରହ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକ୍ୟ ବିଚାର

ବାକ୍ୟ

ଧାନ ପାଚୁଛି; ଗାଈ ଚରୁଛି; ଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ । ଆଗ ବାକ୍ୟଟିରେ 'ଧାନ' ବିଷୟରେ 'ପାଚିବା' କଥା; ପଛ ବାକ୍ୟଟିରେ 'ଗାଈ' ବିଷୟରେ 'ଚରିବା' କଥା ବୁଝାଯାଉଅଛି । ଏହିପରି ପ୍ରତି ବାକ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ କିଛି ବୁଝାଯାଏ । ଯାହା ବିଷୟରେ ବା ଯାହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ବୁଝାଯାଏ, ତାହାକୁ **'ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ'**; ପୁଣି ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ, ସେହି ବୁଝାଯିବା କଥାକୁ **'ବିଧେୟ'** କହନ୍ତି । ଧାନ ପାଚୁଛି, ଏଠାରେ 'ଧାନ' ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; 'ପାଚୁଛି' ବିଧେୟ । ଗାଈ ଚରୁଛି, ଏଠାରେ 'ଗାଈ' ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; 'ଚରୁଛି' ବିଧେୟ ।

ଖାଲି 'ଧାନ' ବା 'ଗାଈ' କହିଲେ ବାକ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାମ । ଧାନ କଣ ହେଉଛି ?—'ପାଚୁଛି'; ଗାଈ କଣ କରୁଛି ?—'ଚରୁଛି'; ଏହିପରି କଥାଟିମାନ ଲଗାଇ ଆମେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ କଲୁ ।

ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ କିଛି କହିଲେ ବାକ୍ୟ ହୁଏ । ବିଧେୟରେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ ତାହା ଗୋଟିଏ ଘଟନାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ଆଦେଶ, ପ୍ରଶ୍ନ, ଇଚ୍ଛା, ବା ବିସ୍ମୟ ପ୍ରଭୃତି ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ । କୌଣସି କୌଣସି ବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଅଂଶ, କୌଣସି କୌଣସି ବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ବା ବିଧେୟର ଅଂଶ ଊହ୍ୟ ବା ଅପ୍ରକାଶିତ ଥାଏ;

ଯଥା :—

ଘଟନା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ଏକାଠେଇ ରହିବାରେ ବନ୍ଧୁତା ହୁଏ, କଳିକଜିଆରେ ବନ୍ଧୁତା ହୁଏ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଦେଶ, ଅନୁରୋଧ, ପ୍ରାର୍ଥନା ପ୍ରଭୃତି—

(ତୁମେ) ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କର । (ତୁମେ) ଆପଣାକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ବଢ଼ୁର ନାହିଁ । (ତୁମେ) ତାଙ୍କୁ ବସା କରିଦିଅ । (ତୁମେ) ମୋତେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୃକଣ୍ଡି କରିଦିଅ ।

ପ୍ରଶ୍ନ, ବିସ୍ମୟ ପ୍ରଭୃତି –

(ତୁମେ) କାହିଁକି ଏତେ କଥା କହୁଛ ? ତୁମେ ଏଠାରେ (ଅଛ) ? (ତୁମେ) ଏଠାରେ ଯେ (ଅଛ) ? ଏଠାରେ ତୁମେ (କାହିଁକି ଅଛ) ? ଆସିଛ (ତୁମେ) ? (ତୁମେ) ଜମିଦାରଙ୍କ ପୁଅ କାହିଁକି (ଏଠାକୁ ଆସିଛ) ?

ଏହିପରି ବିସ୍ମୟାଦି ପ୍ରକାଶକଲେ ବା ଜୋର୍‌ରେ କହିଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଧେୟ, ନାନା ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

ପଦ

ଧାନ ପାଚୁଛି; ଗାଈ ଚରୁଛି; ଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟ । ପ୍ରଥମଟିରେ 'ଧାନ' ଓ 'ପାଚୁଛି'; ଦ୍ୱିତୀୟଟିରେ 'ଗାଈ' ଓ 'ଚରୁଛି'; ଏହିପରି ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟରେ ଗ୍ଟରୋଟି କଥା ଅଛି । ଏହି ଗ୍ଟରୋଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ପଦ କୁହାଯାଏ । ଏହିପରି ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଯେତେ କଥା ଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ପଦ କୁହାଯାଏ ।

ଏହି ପଦ ଅନେକ ପ୍ରକାର ହୁଏ । ବାକ୍ୟ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କର ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ, ଅବ୍ୟୟ, କ୍ରିୟା ଏହିପରି ନାମମାନ ଅଛି । ସେ କଥା ପରେ କୁହାଯିବ ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁ ସେ ସବୁ ବାକ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ଏହିପରି ଯୋଡ଼ିଏ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ଗାଈ ଚରୁଛି' ଏ ଗୋଟିଏ ଅତି ଛୋଟ ବାକ୍ୟ । ଏଠାରେ 'ଗାଈ' ଗୋଟିଏ ଜନ୍ତୁର ନାମ—ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । 'ଚରୁଛି' ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ସମସ୍ତ ବିଧେୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି ।

ବାକ୍ୟ ଯେତେ ବଡ଼ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଧେୟ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ରହି ନ ପାରେ । ଯଥା :—

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ	ବିଧେୟ
ଗାଈ	ଚରୁଛି ।
କାଳି ଗାଈ	ଘାସ ଚରୁଛି ।
ନୂଆହୋଇ କଣା ହୋଇଥିବା କାଳି ଗାଈ	ବିଲରେ କଅଁଳ ଘାସ ଚରୁଛି ।
କାଲି ସକାଳେ ଯେଉଁ ଗାଈ ହଜିଥିଲା, ନୂଆ ହୋଇ କଣା ହୋଇଥିବା ସେହି କାଳି ଗାଈ	ଦୁଇ ଘରି ଦିନ ତଳେ ହଳ ହୋଇଥିବା, ତାଙ୍କ ବିଲରେ କଅଁଳ ଘାସ ଚରୁଛି ।

ଏହିପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଧେୟ—ଦୁହେଁ ଗୋଟିଏ କମ୍ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତି । ବାକ୍ୟରେ ଯାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମେ କିଛି କହୁ, ତାକୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ଭାବରେ ବୁଝାଉଥିବା ପଦମାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ସେହିପରି ବିଧେୟକୁ ସାକ୍ଷାତ୍‌ଭାବରେ ବୁଝାଉଥିବା ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିବା ପଦମାନ ବିଧେୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

———

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷ୍ୟ, କ୍ରିୟା ଓ ବିଶେଷଣ

ଧାନ ପାଚୁଛି; ଗାଈ ଚରୁଛି; ଖାଇବା ସରିଲାଣି; ଦେବା ଲାଗିଛି; ଏ ସବୁରେ 'ଗାଈ' 'ଧାନ' 'ଖାଇବା' 'ଦେବା' ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାମ । ଏହିପରି ବାକ୍ୟ ଭିତରେ ଥିବା ବସ୍ତୁ, ଜନ୍ତୁ, **କାର୍ଯ୍ୟ** ପ୍ରଭୃତିର ନାମକୁ **ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ** କହନ୍ତି । ଗ୍ରାମ, ମାକଡ଼, ଫଳ, ଖାଇବା, ଦେବା, କରିବା—ପ୍ରଭୃତି ପରି ନାମଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟ ଭିତରେ ଲାଗିଲେ ସେମାନେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ହୁଅନ୍ତି ।

'ପାଚୁଛି' 'ଚରୁଛି' ପରି ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟର କ୍ରିୟା ବା କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ **କ୍ରିୟାପଦ** କହନ୍ତି । କଲେ, ଯାଇଥିଲି, ଖାଇଥିବ, ଯାଆନ୍ତା, ହସୁଛି, ପାଇଛି ପ୍ରଭୃତି ପରି ପଦମାନେ ବାକ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ କ୍ରିୟାପଦ ହୁଅନ୍ତି ।

ସରୁ ଧାନ ପାଚୁଛି; ସରୁ ଧାନ **ଆଗ** ପାଚୁଛି; **ରୁଆ** ଧାନ ପାଚୁଛି; କାଳ ଗାଈ **ବହୁତ** ଚରୁଛି; **କାଳ କଣା ହୋଇଥିବା** ଗାଈ **ଭଲରେ** ଚରୁଛି । ଏହି ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ 'ସରୁ' 'ରୁଆ' ଦୁହେଁ 'ଧାନ' ଏହି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ, 'କାଳ' ଓ 'କାଳ କଣା ହୋଇଥିବା' ଦୁହେଁ 'ଗାଈ' ଏହି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ, 'ଆଗ' 'ପାଚୁଛି' ଏହି କ୍ରିୟାପଦକୁ, 'ବହୁତ' ଓ 'ଭଲରେ' ଏ ଦୁହେଁ 'ଚରୁଛି' ଏହି କ୍ରିୟାପଦକୁ ବୁଝାଉ-ଅଛନ୍ତି ବା ବିଶେଷ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଏହିପରି ବିଶେଷ କରୁଥିବା ପଦମାନଙ୍କୁ **ବିଶେଷକ** ବା **ବିଶେଷଣ** ପଦ କୁହାଯାଏ ।

ବିଶେଷ୍ୟକୁ ବିଶେଷ କଲେ **ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ** ଓ କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷ କଲେ **କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ** ହୁଏ । ଏହିପରି ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ଚଳେ । ଯଥା :—ଘର କାଳ ଗାଈଟାଏ ଚରୁଛି—ଏଠାରେ 'ଘର' ପଦ 'କାଳ' ଏହି ବିଶେଷଣକୁ ବିଶେଷ କରିବାରୁ ତାହାକୁ **ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ** କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳେବେଳେ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ବଦଳରେ 'ସେ' 'ତାହା' 'ମୁଁ' 'କିଏ' ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ବସନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ନ କହି **ସର୍ବନାମ ପଦ** ବୋଲି କହନ୍ତି । ଯଥା :—

ସେ (ରାମ) କରୁଚି; ମୁଁ (କହିବା ବାଲା) ଯାଉଚି; ତୁମେ (ଶୁଣାହେବା ବାଲା) ଆସ; କିଏ (ଅଜଣା ଲୋକ) କହିଲା ? ଏଠାରେ ସେ, ମୁଁ, ତୁମେ, କିଏ ପ୍ରଭୃତି ସର୍ବନାମ ପଦ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ସଂସ୍କୃତରେ କେବଳ ପଦ ଦୁଇପ୍ରକାର, ଯଥା :—

୧—ସୁବନ୍ତ ବା କାରକ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦ ।

୨—ତିଙନ୍ତ ବା କ୍ରିୟା ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦ ।

ବିଭକ୍ତି ନ ଥିବାରୁ ଅବ୍ୟୟକୁ ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ପଦ ବୋଲି ଧରିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭକ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କେତେକ ଅସୁବିଧାରୁ ଓ ବୁଝିବାର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ଏବେ ଯେପରି ପଦର ବିଭାଗ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଉଅଛି, ତାହା ବହୁପରିମାଣରେ ଇଂରେଜି ବ୍ୟାକରଣର ଆଦର୍ଶରେ ତିଆରି ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ବୁଝିବାର ସୁବିଧା ପାଇଁ ସେହିପରି କୁହାଗଲା । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହେବ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଧେୟ ବିଚାରରେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର କାରକ ବିଚାରର ଅସୁବିଧା ବହୁତ କମିଯିବ ।

ସଂସ୍କୃତ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଭାଷା । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦି, ଗୁଜରାଟି, ମରହଟି, ସିନ୍ଧି, ପଞ୍ଜାବି ପ୍ରଭୃତି ଇଂରେଜି ପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷାର ବଂଶଧର ବା ସେଥିରୁ ଜାତ ଚଳିତ ଭାଷା । ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତିର ସାମ୍ୟ ରହିବାର କଥା ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଗାଈ ଚରୁଚି; ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଚରୁଚି' ଏହି ପଦରେ ବୁଝା ଯାଉଥିବା ଚରିବା କାର୍ଯ୍ୟ 'ଗାଈ' କରୁଚି ଏବଂ ଗାଈ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହା କୁହାଯାଉଅଛି । ଧାନ ପାଚୁଚି; ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ପାଚୁଚି' ପଦରେ ବୁଝା ଯାଉଥିବା ପାଚିବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ 'ଧାନ' କରୁନାହିଁ; ପାଚିବା କଥା ଧାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୁଝାଯାଉଅଛି ମାତ୍ର । ଆମ୍ବ ଖାଇ ହେଉଛି; ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଖାଇ ହେଉଛି' ଏହି ପଦରେ ବୁଝା ଯାଉଥିବା ଖାଇ ହେବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ବ କରୁନାହିଁ । ସେଥିକି ନୁହେଁ, ବରଂ ଆଉ ଜଣେ (ଆମ୍ବ ଖାଇବା ଲୋକ) ତାହା କରୁଛି, ତଥାପି ଆମ୍ବକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି 'ଖାଇ ହେଉଛି' ଏହି କ୍ରିୟାଟି ବୁଝା ଯାଉଅଛି।

ଏହିପରି ଯେ କରେ ବା ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୁଝାଯାଏ— ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସେହି ପ୍ରଧାନ ପଦକୁ **କର୍ତ୍ତା** କହନ୍ତି । **ଯେ** କରେ ତାକୁ ଆମେ କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ବୁଝୁଁ; ମାତ୍ର ବ୍ୟାକରଣରେ ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଧେୟଟି ବୁଝାଯାଏ ତାକୁ କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଉପର ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ 'ଗାଈ' 'ଆମ୍ବ' 'ଧାନ' ସମସ୍ତେ କର୍ତ୍ତା ।

ସାଧାରଣତଃ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ କର୍ତ୍ତା ଗୋଟିଏ ପଦରେ ହୁଏ; ସେଇଟି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ । ଯଥା :—ଗାଈ ଶୋଇଛି; ଓଡ଼ିଆ ଭଲ ନୁହେଁ । ଏ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ 'ଗାଈ' ଓ 'ଓଡ଼ିଆ' ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ।

ସର୍ବନାମ ବି କର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ କରୁଅଛି; ମୁଁ ଯିବି; କିଏ କହିଲା ? ଏଠାରେ 'ସେ' 'ମୁଁ' ଓ 'କିଏ' ଏହି ପଦମାନ କର୍ତ୍ତା ।

ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ବେଳେବେଳେ ବିଶେଷ୍ୟ-ପଦ କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ବସେ । ଯଥା :—ଜଣାଥିଲା, ସେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଠାରେ 'ସେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।' ଏ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥଟି 'ଜଣାଥିଲା' କ୍ରିୟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା କର୍ତ୍ତା ।

———

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କ'ଣ ରହିପାରେ

କାଳି ଗାଈଟିଏ ଚରୁଛି; ଏହି ବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ପଦ ବା କର୍ତ୍ତା ଗାଈ । 'କାଳି' ପଦଟି ସେହି ଗାଈର ଗୋଟିଏ ଗୁଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଝାଇ 'ଗାଈ' ପଦଟିର ବିଶେଷଣ । ଏହିପରି ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ପଦ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରହେ, ଯଥା :—ଚିକ୍କଣ କାଳ ଗାଈଟିଏ ଚରୁଚି; ଏଠାରେ 'ଚିକ୍କଣ' ପଦଟି 'କାଳ' ଏହି ପଦର ଗୁଣ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ହେଲା ।

କର୍ତ୍ତାର ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, ଧର୍ମ ବୁଝାଉଥିବା ବିଶେଷଣମାନେ, ପୁଣି ସେହି ବିଶେଷଣର ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, ଧର୍ମ ଆଦି ବୁଝାଉଥିବା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣମାନେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି ।

ମୋ ଗାଈଟି ଚରୁଚି; ତୁମ ଘର ଦିଶୁଚି; ଏଠାରେ 'ମୋ' 'ତୁମ' ଏମାନେ 'ଗାଈ' ଓ 'ଘର'ର ବିଶେଷଣ ପଦ । ଏହିପରି ମୋର, ତୁମର, ରାମର, ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନଙ୍କୁ ଅନେକେ ବିଶେଷଣ ବୋଲି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ସମ୍ବନ୍ଧ ବୁଝାଉଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ବୋଲି କହନ୍ତି । ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏମାନେ ବିଶେଷଣ ।

ରାମର ସାନ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ଆସୁଚି; ଏଠାରେ 'ରାମର ସାନ ଭାଇ' ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଏକାଠେ 'ଗୋବିନ୍ଦ'ର ଅବସ୍ଥାକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । 'ଭାଇ' ଓ 'ଗୋବିନ୍ଦ' ଏକା ବ୍ୟକ୍ତି । 'ଭାଇ' ଏହି ପଦଟି ନିଜେ ବିଶେଷ୍ୟ ହୋଇ 'ଗୋବିନ୍ଦ' ଏହି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରୁଅଛି ମାତ୍ର ।

ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ନିଜର ବିଶେଷକ କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ସହିତ କର୍ତ୍ତାର ପ୍ରକୃତି ବା ଅବସ୍ଥାକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ସେହି କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷକ ହୋଇ ବସିପାରେ । ଏହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେ-ଷଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ବ୍ୟାକରଣରେ ଏହାକୁ ବିଶେଷଣ ନ କହି **ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବିଶେଷ୍ୟ** ବୋଲି କହନ୍ତି ।

କାଲି ଯେଉଁ ଗାଈ କିଣା ହୋଇଥିଲି ସେ (ଗାଈ) ଚରୁଚି । ଏଠାରେ ସେ ଚରୁଚି, ଏହି ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା 'ସେ' ପଦକୁ 'କାଲି ଯେଉଁ ଗାଈ କିଣା ହୋଇଥିଲି' ଏହି ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ବିଶେଷିତ କରୁଅଛି । ଏଠାରେ ଏହି ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥଟି 'ସେ' ଏହି ପଦର ବିଶେଷଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ ରହିଅଛି, ଅଥଚ ତାହା ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । 'କାଲି ଯେଉଁ ଗାଈ କଣା ହୋଇଥିଲା' ଏତିକ କହିଲେ କଥାଟି ସରିଲା ନାହିଁ । କଥାଟି ନ ସରିବା ଯାଏ, ଶୁଣିବା ଲୋକର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନହେବା ଯାଏ, ସେଉଟି ବାକ୍ୟ ହେଲାନାହିଁ । ଅତଏବ ବାକ୍ୟପରି ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଗୋଟିଏ ବିଶେଷଣ । ଏହିପରି ବିଶେଷଣକୁ **ବାକ୍ୟାର୍ଥ ବିଶେଷଣ** କହନ୍ତି ।

କାଲି ଯେ ଗାଈ କଣା ହୋଇଥିଲା, ସେ ଗାଈ ଚରୁଚି; ଏପରି ନ କହି, ସେହି ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ଠିକ୍ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ କହିପାରୁ—କାଲି କଣା ହୋଇଥିବା ଗାଈ ଚରୁଚି—ଏଠାରେ 'କାଲି କଣା ହୋଇଥିବା' ଏ ବାକ୍ୟାଂଶଟି ବାକ୍ୟ ପରି ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟା ଅଛି । ଏହିପରି ବାକ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁ ନ ଥିବା କ୍ରିୟା ଓ ବେଳେ ବେଳେ ତାହାର ବିଶେଷକ ପଦମାନେ ଏକତ୍ରେ କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିପରି ବିଶେଷଣକୁ **କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ପଦ** ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ବିଧେୟ ଓ କ୍ରିୟା

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେପରି ପ୍ରଧାନ ପଦ କର୍ତ୍ତା, ବିଧେୟରେ ସେହିପରି ପ୍ରଧାନ ପଦ ସମାପିକା କ୍ରିୟା । ଆଉ ଯେଉଁସବୁ ପଦ ଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ସେହି ସମାପିକା କ୍ରିୟାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରହନ୍ତି ବା ଅର୍ଥରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି । 'ଗଉଡ଼ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଡ଼ି ହାତରେ ଧରି ଗାଈ ଜଗିଛି;' ଏହି ବାକ୍ୟରେ 'ଜଗିଛି' ସମାପିକା କ୍ରିୟା, ଅର୍ଥାତ୍ 'ଜଗିଛି' କ୍ରିୟାରେ ବାକ୍ୟର ଭାବ ସମାପ୍ତ ହେଉଛି ।

ସେ ଚାଲିଗଲା; ଆମ୍ଭେମାନେ ଯିବା; କାଠ ପଡ଼ିଚି—ପ୍ରଭୃତି ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟା କର୍ତ୍ତା ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ା ହେଉଅଛି । 'ଆମ୍ଭେମାନେ' କର୍ତ୍ତାକୁ କ୍ରିୟା ହେଲା 'ଯିବା' । କିନ୍ତୁ ମୁଁ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ, କ୍ରିୟା ହୋଇଥାନ୍ତା 'ଯିବି' । ସେ ଚାଲିଗଲା; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହିପରି ଆମ୍ଭେ; ତୁମ୍ଭେ, ସେ, ଏକ ବହୁତ ବୁଝାଇବା ଭେଦରେ କ୍ରିୟା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଉଅଛି ।

ଆମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେ, ସେ, ପ୍ରଭୃତିରେ କ୍ରିୟାର ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଉତ୍ତମ, ମଧ୍ୟମ, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଅନୁସାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏବଂ କର୍ତ୍ତା ଏକ ଜନସଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିଲେ କ୍ରିୟା ଏକ ବଚନର, ଏବଂ କର୍ତ୍ତା ବହୁତ ଜନସଙ୍କୁ ବୁଝାଉଥିଲେ କ୍ରିୟାକୁ ବହୁବଚନର କ୍ରିୟା କହନ୍ତି ।

କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଏହିପରି କ୍ରିୟାର, ବଚନ ପୁରୁଷରେ, ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ପଦ କ୍ରିୟା ବୁଝାଇ ମଧ୍ୟ ତାର ସେପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ତାହା ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନୁହେ । କରି, ଦେଇ, ଖାଇ, ଯାଉଁ ପ୍ରଭୃତି କାଳାର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା; ହେଲେ, ଦେଲେ, ହୁଅନ୍ତେ, ଦଅନ୍ତେ, କରନ୍ତେ ପ୍ରଭୃତି ହେଉ‌ଥିବା ହାଲ୍ ବୁଝାଉଥିବା ଯଦ୍ୟର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା; କରିବା, ଖାଇବା, ଦେବା ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ; ଏ ସବୁ କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନୁହନ୍ତି । କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ବଚନ, ପୁରୁଷରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥାଏ । ସେମାନଙ୍କର ଉଦାହରଣ; ଯଥା—

୧ । କାଳାର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା :—

(କ) ମୁଁ ଏହା କରି ସେଠାକୁ ଯିବି । ତୁମେ ଏହା କରି ସେଠାକୁ ଯିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହା କରି ସେଠାକୁ ଯିବୁ ।

(ଖ) ମୁଁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କହିଲି । ସେମାନେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କହିଲେ । ହରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ କହିଲା ।

୨ । ଯଦ୍ୟର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା :—

(କ) ମୁଁ ବହି ନେଲେ ଯିବି । ସେମାନେ ବହି ନେଲେ ଯିବେ । ତୁମେମାନେ ବହି ନେଲେ ଯିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଖ) ସେ ଏପରି କହନ୍ତେ ମୋର ରାଗ ହେଲା । ଆମେମାନେ ଏପରି କହନ୍ତେ ରାମର ରାଗ ହେଲା ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ :—

ଏହି ଅନ୍ତେ ଯୁକ୍ତ ସଦ୍ୟର୍ଥକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ କଥାରେ ଲୋପ ପାଇଲାଣି । ଏବେ ଏଠାରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ 'କହିବାରୁ' ବୋଲି କହିବା ସାଧୁ ହେବ । ମାତ୍ର ପଦ୍ୟରେ 'ଅନ୍ତେ'ର ବ୍ୟବହାର ଚଳେ । କେବଳ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳର ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଲାଗିଲେ ଏହି 'ଅନ୍ତେ' କ୍ରିୟା ଚଳେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ 'ଇଲେ' ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଯଥା—ସେ ଏପରି କହିଲେ ମୋର ରାଗ ହେବ ।

୩ । କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—

ମୋର ବୁଲିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ତୋର ବୁଲିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କର ବୁଲିବା ଭଲ ନୁହେଁ ।

୪ । କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ—

ମୁଁ (ମୋର) ଆଣିବା ବହି ସୁନ୍ଦର । ତୁ (ତୋର) ଆଣିବା ବହି ସୁନ୍ଦର । ସେମାନେ ଆଣିବା ବହି ସୁନ୍ଦର । କର୍ତ୍ତାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବିଧେୟରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କେଉଁ କେଉଁ ପଦ ରହେ

(ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ—କାରକ—ସାଧାରଣ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ)

ମୁଁ ଖାଉଛି; ସେ ଯାଉଛି—ପ୍ରକୃତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ । ଏହିପରି ସମାପିକା କ୍ରିୟାରେ ବାକ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ; ମାତ୍ର ହୁଏ, ଅଟେ ଅର୍ଥକ କେତୋଟି କ୍ରିୟା ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ବାକ୍ୟର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହେ । ଏହି ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ବେଳେ ବେଳେ କ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—ମୁଁ ତାଙ୍କ ପୁଅ (ଅଟେ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହିସବୁ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ପଦ ଲଗାଇ ବାକ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଏ, ସେମାନେ କର୍ତ୍ତାକୁ ବିଶେଷିତ କଲେ ମଧ୍ୟ ବିଧେୟର ଅଙ୍ଗ ଥିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କୁ **ବିଧେୟ ବିଶେଷକ** ବା **ବିଶେଷଣ** କୁହାଯାଏ, ଏହି ବିଧେୟ ବିଶେଷକ ବା ବିଶେଷଣ ଚାରି ପ୍ରକାର ହୁଏ; ଯଥା :—

(୧) ବିଶେଷ୍ୟ—ସୁନା **କୁଣ୍ଡଳ** ହୁଏ । କାଠ **କାଳି କଏଲା** (ହେଲା) । ରାମ **ବାଳକ** ।

(୨) ବିଶେଷଣ—ରାମ ବଡ଼ **ସୁଧାର** ।

(୩) ସର୍ବନାମ—ମୁଁ **ସେ** ନୁହେ ।

(୪) ବାକ୍ୟାର୍ଥ—ଏଉଟି, **ଯାହା ତୁମେ ଦେଇଥିଲ** ।

ଏହିପରି କ୍ରିୟାକୁ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ବା ବିକୃତିବ୍ୟଞ୍ଜକ ସମାପିକା କ୍ରିୟା କୁହାଯାଏ ।

କାଠ କାଳି ହେଲା; ସୁନା କୁଣ୍ଡଳ ହେଲା—ପ୍ରଭୃତି **ବାକ୍ୟରେ,** ଯେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିକୃତ ବା ପରିଣତ ହୁଏ ସେପରି ସ୍ଥଳରେ, ବିଧେୟ ବିଶେଷକକୁ ମଧ୍ୟ **ବିକୃତି-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ବିଧେୟ ବିଶେଷକ** ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କ୍ରିୟା ଯାହାକୁ କରେ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ ବା ଯାହା ନିମିତ୍ତ କରେ, ଯାହାଦ୍ୱାରା, ଯେଉଁଠାରୁ ବା ଯେଉଁଠାରେ, ବିଷୟରେ କାଳରେ ବା ଭାବରେ ସାଧିତ ହୁଏ ସେସବୁକୁ ବୁଝାଉଥିବା ପଦମାନେ କ୍ରିୟାର ବିଶେଷକ ଅତଏବ ବିଧେୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଯଥା :—ରାମ **ଭାତ** ଖାଇଲା; ରାମ **ଗ୍ରାମକୁ** ଗଲା; ସେ **ହରିକୁ** ଦେଲା; ସେ **ହରି ପାଇଁ** କଲା; ସେ **ଛୁରିରେ** କାଟିଲା । ସେ **ଘରୁ** ଆସିଲା; ସେ **ଘରେ** ଖାଇଲା, **ରାତିରେ** ଆସିଲା, ତାର **ପାଠରେ** ମନ ଅଛି; ସେ **ରାଜାଙ୍କର** କହିଲା—ଏହିସବୁ ଅର୍ଥର ପଦମାନଙ୍କୁ କ୍ରିୟାର **କାରକ** କହନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାରକର ନାମ, ଯଥା—

(୧) **କର୍ମ**—

(କ) ଯାହାକୁ, ଯେଉଁଠାକୁ ପ୍ରଭୃତି ବୁଝାଇଲେ ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ହୁଏ । ସେ ଭାତ ଖାଇଲା । ସେ ଘରକୁ ଆସିଲା ।

(ଖ) ଦାନ ନିମିତ୍ତ ବୁଝାଇଲେ ନିମିତ୍ତ କର୍ମ ହୁଏ । ଯଥା— ରାମକୁ ଦେଲା । ରାମପାଇଁ କଲା ।

(ଗ) କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ କ୍ରିୟା ବହୁକର୍ମକ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ ରାମକୁ ଟଙ୍କା ଦେଲା । ବଢ଼େଇ କାଠ ଟେବୁଲ କଲା । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ଟେବୁଲ କଲା, ରାଜା କଲେ, ଏହି ସବୁଠାରେ ଟେବୁଲ ଓ ରାଜାପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ବିକୃତ କର୍ମ । ବିକୃତ ବା ବିଧେୟ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଏହାର ସାଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିନେବାକୁ ହେବ ।

(୨) **କରଣ**—ଯାହାଦ୍ୱାରା କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହୁଏ ସେହି ଅର୍ଥକ ପଦ କରଣ କାରକ ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ ଛୁରିରେ କାଟିଲା ।

(୩) **ଅପାଦାନ**—କୌଣସି ଠାରୁ ଅପାଦାନ, ଅର୍ଥାତ୍ ଭିନ୍ନ ହେବା ବୁଝାଇଲେ, ଯେଉଁଠାରୁ ହୁଏ, ସେହି ଅର୍ଥକ ପଦ କ୍ରିୟାର ଅପାଦାନ କାରକରେ ରହେ । ଯଥା :—ଫଳ ଗଛରୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଘରୁ ଆସିଲା ।

(୪) **ଅଧିକରଣ**—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ବିଷୟ, ଭାବରେ କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହୁଏ ସେହି ଅର୍ଥକ ପଦମାନେ ଅଧିକରଣ କାରକ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା :—ସେ ଘରେ ଖାଇଲା । ସେ ରାତିରେ ଆସିଲା । ତାର ପାଠରେ ମନ ଅଛି । ସେ ରାଗରେ କହିଲା ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ରାଗରେ କହିଲା, ଆନନ୍ଦରେ ହସିଲା ପ୍ରଭୃତିରେ 'ରାଗ' ଓ 'ଆନନ୍ଦ' ପଦ ବିଶେଷଣ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଧରାଯାଏ । ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିଲା—ଏଠାରେ ବିରୁଦ୍ଧ ସ୍ପଷ୍ଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷଣ । ତେଣୁ 'ରାଗ' ଓ 'ଆନନ୍ଦ' ପର ପଦମାନ ବିଶେଷଣ । ସେ ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ହେଲା, ସେ ଭାରି ରାଗ ହେଲା । ଏହି ସବୁ ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧାରଣ । ଏହିପରି ଧୂଳି ମାଟି ପ୍ରଭୃତି ପଦାର୍ଥବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା :—ତୁ ଧୂଳି ହୋ ନା; ତୁ ମାଟି ହୋ ନା— ଇତ୍ୟାଦି ।

ସଂସ୍କୃତରେ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ଅବ୍ୟୟ ହୁଏ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଯଥା—'ସ ବିରୁଦ୍ଧଂ ବଦତି' । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ 'ରେ' ବିଭକ୍ତି ଦ୍ୱିତୀୟାର ଚିହ୍ନରୂପେ ବସିଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ 'ମତେ', 'ତତେ' ରେ ଦ୍ୱିତୀୟାରେ 'ଏ' ଲାଗେ । 'କାହାରେ କହିବି ସଖି ଏ ଦୁଃଖ ମୋହର'—ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ କାହାରେ —ଏଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟାରେ ରେ ଲାଗିଛି । ଏ ଓ ରେ ଏବେ ଓଡ଼ିଆରେ ତୃତୀୟା ଓ ସପ୍ତମୀର ଚିହ୍ନ । ତେଣୁ ଆନନ୍ଦରେ କହିଲା, ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉଠିଲା—ପ୍ରଭୃତିକୁ, 'ଆନନ୍ଦ ଭାବରେ', 'ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବରେ'—ଏପରି ଅର୍ଥ କରି, ସେ ସବୁକୁ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ।

ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଅଧିକ କାରକ ପଦ ବିଧେୟକୁ ବିଶେଷିତ କରିପାରେ । ଯଥା :—ରାମ ରାତିରେ ଘରେ ସିନ୍ଦୁକରୁ ହରିହାତେ ଦାମକୁ ଟଙ୍କା ଦିଆଇଲା ।

ଏହିଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ କୁ, ରେ, ଦ୍ୱାରା, ହାତେ, ପାଇଁ, ରୁ, ଠାରୁ, ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟରେ ଲାଗି କାରକ ପଦ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏହି ସବୁ 'କୁ' ପ୍ରଭୃତିକୁ **କାରକ ବିଭକ୍ତି** କୁହାଯାଏ । କେବଳ ପ୍ରଧାନ କର୍ମରେ ବେଳେ ବେଳେ କାରକ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ ନ ଥାଏ, ତାହା ଲଗାଇ ଦେଇ ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଯଥା :—ରାମ ଭାତ ଖାଇଲା—ରାମ ଭାତକୁ ଖାଇଲା ।

ଏହି କାରକ ବିଭକ୍ତିଥିବା ପଦମାନେ କର୍ତ୍ତାପରି ବିଶେଷ୍ୟ, ସର୍ବନାମ, ବାକ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଭୃତି ହୁଅନ୍ତି । ତେଣୁ କର୍ତ୍ତା ଯାହାଦ୍ୱାରା ବିଶେଷିତ ହୋଇପାରେ, ଏ କାରକପଦମାନେ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଯଥା :—ରାମ **ତାଙ୍କ ବଡ଼** ଘରେ ଅଛନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦ **ତାଙ୍କ କକେଇଙ୍କ** ଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । **ଗୋବିନ୍ଦ ଭାଇ** ଶ୍ୟାମକୁ ତୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ ? ଭାଇନା **ଆମେ ଯେଉଁ ବଗିଚା ନୂଆକରି କିଣିଛୁ ସେଥିରୁ** ନଡ଼ିଆ ତୋଳାଉଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାରକର ଚିହ୍ନ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କେତେକ କାରକାର୍ଥକ ପଦ କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷିତ କରି ବିଧେୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଯଥା :—ସେ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ (ହୋଇ ବା ଭାବରେ) ଚାଲିଗଲା । ସେ ଶୀଘ୍ର (ହୋଇ ବା ଭାବରେ) ଆସୁଛି । ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ :—

ଆନନ୍ଦରେ କହିଲା, ବିରକ୍ତିରେ ଉଠିଲା—ଏଠାରେ 'ଆନନ୍ଦରେ', 'ବିରକ୍ତିରେ' ପ୍ରଭୃତିର ଭାବାଧିକରଣ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ । ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଗର ଅର୍ଥ ଏକ ।

ସମସ୍ତ କାଳାର୍ଥକ ଓ ଯଦ୍ୟର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଏହିପରି କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ସେ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ (ହେବାରୁ) ବସିପଡ଼ିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠିଲେ (ଉଠନ୍ତେ, ଉଠିବାରୁ) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶିବ । ସେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ (ଗିବାବେଳେ) କହିଲା ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣମାନେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ବିଧେୟ ଯାହାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ଠିକ୍ କ୍ରିୟାପରି ବିଶେଷିତ ହୁଅନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେସବୁ ସ୍ଥଳରେ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ବିଶେଷଣଟି ଯାହାର ଅଙ୍ଗ ଥାଏ, ଏହିସବୁ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷକମାନେ ତାହାର ଅଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା — ଭଲକରି ବୁଝାଇ କହିବା ଉଚିତ; ଭଲକରି ବୁଝାଇ କହିବା କଥାରେ କାହାରି ଅସନ୍ତୋଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ 'ଭଲକରି ବୁଝାଇ' କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷକ ଥିବାରୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ଅଧିକରଣ କାରକର ବିଶେଷକ ଥିବାରୁ ବିଧେୟର ଅଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି ।

ସମସ୍ତ କାଳାର୍ଥକ ଓ ଯଦ୍ୟର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନେ ମଧ୍ୟ ସମାପିକା କ୍ରିୟାପରି ବିଶେଷିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଅସମାପିକା ଓ ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ଏକ କର୍ତ୍ତା ହୁଏ; ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୧) ଏକ କର୍ତ୍ତା, ଯଥା :—ନଈ ବଢ଼ି ଘରଦ୍ୱାର ଭସାଇ ନେଲା । ତୁ ଗଲେ ଖାଇବୁ ।

(୨) ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କର୍ତ୍ତା, ଯଥା :—

ନଈ ବଢ଼ି ଘରଦ୍ୱାର ଭସିଗଲା; ସେ ଗଲେ, ତୁ ଖାଇବୁ । ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଏଇପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କର୍ତ୍ତା ନଅନ୍ତି, ସେଠାରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଓ ତା କର୍ତ୍ତା ଘେନ ଥିବା ବାକ୍ୟାଂଶଟି ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଓ କର୍ତ୍ତା ଘେନ ଥିବା ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟାର୍ଥର ବିଶେଷଣ ହୁଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଘେନ ଥିବା ବାକ୍ୟକୁ **ବିଶେଷିତ ବାକ୍ୟ** ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଘେନ ଥିବା ବାକ୍ୟାଂଶକୁ **ବାକ୍ୟାର୍ଥ ବିଶେଷଣ** କହନ୍ତି ।

ମୋତେ ରାମ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି; ତାକୁ ପଣ୍ଡିତ କରି କିଏ ଗଣେ ?—ପ୍ରଭୃତି ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ 'ବୋଲି' 'କରି' ପ୍ରଭୃତି ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନେ ସଦୃଶ-ଅର୍ଥକ ପଦାଂଶ ରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାପରି ହେଲେ ମଧ୍ଯ ସେମାନଙ୍କର କ୍ରିୟାତ୍ୱ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଯେଉଁ ପଦରେ ଲାଗନ୍ତି ତାହା ବିଶେଷଣ ହୋଇଯାଏ । ଏଠାରେ 'ରାମ ବୋଲି' 'ମୋତେ'ର ବିଶେଷଣ, ଓ 'ପଣ୍ଡିତ କରି' 'ତାକୁ' ର ବିଶେଷଣ ହୋଇଅଛି ।

ସରଳ, ଜଟିଳ ଓ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ

ଯେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ବିଧେୟରେ ବାକ୍ୟାର୍ଥ ଅଙ୍ଗ-ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ତାକୁ **ସରଳ ବାକ୍ୟ** କହନ୍ତି, ଯଥା :—ରାମ ଯାଉଅଛି; ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ୁଅଛି ।

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ-ମାନେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ବିଧେୟର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହେଲେ ମଧ୍ଯ ସରଳ ବାକ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଏ । ଯଥା:—ମୁଁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କହିଲି । ସେ ଖାଇସାରି ଆସିବ । ତୁମେ ଗଲେ ଏହା କରିବ । ମୁଁ ଗଲରୁ ସେ ଆସିଲା । ରାମ ଦେଖିଥିବା ଲୋକଟି ଆସିଛି । ତୁମେ ଗଲେ ଏହା କରିବ—ଏହିପରି ବାକ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ିଏ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଅଛି ବୋଲି କେହି କେହି ମନେ କରି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର 'ଗଲେ' ଏଠାରେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନୁହେଁ । ତାହା ଯଦ୍ୟର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ବା କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ । ତୁମେ ଗଲେ (ତୁମେମାନେ ଗଲେ) ଏହା କରିବ । ସେ ଗଲେ ଏହା କରିବ । ସେମାନେ ଗଲେ ଏହା କରିବେ । ମୁଁ ଗଲେ ଏହା କରିବି । ଆମେମାନେ ଗଲେ ଏହା କରିବୁ । ଏଠାରେ—'ଗଲେ' ପଦର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉନାହିଁ । ତାହା 'କରିବେ' 'କରିବୁଁ' 'କରିବ' ପ୍ରଭୃତି ସମାପିକା କ୍ରିୟାର ବିଶେଷକ ମାତ୍ର, ନିଜେ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନୁହେଁ; ତେଣୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାକ୍ୟ ଗଢ଼ି ନ ପାରେ । ଏହିପରି ଯେଉଁଠାରେ କର୍ତ୍ତାର ପୁରୁଷ ବଚନ ଅନୁସାରେ କ୍ରିୟାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ତାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମାପିକା କ୍ରିୟା ନ ହୋଇ କ୍ରିୟାର ବା ବାକ୍ୟାର୍ଥର ବିଶେଷଣ ହୁଏ । ଏହା ବୁଝାଇ ଦିଆ ଯାଇଅଛି ।

ଏହିପରି ଯେଉଁ ପଦମାନଙ୍କର ବାକ୍ୟର କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ସେମାନେ କୌଣସି ବିଭକ୍ତି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ **ଅବ୍ୟୟ** କହନ୍ତି । ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନଙ୍କୁ ଏହି ହିସାବରେ **କ୍ରିୟାବାଚକ ଅବ୍ୟୟ** କହନ୍ତି ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କିମ୍ବା ବିଧେୟ କିମ୍ବା ଉଭୟର କିମ୍ବା ବାକ୍ୟାର୍ଥ ବିଶେଷଣର ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ ବାକ୍ୟାର୍ଥ ଥିଲେ ବାକ୍ୟକୁ **ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ** କୁହାଯାଏ । ସେ ଆସିବ, ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି । କାହାକୁ କହୁଚ ବୋଲି ବିଚ୍ଛୁଚ ? ରାମ ଆସୁଚି ବୋଲି କହିଲେ, ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ହେବ ନାହିଁ ।

ସାଧାରଣତଃ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ଯେବେ, ତେବେ, ଯଦ୍ୟପି, ତଥାପି, ଯାହା, ତାହା, ଯେବେହେଁ, ତେବେହେଁ, ଯେ, ସେ, ପ୍ରଭୃତି ପରସ୍ପରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବା ପଦମାନେ ଲଗନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠାରେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଲାଗିଥିଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୁଝି-ନେବାକୁ ହେବ । ପୁଣି କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ ଏହା, ତାହା, ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ଅର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଲଗାଇ ବାକ୍ୟାର୍ଥକୁ ବାକ୍ୟର ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ବୁଝିନେବାକୁ ମଧ୍ୟ ହୁଏ, ଯଥା :—

(କ) ଯେ ତୁମକୁ କହିଥିଲା ସେ ଆସିଛି; ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି ତାହା କହ; ଯାହାକୁ ଖୋଜୁଥିଲି ସେ ଏହି; ଯଦି ତୁମେ ଯାଅ ତେବେ ମୁଁ ଆସିବି; ଯଦ୍ୟପି ସେ ଏତେ ଦମ୍ଭରେ କହୁଛି ତଥାପି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ ।

(ଖ) ମୁଁ ଏତେ ସତର୍କ କଲି, ତେବେହେଁ ସେ ମାନିଲା ନାହିଁ । (ଯଦ୍ୟପି) । ଯେବେ ତୁମେ କହ, ମୁଁ ଯିବି । (ତେବେ) । ସେ ଏତେ କରୁଛି, ତଥାପି କାମ ହେବ ନାହିଁ । (ଯଦ୍ୟପି) । ତୁ ଯାହା କରିବୁ, ମୋତେ ଜଣା । (ତାହା) ।

(ଗ) ସେ ଯିବ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । (ଏହା) । ରାମ ଆସୁଛି ବୋଲି କହିଲେ ସେ ମାନିବ ନାହିଁ । (ଏହା) । ଜଣାଥିଲା, ସେ କହିବ । (ଏହା) ।

ଦୁଇ କିମ୍ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ସରଳ ବା ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଓ, ଏବଂ, କିନ୍ତୁ, ପୁଣି ପ୍ରଭୃତି ସଂଯୋଜକ ପଦଦ୍ୱାରା ଯୋଗହେଲେ **ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ** ହୁଏ, ଯଥା:—

ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯିବି ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରି ଆସିବି । ମୁଁ ଗଲି ପୁଣି ସେ ଆସିଲା । ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେଉଁ ରାମ ପଢ଼ୁଅଛି ସେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ପୁଣି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେଉଁ ରାମ ପଢ଼ୁଅଛି ସେ ବି ବୁଦ୍ଧିମାନ । ସେ କହିଲେ ମୁଁ ଯିବି ଆଉ ତୁମେ କହିଲେ ରାମ ଯିବ । ସନ୍ଧ୍ୟାହେଲେ ଅନ୍ଧାର ହେବ କିନ୍ତୁ ମେଘ ଛାଡ଼ିଯିବ । ସେ ସେଠାକୁ ଯିବ ବା ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯିବି ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ:—

ଏହି, ଏବଂ, କିନ୍ତୁ, ପୁଣି, ଆଉ, ପ୍ରଭୃତି ପଦର ବାକ୍ୟର କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ—ସେମାନେ ଅବ୍ୟୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏବଂ ପଦଟିର ସଂସ୍କୃତରେ ଅର୍ଥ—'ଏହିପରି' । ମାତ୍ର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭ୍ରମରୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର ପ୍ରଥମେ 'ଆଉ', 'ପୁଣି' ଅର୍ଥରେ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଏବଂ' ଚଳାଇ ଦେଲେ, ସେ ଅନୁକରଣରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାରେ ଏବେ ଚଳି ଗଲାଣି ।

ସେହିପରି 'ସୁତରାଂ' 'ଅତଏବ' ଅର୍ଥରେ ସେହି କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଚଳୁ ଅଛି । ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ 'ସୁତରାଂ'ର ସଂସ୍କୃତରେ ଅର୍ଥ—'ଖୁବ୍'—'ବହୁପରିମାଣରେ' ।

ବେଳେ ବେଳେ ସଂଯୋଜକ ପଦମାନେ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଏବଂ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟର ଆପେକ୍ଷିକ ପଦମାନେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟକୁ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ କରି ରଖନ୍ତି । ତେବେ, ଅତଏବ, ଏଣୁ ପ୍ରଭୃତି ଲଗି ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ହୁଏ । ବେଳେ ବେଳେ ସେ ସବୁ ପଦ ଊହ୍ୟ ଥାଏ ।

ଯଥା :—

(କ) ସେ ତ ଯାଉଛି, ମୁଁ କାହିଁକି ଆସିବି ? (ପୁଣି) । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯିବି, ଦେଖି ଆସିବି । (ଓ) । ସେ କରିବ, ନ ହେଲେ ମୁଁ କରିବି । (ଓ) ।

(ଖ) ମୁଁ ବହୁତ କହିଲି, ସେ ମାନିଲା ନାହିଁ । (ଯଦ୍ୟପି, ତଥାପି) । ମୋତେ ଏତେ ସବୁ କଲା, ତାର ମନ ଶାନ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । (ତଥାପି) ।

(ଗ) ତୁ ଆସିଲୁ, (ତେଣୁ) ମୁଁ କହୁଛି । ସୁଅରେ ପହଁର, ଭଲ ହେବ । (ତେବେ) ।

ଏପରି ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ଆପେକ୍ଷିକ ବା ସଂଯୋଜକ ପଦ ପ୍ରଭୃତି ନ ଥାଇ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବରାବର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥାଏ, ସେଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାକ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାର କରିବା ସୁବିଧାଜନକ, କାରଣ କଥିତ ଭାଷାରେ ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ପୁଣି ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ କେବଳ ଲିଖିତ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଜୋର୍ ଦେଇ କହିଲେ, 'ପୁଣି' 'ଆଉରି' ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ସଂଯୋଜକ ପଦ ଛଡ଼ା କଥିତ ଭାଷାରେ ଆଉ ସଂଯୋଜକ ପଦର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳେ ବେଳେ ଗୋଟିକରୁ ଅଧିକ କର୍ତ୍ତା ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଗୋଟିକରୁ ଅଧିକ କ୍ରିୟା ସଂଯୋଜକ ପଦରେ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ସଂଯୋଜକ ପଦ ବି ପ୍ରକାଶିତ ନ ଥାଏ । ଯଥା :—ମୁଁ ଆଜ ସେ (ମୁଁ, ସେ) ଯିବୁଁ । ମୁଁ ଯିବି ପୁଣି ଆସିବି ।

ଏହିପରି ବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁଠାରେ କର୍ତ୍ତା ଏକରୁ ଅଧିକ ଥାଏ ସେଠାରେ କ୍ରିୟା ବହୁବଚନ ହୋଇଯାଏ । ଅତଏବ ଦୁଇ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ କର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଧରିଲେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କ୍ରିୟା ଏକରୁ ଅଧିକ ଥିଲେ ବାକ୍ୟକୁ **ଅର୍ଦ୍ଧ ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟ** କୁହାଯାଏ । ତାହାକୁ ଫିଟାଇ କରି ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ । ଯଥା :—ମୁଁ ଯିବି ପୁଣି ଆସିବି । (ମୁଁ ଯିବି ପୁଣି ମୁଁ ଆସିବି) ।

ବାକ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଅର୍ଥରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ହୋଇ ଏକ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ବାକ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରେ । ଯଥା:—ତୁ ଆସିଲେ ମୁଁ ଯିବି; ତୁ ଯଦି ଆସୁ, ମୁଁ ଯିବି; ତୁ ଆସ (ଓ) ମୁଁ ଯିବି । ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଶିବା ଭଲ; ଯଦି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିହୁଏ, ଭଲ ହୁଏ; ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ି ଯାଅ, ଭଲ ହେବ । ବଳୁଆ ଲୋକ ସବୁ କରିପାରେ; ଯାହାର ବଳ ଅଛି, ସେ ସବୁ କରିପାରେ; ବଳ ଅଛି ତ, (ତେବେ) ଲୋକ ସବୁ କରିପାରେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ବା ବିଭାଗ

ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା କହିଲେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ବାକ୍ୟକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ସେଥି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ, ବାକ୍ୟାଂଶ ବା ବାକ୍ୟ, ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା ଓ ସମାପିକା କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ କିପରି ସମ୍ପର୍କରେ ରହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟର ଅଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ହିଁ ଦେଖାଇ ଦେବା । ତଳେ ଯୋଡ଼ାଏ ସରଳ ବାକ୍ୟର ଉଦାହରଣ ଦିଆଗଲା :—

Digitized by srujanika@gmail.com

(୧) କାଲି ରାତିରେ ମୋ ଘରକୁ ଆସି ମଧୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ବାଡ଼ିରେ ମୋତେ ବହୁତ ମାଇଲା । (୨) ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୀର ରାମ ବନବାସ ସମୟରେ, ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ଅପହରଣ କରିବାରୁ ତାକୁ ବଧ କରି ବିଭୀଷଣକୁ ଲଙ୍କାର ରାଜା କଲେ ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ			ବିଧେୟ		
କର୍ତ୍ତା	ବିଶେଷକ	କି ପ୍ରକାର ବିଶେଷକ	ସମାପିକା କ୍ରିୟା	ବିଶେଷକ	କି ପ୍ରକାର ବିଶେଷକ
୧ ମଧୁ			ମାଇଲା	ଆସି	ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା
				କାଲି ରାତିରେ ମୋଘରକୁ	ଆସି ର ବିଶେଷକ କାରକ ବିଶେଷଣ
				ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ବାଡ଼ିରେ ମୋତେ	କାରକ ପଦ
				ବହୁତ	କାରକାର୍ଥ କ୍ରିୟା-ବିଶେଷଣ
				ଗୋଟିଏ	ବାଡ଼ିର ବିଶେଷଣ
୨ ରାମ	ପୁତ୍ର	ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବିଶେଷ୍ୟ	କଲେ	ବଧ କରି	ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା
				ତାଙ୍କୁ	ବଧ କରି ର କର୍ମ
	ଦଶରଥଙ୍କ	ପୁତ୍ରର ବିଶେଷକ		ବନବାସ ସମୟରେ ଅପହରଣ କରିବାରୁ ବିଭୀଷଣକୁ	କାରକ
	ବୀର	ବିଶେଷଣ		ରାବଣ	ଅପହରଣ କରିବାର କର୍ତ୍ତା
				ସୀତାଙ୍କୁ	ଅପହରଣ କରିବାର କର୍ମ
				ରାଜା	ବିକୃତ କର୍ମ
				ଲଙ୍କାର	ରାଜାର ବିଶେଷକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ –

(୧) ବଧ କର—ଏଠାରେ 'କର'କୁ ଅସମାପିକା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରିୟା ଓ 'ବଧ'କୁ ତାହାର ବକୃତ କର୍ମ ଓ 'ଅପହରଣ କରିବାକୁ'ରେ ସେହିପରି 'ଅପହରଣ'କୁ 'କରିବା'ର ବକୃତ କର୍ମ କୁହାଯାଇପାରେ ।

(୨) ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦମାନେ ଯେଉଁ ବଶେଷଣ ସବୁ ନେଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଏକତ୍ର ଦେଖାଇ ପରେ ପୁଣି ଟୀକାରେ ସେମାନଙ୍କର ବଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ଜଟିଳ ବାକ୍ୟରେ ବଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଏହି ବଧାନରେ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ ଓ ଆଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କୁ (ଯେଉଁ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼କ କର୍ତ୍ତା ବା ସମାପିକା କ୍ରିୟା ବା ସେମାନଙ୍କର ବଶେଷକମାନଙ୍କୁ ବଶେଷିତ କରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ବଧେୟର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ) ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ବାଛି ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼କ କ ଭାବରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ବଧେୟରେ ସଂପୃକ୍ତ ତାହା ଦେଖାଇଦେଇ, ପରେ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବାକ୍ୟଗୁଡ଼କର ସରଳ ବାକ୍ୟପରି ବଶ୍ଳେଷଣ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ଯାହା, ତାହା, ଏହା, ପ୍ରଭୃତି ଥିଲେ ସେଗୁଡ଼କୁ ଆପେକ୍ଷିକ ବା ନର୍ଦ୍ଦେଶକ ପଦ ବୋଲି ବଶ୍ଳେଷଣ ସମୟରେ ଚହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ମାତ୍ର ।

ଯୌଗିକ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟ; କେହି ଆଶ୍ରିତ ନୁହନ୍ତି । ଅତଏବ ପ୍ରଥମରୁ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼କ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସରଳ କମ୍ବା ଜଟିଳ ବୋଲି ଚହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ସଂଯୋଜକ ପଦ ଥିଲେ ତାହା ଅଲଗା କରି ଚହ୍ନାଇ ରଖିବାକୁ ହେବ । ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସରଳ ବା ଜଟିଳ ବାକ୍ୟ ପରି ବଶ୍ଳେଷଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ବାକ୍ୟର ବଶ୍ଳେଷଣ ବଚ୍ଛେଦ କଲୁଁ । ପ୍ରଥମରୁ ଶିଖିବା ଲୋକପକ୍ଷରେ ଏତକ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ । ପରେ ପଦ ବଚ୍ଛେଦ ଭଲକରି ଜାଣିଲେ ବାକ୍ୟର ବଶ୍ଳେଷଣରେ ଜ୍ଞାନ ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ ସୁନ୍ଦର ହେବ । ପଦ କଅଣ ଟି କନ୍ତୁ ଭଲ କରି ବୁଝାଇ ଦେବା ଦରକାର । ବାକ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ । ତେଣୁ ପଦ ବଚ୍ଛେଦର ବଶେଷ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କ କ ପଦ ରହିପାରନ୍ତି ତାହା ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଦେଖାଇ ଦେବା ଉଚିତ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଜ୍ଞାନ ଠିକ୍‌ଏ ସ୍ପଷ୍ଟତର ହେବ । ଇଚ୍ଛା କଲେ ଏହି ସାଧାରଣ ପଦ ପ୍ରକରଣ ଆଗ ପଢ଼ି ମଧ୍ୟ ତାପରେ ବାକ୍ୟ ବିଗ୍ରହ ପଢ଼ା ଯାଇପାରେ ।

ପଦ

ନଈ, ପାଣି, ଗଛ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ । ଏକ କମ୍ବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଅକ୍ଷର ଏକଜ ହୋଇ ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଅର୍ଥ ବୁଝାଇଲେ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । ଚବ, ତଣ୍ଡା, ମର୍ଡ୍ଡି ଏ ସବୁ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ, କାରଣ ଏମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦମାନେ କୌଣସି ବାକ୍ୟରେ ରହିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ରହେ । ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦ । ଶବ୍ଦଟି ବାକ୍ୟରେ ନ ରହିବା ଯାଏ ତାହାକୁ ପଦ ଆମେ କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ କଥା **କହିବା** ।
ଏ **କହିବା** କଥା ନୁହେଁ ।
କରିବା ଠାରୁ **କହିବା** ସହଜ ।

ଏହି ତିନୋଟି ବାକ୍ୟରେ 'କହିବା' ଶବ୍ଦ ଲାଗିଅଛି । କିନ୍ତୁ ତିନି ବାକ୍ୟରେ ଏହା ତିନି ପ୍ରକାର ପଦ । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟରେ ଏହା କ୍ରିୟା, ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ଏହା ବିଶେଷଣ, ଏବଂ ତୃତୀୟ ବାକ୍ୟରେ ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ।

ଏହିପରି ବାକ୍ୟ ଭିତରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ପଦ ପଶିପାରେ, ସେମାନଙ୍କୁ ମୋଟାମୋଟି ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ, ସର୍ବନାମ, ଅବ୍ୟୟ, କ୍ରିୟା— ଏହି ପାଞ୍ଚ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ ।

ବିଶେଷ୍ୟ

'ବାବୁଗିରି କରିବା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଶିଖିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ' । ଏ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା 'ବାବୁଗିରି' 'କରିବା' 'ମନୁଷ୍ୟ' ଓ 'ଶିଖିବା' ଏହି ଗୁଡ଼ିକଯାକ ପଦ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ୍ୟ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ 'ବାବୁଗିରି'

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଟିଏ ଗୁଣର ନାମ; 'ମନୁଷ୍ୟ' ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀର ନାମ; 'କରିବା' 'ଶିଖିବା' ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟାର ନାମ । ଅତଏବ ନାମ ମାତ୍ର ହିଁ ବିଶେଷ୍ୟ । ବିଶେଷ୍ୟ ନ କହି ନାମ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ବିଶେଷ୍ୟ ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଅଛି । ବିଶେଷ୍ୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ କାରକ, ବିଭକ୍ତି ବା ବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷିତ ହୋଇପାରେ, ସେଇ ପଦ । ନାମ କହିଲେ ବସ୍ତୁ, ବ୍ୟକ୍ତି, ଜାତି, ସ୍ଥାନ, ଗୁଣ, କ୍ରିୟା, ଭାବ ପ୍ରଭୃତି ଯେ କୌଣସିର ନାମ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବିଶେଷଣ

ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ନାମ କହିଲେ ସେହି ନାମର ଠିକ୍ କେଉଁ ପଦାର୍ଥଟି ବୁଝାଯାଉଅଛି ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମନେକର କିଏ କହିଲା 'ଘର' । ସେ ହୁଏ ତ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଘରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରେ । ତାହାହେଲେ କହିବ 'ଏ ଘର' ବା 'ସେ ଘର'; କିମ୍ବା ଘରର କେତେକ ଅଂଶ ବା ଇୟତ୍ତା ପ୍ରତି ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କହିପାରେ, 'ସମୁଦାୟ ଘର' ବା 'ଅଧେ ଘର'; କିମ୍ବା ସଂଖ୍ୟାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିପାରେ, 'ଦୁଇଟି ଘର' କି 'ପାଞ୍ଚଟି ଘର'; କିମ୍ବା କ୍ରମ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କହିପାରେ, 'ପ୍ରଥମ ଘର' କି 'ଶେଷ ଘର'; କିମ୍ବା ଘରର ଅବସ୍ଥା ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କହିପାରେ, 'ପୁରୁଣା ଘର' କି 'ଛୋଟିଆ ଘର' । ଅନେକ ଘର ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଦେଖାଇ କହିପାରେ, 'ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘର' ।

କୌଣସି ପଦ ବିଶେଷ୍ୟସଙ୍ଗେ ଏପରି ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଲେ ତାହାକୁ ବିଶେଷଣ କହନ୍ତି । ବିଶେଷ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ବା ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ନାମକୁ ବୁଝାଏ । ବିଶେଷଣ ସେହି ନାମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ବିଶେଷିତ କରିଦିଏ । ଏପରି ବିଶେଷ୍ୟର ଗୁଣ ଅବସ୍ଥାଦି ଯେ ପ୍ରକାଶ କରେ ସେ ବିଶେଷଣ ।

ବିଶେଷଣ ଯୋଗ ହେଲେ ଅର୍ଥ ବଢ଼ିଯାଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ ବୁଝାଉଥାଏ ବିଶେଷଣ ଦ୍ୱାରା ବିଶେ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷିତ ହେଲେ, ତାଠାରୁ ଅଳ୍ପ ପଦାର୍ଥ ବୁଝାଏ । ଏହିପରି ଏକାଧିକ ବିଶେଷଣ ଯୋଗରେ ବିଶେଷ୍ୟ ବୁଝାଉଥିବା ବସ୍ତୁର ପରିସର କ୍ରମେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତର ହୋଇଆସେ । 'ମନୁଷ୍ୟ' କହିଲେ ଯେ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ବୁଝାଏ । କିନ୍ତୁ 'ଡେଙ୍ଗା ମନୁଷ୍ୟ' କହିଲେ, ମନୁଷ୍ୟର ଗୁଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଡେଙ୍ଗା ଗୁଣଟି ଅଧିକ ଯୋଗ ହେଲା । ପୁଣି, 'ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଡେଙ୍ଗା ମନୁଷ୍ୟ' କହିଲେ, ତା'ର ସଂଖ୍ୟା ଡେଙ୍ଗା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାଠାରୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତର ହେବ । ସେହିପରି 'ଇଂରେଜୀ ଜାଣିଥିବା ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଡେଙ୍ଗା ମନୁଷ୍ୟ' କହିଲେ ସଂଖ୍ୟା ଆହୁରି କମିଯିବ ।

ବିଶେଷ୍ୟକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାବଦ୍ଧ କରିବା ବିଶେଷଣର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ।

କେବଳ ବିଶେଷ୍ୟକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ ବା ବିଶେଷିତ ନ କରି ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷିତ କରିବା ପାଇଁ ବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟ ଲାଗେ ।

ଯଥା :—ସେ **ବଡ଼** ଭଲ ଲୋକ । **ହଠାତ୍** ଦେଖିଲି । ଏଠାରେ 'ବଡ଼' 'ଭଲ' ଏହି ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ; 'ହଠାତ୍' 'ଦେଖିଲି' ଏହି କ୍ରିୟାର ବିଶେଷଣ ।

ସର୍ବନାମ

ମୁଁ ହରିଙ୍କୁ କହିଲି, ତୁମେ ରାମଙ୍କ ବଗିଚାରେ ଯେଉଁ ମାକଡ଼ଟି ଦେଖିଲ, ଯେବେ ତାଙ୍କର ଚାକର ସେଇଟିକୁ ଆପଣା ବାଡ଼ରେ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ ନ ଦିଏ, ତେବେ ସେ ଜନ୍ତୁଟି ତାଙ୍କର ବହୁତ କ୍ଷତି କରିବ ।

ଏହି ବାକ୍ୟରେ କହିବା ଲୋକ ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ମୁଁ', ଯାହାକୁ କୁହା ଯାଉଅଛି ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ତୁମେ', 'ରାମ' ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ତାଙ୍କ' ଓ 'ତାଙ୍କର','ମାକଡ଼' ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ସେଇଟି' ଏହି ପଦମାନେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ପଦ ପାଇଁ, ବା ଅନ୍ୟ ପଦର ପ୍ରତିନିଧିପରି ଯେଉଁ ପଦ ବାକ୍ୟରେ ବସେ ତା'କୁ ସର୍ବନାମ

Digitized by srujanika@gmail.com

କହନ୍ତି । ସର୍ବନାମ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ ଓ ବାକ୍ୟାର୍ଥ ପାଇଁ ବସେ ।

ହରି ବଡ଼ କଳହା, ରାମ ତା ନୁହେଁ । ଏଠାରେ 'ତା' ସର୍ବନାମଟି 'କଳହା' ଏହି ବିଶେଷଣ ପାଇଁ ବସିଅଛି ।

ତୁମେ ଗଲ, ମୁଁ ତାହା ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ ବୋଲି କହୁଚ, ତୁମର ବାପା ତାହା ଜାଣି ପାରିଛନ୍ତି କି ? ଏ ବାକ୍ୟରେ 'ତାହା' ଏହି ସର୍ବନାମଟି 'ତୁମେ ଗଲ' ଏହି ବାକ୍ୟାର୍ଥ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଯେ କହେ ତାହା ବଦଳରେ ମୁଁ, ଆମ୍ଭେ ପ୍ରଭୃତି ଏବଂ ଯାହାକୁ କହେ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ତୁ, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୃତି ବସେ । ମୁଁ, ଆମ୍ଭେ ପ୍ରଭୃତିକୁ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଓ ତୁ, ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର ପଦ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ ବିଶେଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ଦରକାର୍ କରେ ନାହିଁ ।

ମୁଁ, ତୁମ୍ଭେ-ବୋଧକ ପଦଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ପଦ ।

ଏହି ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ କୌଣସି ପଦର ବାରମ୍ବାର ପ୍ରୟୋଗ ନିବାରଣ ପାଇଁ ବସେ ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ 'ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ' ନ କହି 'ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ', 'ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ' ନ କହି 'ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ' ଓ 'ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ'କୁ 'ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ' କହନ୍ତି ।

— — —

କ୍ରିୟା

ବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପଦଦ୍ୱାରା କିଛି ବୁଝାଯାଏ, ବିଧେୟର ସେହି ପ୍ରଧାନ ପଦଟି ସମାପିକା କ୍ରିୟା । ଏହା ଛଡ଼ା କାଳାର୍ଥକ ଯଦ୍ୟର୍ଥକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ କଥା ପୂର୍ବେ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଅଛି । କ୍ରିୟା କହିଲେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୁଝାଯାଏ ।

ଅବ୍ୟୟ

ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତାଦିର ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲେ ଯେଉଁ ପଦର କୌଣସି ବ୍ୟୟ ବା ବିକୃତି ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ ବା ପରିବର୍ତ୍ତନାଦି ହୁଏ ନାହିଁ ସେ ସମସ୍ତେ ଅବ୍ୟୟ—ଏହା କୁହାଯାଇଅଛି ।

ଓ, ଏବଂ, ଆଉ, କିନ୍ତୁ, ପୁଣି, ବା ପ୍ରଭୃତି ସଂଯୋଜକ ପଦ, ସମସ୍ତ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, ବିଶେଷଣର ଓ କ୍ରିୟାର ବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଅବ୍ୟୟଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଅନେକ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଅବ୍ୟୟ ପରି ହୋଇ ଯାଉଅଛି । ଯଥା—

ପୁଅଟି **ସୁନ୍ଦର** । ଝିଅଟି **ସୁନ୍ଦର** । ପିଲାଗୁଡ଼ିକ **ସୁନ୍ଦର** ।

ଦ୍ୱୈଧ ପଦ

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ, କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ, ଓ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, ବା କ୍ରିୟାବାଚକ ଅବ୍ୟୟ—ଏ ତିନି ପ୍ରକାର ପଦ କ୍ରିୟାବାଚକ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର କ୍ରିୟାପରି ବିଶେଷକ ନେବାର ଶକ୍ତି ଅଛି । ପୁଣି ଏମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ ନିଜେ ବିଶେଷଣ, ବିଶେଷ୍ୟ, ଓ ଅବ୍ୟୟପରି ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଆହୁରି କ୍ରିୟାବାଚକ ଅବ୍ୟୟମାନେ ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ଓ କ୍ରିୟା ଦୁହିଁକି ବୁଝାଇ ଦୁହିଁଙ୍କର ବିଶେଷକ ପରି ହୁଅନ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ—

ମଠରୁ ଭାତ ଖାଇବା ଲୋକ ଘୁଉଳର ଦର କଅଁ ଜାଣିବ ?

ଏଠାରେ 'ମଠରୁ' ଓ 'ଭାତ' ଏ ଦୁଇଟି 'ଖାଇବା' କ୍ରିୟାର କାରକ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷକ ଏବଂ 'ଖାଇବା' ପଦଟି ନିଜେ ଲୋକର ବିଶେଷଣ । ଏହିପରି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣମାନେ କର୍ତ୍ତା କର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ପ୍ରକାର କାରକ ଓ କ୍ରିୟାର ଅନ୍ୟ ବିଶେଷକ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି । ଯଥା :—

ସେ କହିବା କଥା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । (କର୍ତ୍ତା) ।

ତାଙ୍କୁ କହିବା କଥାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ । (କର୍ମ)

ଯନ୍ତ୍ରରେ ଗାଇବା ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ମଧୁର । (କରଣ)

ତାଠାରୁ ଶୁଣିବା କଥା ସତ ହୋଇପାରେ । (ଅପାଦାନ)

ରାତିରେ ଶୁଣିବା କଥା ଦିନରେ ନାହିଁ । (ଅଧିକରଣ)

ଶୀଘ୍ର ଶୁଣିବା କଥା ମନେ ରହେ ନାହିଁ । (କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ)

ତରତର ହୋଇ ଶୁଣିବା କଥା ମନେ ରହେ ନାହିଁ ।
(କ୍ରିୟାବାଚକ ଅବ୍ୟୟ) ।

ଏହିପରି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ସବୁ କ୍ରିୟା ଓ ବିଶେଷଣର କାର୍ଯ୍ୟ ଏକସଙ୍ଗେ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—

ମଠରୁ ଭାତ ଖାଇବା କାମକା ଲୋକର କାମ ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ସେହିପରି 'ଖାଇବା' ଏହି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦଟି କ୍ରିୟା ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ଉଭୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ସାଧାରଣ ବିଶେଷ୍ୟପରି ସବୁ ବିଭକ୍ତି ଓ ବିଶେଷଣ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ ଯଥା :—ପଢ଼ିବା ଭଲ, ସେ ପଢ଼ିବାକୁ ସୁଖପାଏ । ପଢ଼ିବାରେ ଲୋକର ଉନ୍ନତି ହୁଏ । ସେ ପଢ଼ିବାରୁ ବିରତ ହେଲେ । ପଢ଼ିବାରେ ଲାଭ ଅଛି । ଭଲ ପଢ଼ିବା ଉଚିତ । ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁଣି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ ପରି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରକାର କ୍ରିୟାର ବିଶେଷକ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । ଯଥା :— ସେ କହିବା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ତାକୁ କହିବାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ । ଯନ୍ତ୍ରରେ ଗାଇବା ସହଜ । ତାଠାରୁ ଶୁଣିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ରାତିରେ ଶୁଣିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠିକ୍ ହେଲା । ଶୀଘ୍ର ଶୁଣିବା ସମସ୍ତେ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତରତର ହୋଇ ଶୁଣିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—

୧ । ମୁଁ ଗଲେ ଖାଇବି । ମୁଁ ଖାଇ ଆସିବି । ସେ ନ ଗଲେ ମୁଁ ଯିବି । ସେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କହିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା ଗୁଡ଼ିକ କ୍ରିୟା ବା ବାକ୍ୟାର୍ଥର ବିଶେଷକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜେ କ୍ରିୟା ପରି କର୍ତ୍ତା ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । କର୍ତ୍ତା ଛଡ଼ା ସେହିପରି ଅନ୍ୟ କାରକ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ଯଥା :—

ସେ ଘରୁ ଆସି କହିଲା । ମୁଁ ଘରକୁ ଗଲେ ସେ ଆସିବ । ମୁଁ ବାଟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ସେ ପଡ଼ିଗଲା । ଇତ୍ୟାଦି ।

୨ । ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ୟରେ ଅସମାପିକା ଓ ସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ଏକ ହୁଏ, ସେଠାରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାକୁ ଧେନି ଯେଉଁ ବାକ୍ୟାଂଶ ଥାଏ, ତାହା ବାକ୍ୟର ସମାପିକା କ୍ରିୟାକୁ ବିଶେଷିତ କରେ ବୋଲି ସୁବିଧା ପାଇଁ କୁହା ଯାଇଅଛି । ମାତ୍ର ତାହାକୁ କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷକ ବୋଲି ବି ଧରାଯାଇ ପାରେ ।

ସେ ଥକ୍କା ହୋଇ ବସିପଡ଼ିଲା । ଏଠାରେ 'ଥକ୍କା ହୋଇ' ବାକ୍ୟାଂଶ 'ବସି ପଡ଼ିଲା' କ୍ରିୟାକୁ ବୁଝାଉଅଛି, ମାତ୍ର 'ସେ' ଏହି କର୍ତ୍ତାକୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ବିଶେଷିତ କରୁଅଛି । ଅତଏବ ଏହାକୁ କର୍ତ୍ତାର ବା କ୍ରିୟାର ବିଶେଷକ କୁହାଯାଇ ପାରେ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ବାକ୍ୟାର୍ଥର ବିଶେଷକ । ଯେଉଁଠାରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ବାକ୍ୟର ସମାପିକା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଏକ ନୁହେଁ, ସେଠାରେ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାର ଏହି ବାକ୍ୟାର୍ଥକୁ ବିଶେଷ କରିବା ପ୍ରକୃତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାପଡ଼େ ।

———

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ

ପଦ ବର୍ତ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦ ବିଚାର

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ଦୁଇ ପ୍ରକାର

ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଯେଉଁ ସବୁ ଭାଷାରୁ ବାହାରିଚି, ସେଇ ସବୁ ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ପଞ୍ଜାବୀ, ଗୁଜରାଟୀ, ମରହଟ୍ଟୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ବରାବର ନୂଆ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଅଣାଯାଉଅଛି । ସେଥିପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପଦମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଚଳେ ସେଥିରେ ମୋଟ ଉପରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦକୁ ଭେଦ କରି ବ୍ୟାକରଣରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରକୃତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରେ ।

(୧) **ଖାଣ୍ଟି ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ**--ଏହାକୁ ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତରୁ ଠିକ୍ ଅଣାହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଚଳନ୍ତି ବେଳେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମର ଅଧୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଆଣି ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣରେ ଭର୍ତ୍ତି କରନ୍ତି । ଯଥା :—ଦେଶ, ଦେଶୀୟ; ପିତୃ, ପୈତୃକ; ବେଦ, ବୈଦିକ; ସଖା, ସଖ୍ୟ; ପତ୍ନୀ, ସପତ୍ନୀକ; ମିତ୍ର, ମୈତ୍ରୀ; ଇତ୍ୟାଦି ।

(୨) **ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ**—ଏ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦମାନେ ସାଧାରଣତଃ ତିନି ପ୍ରକାରର ହୁଅନ୍ତି :

(କ) ପ୍ରାକୃତ ବା ତଦ୍ଭବ—ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଭାଷାରୁ ବାହାରିଛି, ସେଇ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ସବୁ, କମ୍ବା ନୂଆ ହୋଇ ଅଣାଯାଇ-ଥିବା ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦସବୁ ଭାଷାରେ ନାନା ରୂପରେ ଚଳନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଠିକ୍ ସଂସ୍କୃତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନୂତନ, ଯଥା :—ନଈ, ଗାଈ, ସୁନା, ରୂପା, ପିତୁଳା, ବାପା, ମାଆ, ଭଉଣୀ, ବାଉଁଶ, ବଜୁଳି, ବଘ, ମାକଡ଼, ପଣସ, ବ, ହାତ, ବାଉଁଶିଆ, ବେତ, ବେତା ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) ଦେଶ୍ୟ—ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଆଦିମ ଭାଷାରୁ ଗୃହୀତ କିମ୍ବା ଲୋକପ୍ରଚଳନରେ ନୂଆ ହୋଇ ତିଆର ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଶବ୍ଦସବୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅନେକ ତଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ, ବର୍ବର ମୂଳ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ହରାଇ, ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବୋଲି ଗୃହୀତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଯଥା :—ଡିଙ୍ଗି, ଖାଣ୍ଡି, ଠୁଅ, କାନ୍ଥ, କୁଣ୍ଢେଇ, ପାହାଚ, ଲୁଗା, ପିଲା, ସାନ, ବଡ଼, ବୁଢ଼, ଛଇଳ, ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଗ) ବିଦେଶୀୟ—ଭିନ୍ନ ଜାତି ତଥା ଭାଷାର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାରୁ ଅନେକ ବିଦେଶୀୟ ତଥା ଯାବନିକ ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ପଶି-ଯାଇଅଛି ଓ ଯାଉଅଛି । ସେମାନେ କ୍ରମେ ଲୋକମୁଖରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ଯଥା :—ଦରଖାସ୍ତ, ସିଠାମ, ପାଦ୍ରୀ, ଟେବୁଲ୍, କୁର୍ଚି, ଖୁବ, ହୁସିଆର, ସ୍କୁଲ, ବେଶି, ବେଶ୍, ସାବାସ୍, ବାକି, ସାବକ, ତହସିଲ, ଫେର୍, ପସନ୍ଦ, ଗାଲିଚ୍ଚ, ମୁସ୍କିଲ, ତାରିଖ, ଦରଜା, ପଦ୍ବଲ, ଦୋସର, ଚିଠି, ଜାଗା, ସଫା, ଖୁସି, ଓକିଲ, ଇଜ୍‌ଧାର, ଇତାଲ, ବାଲ (ଯଥା-ଥିଲବାଲା), ଅସଲ, ନକଲ, ତର୍ଜମା, ଆସାମୀ, ଆଗ୍ରେ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି ସମସ୍ତ ବ୍ୟାକରଣ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଗ ହୋଇ ଯାଇଅଛି କହିଲେ ଚଳେ । କେତେକ ବର୍ବର ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତଳା ହୋଇ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗରେ ମିଶିଯାଇଅଛି । ପୁଣି କେତେକ ଭାଷାର ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ଆସିଅଛି । ଆମମାନଙ୍କୁ କୌଣସିଟି ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ସାଧୁ, ବିଶୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣର ଆଲୋଚନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ଅନୁକରଣଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

———

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୱୟରେ ପଦମାନଙ୍କର ରୂପ

ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପଦମାନଙ୍କର ଯେ ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ, ତାହାକୁ ଅନ୍ୱୟ କହନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ବା ଅନ୍ୱୟ ହେତୁରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୋଗ (ଅବ୍ୟୟ ଛଡ଼ା) ପଦମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ଏକଥା ପୂର୍ବରୁ ସୂଚିତ ହୋଇଅଛି ।

୧—ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ, ପୁରୁଷ, କାରକ ଭେଦରେ ବିଶେଷ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ।

୨—କାଳ ଓ କର୍ତ୍ତାର ବଚନ, ପୁରୁଷ ଭେଦରେ କ୍ରିୟାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ।

୩—ବିଶେଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ ଅନୁସାରେ ଗୁଣବାଚକ ବିଶେଷଣର ବେଳେ ବେଳେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

୧-(କ) ବିଶେଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ—

ଘୋଡ଼ା—ଘୋଡ଼ୀ; ବାପ—ମାଆ ପ୍ରଭୃତି ।

ପୁରୁଷ ବୁଝାଇଲେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଝାଇଲେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ, ଆଉ ପୁରୁଷ, ସ୍ତ୍ରୀ କିଛି ନ ବୁଝାଇଲେ କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ । ଓଡ଼ିଆରେ କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ, ଦେବତା, ଆଉ କେତେକ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ଛଡ଼ା, ଅନ୍ୟତ୍ର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଭେଦ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସର୍ବନାମ ପ୍ରୟୋଗ କଲାବେଳେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗ ଭେଦ ମାତ୍ର ଦେଖାଯାଏ । ଅନ୍ୟତ୍ର ଓଡ଼ିଆରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ, କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗର ଭେଦ ନାହିଁ । କଳା, କାଳୀ ପ୍ରଭୃତି ପରି ଗୁଣାଦିବାଚକ ବିଶେଷଣର ବେଳେବେଳେ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ଲିଙ୍ଗ-ଭେଦ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରୁ ନାନା ପ୍ରକାରରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ତିଆରି ହୁଏ । ଲିଙ୍ଗଭେଦରେ ବାକ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ରିୟାଦି ପଦମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏ ସବୁ କଥା ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରକରଣରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଯିବ ।

(ଖ) ବିଶେଷ୍ୟର ବଚନ ପରିବର୍ତ୍ତନ—ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇଲେ ଏକବଚନ । ତହିଁରୁ ଅଧିକ ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇଲେ ବହୁବଚନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୁଏ । ଯଥା :—ଲୋକ କହେ; ଲୋକେ କହନ୍ତି । ଏହି ଉଦାହରଣରେ 'ଲୋକ' ପଦଟି ଏକବଚନରେ ଓ 'ଲୋକେ' ବହୁବଚନରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଅଛି ।

(ଗ) ବିଶେଷ୍ୟର ପୁରୁଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ—ବିଶେଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ସର୍ବନାମ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ମୁଁ କହୁଚି; ତୁମେ କହୁଚ; ସେ କହିଲା; ସେ କହୁଅଛନ୍ତି; ରାମ କହିଲା; ରାମ କହୁଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ପୁରୁଷ ଭେଦରେ ପଦମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରଥମ ଉଦାହରଣଟି ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷର; ଦ୍ୱିତୀୟ ଉଦାହରଣଟି ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର; ଓ ବାକି ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ।

[ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଚି ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଥମକୁ ଉତ୍ତମ, ଦ୍ୱିତୀୟକୁ ମଧ୍ୟମ, ଓ ତୃତୀୟକୁ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଭେଦ କେବଳ ସର୍ବନାମରେ ଦେଖାଯାଏ । ଆମ୍ଭେ ଓ ତୁମ୍ଭେ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ଛଡ଼ା ବାକି ସମସ୍ତେ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ପଦ ହୁଅନ୍ତି । ବିଶେଷ୍ୟ ମାତ୍ରେ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ପଦ । ତେଣୁ ପୁରୁଷ ବିଷୟର ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରକରଣରେ ନ ହୋଇ ସର୍ବନାମ ପ୍ରକରଣରେ କରାଯିବ ।

(ଘ) ବିଶେଷ୍ୟର କାରକ ପରିବର୍ତ୍ତନ—ରାମ, ରାମକୁ, ରାମଦେଇ, ରାମଠାରୁ, ରାମଠାରେ ପ୍ରଭୃତି ଭେଦକୁ ବିଶେଷ୍ୟର କାରକ ଭେଦ କହନ୍ତି । କୁ, ଦେଇ, ରୁ, ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ କାରକ ଭେଦ ଜଣାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କୁ **କାରକ ବିଭକ୍ତି** କହନ୍ତି ।

୨—(କ) କାଳରେ କ୍ରିୟାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—ଖାଏ, ଖାଇଲା, ଖାଇବ, ପ୍ରଭୃତି 'ଖା' କ୍ରିୟା-ମୂଳ ବା ଧାତୁର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ହୋଇଅଛି ।

'ଖା' ପ୍ରଭୃତି ପରି କ୍ରିୟାମୂଳକୁ **ଧାତୁ** କହନ୍ତି ।

(ଖ)
(ଗ) } କ୍ରିୟାର ବଚନ ଓ ପୁରୁଷରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପରେ ୧—(ଖ) ଓ (ଗ) ର ଉଦାହରଣମାନ ଦେଖ । କହେ, କହନ୍ତି, କହୁଚ, କହୁଛ, କହୁଚନ୍ତି, ପ୍ରଭୃତି 'କହ୍' ଧାତୁର ବଚନ ଓ ପୁରୁଷ ଭେଦରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ।

ଏହିପରି ମୂଳ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ, ପୁରୁଷରେ କ୍ରିୟାର ରୂପ ଭେଦ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁସବୁ ପଦାଂଶ ଯୋଗ କରାଯାଏ ତାହାକୁ **କ୍ରିୟା ବିଭକ୍ତି** କହନ୍ତି । ଉପର (କ)ରେ 'ଏ', 'ଇଲ', 'ଇବ'; (ଖ) ଓ (ଗ)ରେ 'ଏ', 'ଅନ୍ତି', 'ଉଛ', 'ଉଚ', 'ଉଚନ୍ତି', ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟା-ବିଭକ୍ତିର ଉଦାହରଣ ।

ଅତଏବ ବିଶେଷ୍ୟର ପ୍ରଧାନତଃ ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ, କାରକରେ; ସର୍ବନାମରେ ବଚନ, ପୁରୁଷ ଓ କାରକରେ; ବିଶେଷଣର ବେଳେ ବେଳେ କେବଳ ଲିଙ୍ଗରେ; କ୍ରିୟାର ବଚନ, ପୁରୁଷ, ଓ କାଳରେ ରୂପଭେଦ ହୁଏ । ଏହିସବୁ ପଦମାନଙ୍କର ଅନ୍ୱୟ ବୁଝାଇଲ ବେଳେ ଏହି ଏହି ଭେଦ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅବ୍ୟୟ ପଦର କାହିଁରେ କୌଣସି ଭେଦ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷ ବିବରଣ

ନାମ ମାତ୍ରେ ବିଶେଷ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । କୌଣସି 'ବସ୍ତୁ' ବା ପଦାର୍ଥର ନାମ ଥାଏ । ଏହି ବସ୍ତୁ ବା ପଦାର୍ଥ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯଥା:—୧—ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ, ୨—ଧ୍ୟାନ, କଳ୍ପନା, ଅନୁମାନ ପ୍ରଭୃତି ମାନସଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ପୁଣି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ହୁଏ, ଯଥା:—

୧ । ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ।

୨ । ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁ ବା ଜାତି ।

ଅତଏବ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଭାଗ, ଯଥା:—

ବିଶେଷ୍ୟ

- ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁବାଚକ
  - ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି-ବାଚକ
  - ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁ ବା ଜାତିବାଚକ
- କଳ୍ପନାଦି ମାନସଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁବାଚକ
  - ଗୁଣ-(ଧର୍ମ) ବାଚକ
  - ଅବସ୍ଥା-ବାଚକ
  - କ୍ରିୟା-ବାଚକ

ତେଣୁ ମୋଟାମୋଟି ବିଚାର କଲେ ବିଶେଷ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ତିନିପ୍ରକାର । ଯଥା:—

Digitized by srujanika@gmail.com

୧ । ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ।
୨ । ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁ ବା ଜାତିବାଚକ ।
୩ । ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, କ୍ରିୟାଦିବାଚକ ।

୧—ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ।

ରାମ, ଶ୍ୟାମ, ଗଙ୍ଗା, ହିମାଳୟ, କଲିକତା ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ଯେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଜିନିଷକୁ ସେ ଜାତିର ଅନ୍ୟ ସବୁ ଜିନିଷଠାରୁ ଅଲଗା କରି ଚିହ୍ନାଏ ତାହାକୁ ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି-ବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ବୋଲି କହନ୍ତି । 'ରାମ' ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି । କିନ୍ତୁ ରାମ କହିଲେ ଶ୍ୟାମ, ହରି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ଏହା ବୁଝା ଯାଉଅଛି । 'ହିମାଳୟ' ପର୍ବତ ଜାତି । କିନ୍ତୁ ହିମାଳୟ କହିଲେ, ରକି, ଆଣ୍ଡିସ୍, ଆଲ୍‌ଟାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପର୍ବତ ପ୍ରଭୃତି ନୁହେଁ, ଏହା ବୁଝା ଯାଉଅଛି । ବସ୍ତୁତଃ ରାମ, ହିମାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଉଅଛନ୍ତି ।

ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ବହୁବଚନ ନାହିଁ । ଲିଙ୍ଗର ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ । ଏସବୁ ବିଶେଷ୍ୟର ଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥାଏ । ମୁଁ କେତେ କେତେ କଲିକତା ଦେଖିଚି; ଏଠାରେ 'କଲିକତା' ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି; ମାତ୍ର 'କଲିକତା' ପଦଟି ଏଠାରେ ବିଶେଷ ବସ୍ତୁବାଚକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇନାହିଁ । ଏଠାରେ କଲିକତାର ଅର୍ଥ କଲିକତା ପରି ବଡ଼ ସହରମାନ । ଅତଏବ ଅର୍ଥରେ 'କଲିକତା' ଏଠାରେ ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ । ସେହିପରି ଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରୀହର୍ଷ । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଅର୍ଥରେ ନୈଷଧକାର ଶ୍ରୀହର୍ଷଙ୍କ ପରି ବଡ଼ କବି—ଏହା ହିଁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଅତଏବ ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଏଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ନୁହେଁ ।

୨—ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁ ବା ଜାତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ।

ଏହି ପ୍ରକାର ବିଶେଷ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ ଓ ବଚନ ଭେଦରେ, କଦାଚିତ୍ ଲିଙ୍ଗ ଭେଦରେ ମଧ୍ୟ, ଭିନ୍ନ ରୂପ ପାଏ଼ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମ, ଆତ୍ମା, ଚିନ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ଦେଖା ନଯାଉଥିବା ବସ୍ତୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବିଶେଷ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ସୁନା, ରୁପା, ଧାନ, ଘିଅ, ଗୁଡ଼, ରେଶମ ପ୍ରଭୃତି ମୂଳ ପଦାର୍ଥବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ କେବଳ ଏକବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ମୂଳ ପଦାର୍ଥବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରେ । ସୁନାଗୁଡ଼ିକ କହିଲେ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସୁନାଖଣ୍ଡ ବା ସୁନା ପ୍ରକାରକୁ ବୁଝାଇବ । ଘିଅଗୁଡ଼ିକ କହିଲେ, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଘିଅ ଗଣି ଏକାଠି କରିବା ବୁଝାଇବ । ଏ ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ତାହା ମୂଳ ପଦାର୍ଥବାଚକ ନ ହୋଇ, ସ୍ପଷ୍ଟ ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁବାଚକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଷ୍ଠୀ, ଦଳ ବା ପରିମାଣ ବା ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ବିଶେଷଣମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଯଥା—ଗାଈ ଗୋଟେ ଯାଉଛନ୍ତି । ଘିଅ ପାଞ୍ଚ ସେର ମିଳିଚି । ହିନା-ଘିଅ ବିକିଗଲା ।

ବିଶେଷଣ ପ୍ରକରଣରେ ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କରି କୁହାଯିବ ।

କୁଳ, କଳାପ, ମଣ୍ଡଳୀ, ସମୂହ, ସଂଘ, ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ତତ୍-ସମ ଶବ୍ଦ ଗୋଷ୍ଠୀବାଚକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କଦାପି ବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; ବରଂ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ବହୁବଚନର ବିଭକ୍ତି ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଯଥା :—କଳାପିକଳାପ ନାଚୁଚନ୍ତି । ଜନମଣ୍ଡଳୀ ଏକତ୍ରିତ ହେଲେ ।

ପୁଣି ବେଳେବେଳେ ଏକବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :—

ଜନ ସଂଘ ଦ୍ୱିଧା ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩—ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, କ୍ରିୟାଦିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟପଦ ।

ଗୁଣ—ବାବୁଗିରି, ମିହାଣିଆପଣ, ସାଧୁତା, ଭଙ୍ଗିମା, ପ୍ରଭୃତି ।

ଅବସ୍ଥା—ନାଁବାଳକ, ପିଲାପଣିଆ, ଦାସତ୍ବ, ଯୌବନ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ପ୍ରଭୃତି ।

ଏହି ଗୁଣ ବା ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟପଦମାନେ କଳ୍ପନା ବା ମାନସଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ନାମ, ଆତ୍ମା, ଚିନ୍ତା ପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ନ ବୁଝାଇ, ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଏକ ବସ୍ତୁରୁ କୌଣସି ଗୁଣ ବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଅଲଗା କରି ବୁଝାନ୍ତି । ସାଧୁତା କହିଲେ, କୌଣସି ସାଧୁ ଲୋକର ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ଅଲଗା କରି ବୁଝା ଯାଉଅଛି ।

କ୍ରିୟା—(କ) କରିବା, ଗଲେଣି, ହାସ୍ୟ, ନାଚ, ଶୟନ, ଭୋଗ, ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଖ) ମରାମରି, ଦେନାଦେନି, ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ **ବ୍ୟତିହାରୀ କ୍ରିୟାବାଚକ** ବିଶେଷ୍ୟ କହନ୍ତି ।

ଏହି ଗୁଣ ଅବସ୍ଥା କ୍ରିୟାଦିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବଚନ ଭେଦ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କୁ ବହୁବଚନରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ, ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ଜାତିବାଚକ ପରି ଧରାଯାଏ । ଯଥା :—ମୁଁ ଏପରି ବହୁତ ହାସ୍ୟ ଦେଖିଛି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଶବ୍ଦ ଓ କ୍ରିୟାମୂଳ ବା ଧାତୁରୁ ଏହି ସବୁ ବିଶେଷ୍ୟ ନାନା-ପ୍ରକାରରେ ତିଆରି ହୁଏ । ତାହା ଶବ୍ଦ ବିଚାର ପ୍ରକରଣରେ କୁହାଯିବ ।

ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ ବୋଲି ବିଶେଷ୍ୟର ଭେଦ ସବୁବେଳେ ବାରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଯଥା :—ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଗୁଣ ଓ ଅବସ୍ଥା ଦୁହିଁଙ୍କି ବୁଝାଉଅଛି; ତ୍ୟାଗ, ଗୁଣ ଓ କ୍ରିୟା ଦୁହିଁଙ୍କି ବୁଝାଉଅଛି; ଭୟ, ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, କ୍ରିୟା ତିନିଙ୍କି ବୁଝାଉଅଛି । ଇତ୍ୟାଦି ।

———

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲିଙ୍ଗ

ବିଶେଷ୍ୟରେ ତିନିଗୋଟି ଲିଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା :—

୧—ପୁଂଲିଙ୍ଗ—ପୁରୁଷ-ଜନ୍ତୁ ବୋଧକ ଶବ୍ଦ—

ଇନ୍ଦ୍ର, ଘୋଡ଼ା, ଷଣ୍ଢ, ଶୂଦ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ।

୨— ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—ସ୍ତ୍ରୀ-ଜନ୍ତୁ ବୋଧକ ଶବ୍ଦ—

ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, ଘୋଡ଼ୀ, ଗାଈ, ଶୂଦ୍ରାଣୀ, ଇତ୍ୟାଦି ।

୩—କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ—

ଏହାଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗର ଶବ୍ଦ । ଏଥିରେ କୌଣସି ପୁରୁଷ, ସ୍ତ୍ରୀ ଭେଦ ଚିହ୍ନିହୁଏ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଜନ୍ତୁ ତଥା ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ଜାତିବାଚକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ସେ ସବୁ ରୂପରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗପରି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଭୟଲିଙ୍ଗ-ବାଚକ ପଦ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଯଥା :-- ସାପ, ମାକଡ଼, ବିଲୁଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇପ୍ରକାର ହୁଏ ।

୧ । କେତେକ ପୁଂଲିଙ୍ଗରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ତିଆରି ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା:—ଛଇଳ—ଛଇଳୀ (ଛଇଳା); ସୁକୁମାର—ସୁକୁମାରୀ; ପାକୁଆ—ପାକୋଇ; ଦିଅ—ଦେଈ; କୁକୁଡ଼ା—କୁକୁଡ଼ି; ମେହେନ୍ତର —ମେହେନ୍ତରାଣୀ; ଅନ୍ଧ—ଅନ୍ଧୁଣୀ; ପିଶାଚ—ପିଶାଚୀ; ବୁଦ୍ଧିମାନ୍— ବୁଦ୍ଧିମତୀ; ସୁକେଶ—ସୁକେଶୀ (ସୁକେଶା); ଇତ୍ୟାଦି ।

କଦାଚିତ୍ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବୋଧକ ଶବ୍ଦରୁ ପୁଂଲିଙ୍ଗବୋଧକ ଶବ୍ଦ ତିଆରି ହୁଏ । ଯଥା :—ରାଣ୍ଡ—ରାଣ୍ଡୁଆ ।

୨ । କେତେକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତି ।

(କ) କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗବାଚକ ଶବ୍ଦଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର । ଯଥା :—

ଅଣ୍ଡିରା—ମାଈ

ମରଦ—ମାଈକିନିଆ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଣିଷ—ମାଈପ

ଦେଉ—ଦେଈ

ଜେନା (ମଣି)—ଜେମା (ମଣି)

(ବଳଦ) ଷଣ୍ଢ—ଗାଈ

ଭାଇ—ଭଉଣୀ

ଦାମୁଡ଼ି—ଛଡ଼ା

ପୋଡ଼ୁଅ (ପଣ୍ଡା)—ମଇଁଷୀ

ଗଞ୍ଜା—ପେଣ୍ଠୀ

(ଖ) ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ଅଣ୍ଡିରା, ମାଈ, ଲଗାଇ ଲିଙ୍ଗ ଭେଦ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ ।

ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀ—ମାଈ ବାଛୁରୀ ।
,, ଛେଳି— ,, ଛେଳି
,, ଘୁଷି— ,, ଘୁଷି
,, ଗଧ— ,, ଗଧ
,, ଭାଲୁ— ,, ଭାଲୁ
,, ଘୋଡ଼ା— ,, ଘୋଡ଼ା
ଅଣ୍ଡିରା ପିଲା—ମାଈ (ମାଈକିନିଆ) ପିଲା ।

(ଗ) ପରିବାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେଉଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଭଉଣୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାଉଜ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଏ ।
ଯେପରି :—

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ	ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ
ଘଇତା		ମାଈପ
ବର	କନ୍ୟା	କନ୍ୟା (ମାଈପ)
ବାପ		ମାଆ
ମଉସା		ମାଉସୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିଇସା (ପିଉସା)		ପିଇସୀ (ପିଉସୀ)
ଭିଣୋଇଁ (ଭଉଣୀଜୋଇଁ)		ଭଉଣୀ
ଶଳା	ଶାଳୀ (ଦେଢ଼ଶାଶୁ)	ଶଳାଭାଉଜ
ନନା	ନାନୀ	ଭାଉଜ
ଭଣଜା	ଭାଣେଜୀ	ଭଣଜାବୋହୂ
ଦାଦ (ଖୁଡ଼ୁତା, ଦଦେଇ,)	ପିଉସୀ	ଖୁଡ଼ି, ଦେଠେଇ
ପୁଅ	ଝିଅ	ବୋହୂ
ନଣଦୋଇ		ନଣଦ
ନାତି	ନାତୁଣୀ	ନାତୁଣୀବୋହୂ
ଶ୍ୱଶୁର		ଶାଶୁ
ଦେଢ଼ୁତାଶୁର		ଦେଠେଇଶାଶୁ
ଖୁଡ଼ୁତାଶୁର		ଖୁଡ଼ିଶାଶୁ
ଦେଢ଼ଶୁର	ନଣନ୍ଦ	ଜାଆ
ଦିଅର	,,	ଜାଆ
ମାମୁ	ମାଉସୀ	ମାଇଁ
ଜୋଇଁ		ଝିଅ
ଝିଆରିଜୋଇଁ		ଝିଆରି
ଶଢ଼ୁ		ଶାଳୀ (ଦେଢ଼ଶାଶୁ)
ସମୁଧି		ସମୁଧୁଣୀ

ଏଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ, ଏହିସବୁ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେ କେତେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦରୁ ତିଆରି ହୁଏ । ଯଥା:—

ଭଉଣୀ—ଭିଣୋଇ
ଭାଣେଜୀ—ଭାଣେଜୀଜୋଇଁ

କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ 'ନାତୁଣୀବୋହୂ' ପରି ଶବ୍ଦରେ ଦୋହରା ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପଦ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷ

୧ । କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା:—ଅହ୍ୟ (ଅହିଅ), ବାଂଝ (ବାଂଝି), ଗାଣ୍ଡ, ଦୋଗ୍ଗୁରୁଣୀ, ଦାସୀ, ପୋଇଲ (ପୋଇଲୁଣୀ), ଧାଈ, ସଉତୁଣୀ, ଘରଣୀ, ସଜନୀ, ମୂଦୁସୁଲି, ଭୁଆସୁଣୀ, କୁଳଟା, ବେଶ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ।

୨—ଗୁଣ ଓ ଅବସ୍ଥାବାଚକ ବିଶେଷଣ ବିକଳ୍ପରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଚିହ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା—କଳା ବା କାଳୀ ଗାଈ, ସୁନ୍ଦର ବା ସୁନ୍ଦରୀ ମାଇକିନିଆ; ଯୁବା ବା ଯୁବତୀ ଝିଅ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ସେ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ବିକଳ୍ପରେ ନ ହୋଇ ନିତ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଚିହ୍ନ ରହେ । ଯଥା—ବୁଢ଼ୀ, ସୁନ୍ଦରୀ, ଯୁବତୀ, ଯଉବନୀ, ଭୁଣ୍ଡେଇ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିଭଳି ବିଶେଷ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଥିବା ପଦମାନେ ବିଶେଷଣରେ ରହିଲା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଚିହ୍ନ ନିତ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ଯଥା:—ବୁଢ଼ା ଗାଈ ନୁହେଁ, ବୁଢ଼ୀ ଗାଈ; ଭୁଣ୍ଡିଆ ମାଇକିନିଆ ନୁହେଁ, ଭୁଣ୍ଡେଇ ମାଇକିନିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ

୧—ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦମାନେ ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଲିଙ୍ଗ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା:—ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଦ୍ରୌପଦୀ, ମୃଣ୍ମୟୀ, କୃଶାଙ୍ଗୀ, ଷଷ୍ଠୀ, ନର୍ତ୍ତକୀ, ଆଗ୍ନେୟୀ ପ୍ରଭୃତି ।

୨—ମତି, ଗତି, ଉନ୍ନତି, ଧୃତି ପ୍ରଭୃତି 'ତି' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ; ସଂସ୍ଥାପନା, ଆରାଧନା, ପ୍ରସ୍ତାବନା, ପ୍ରାର୍ଥନା, ପ୍ରେରଣା, ପ୍ରବୋଚନା ପ୍ରଭୃତି ଅନ ଓ ଆ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ; କ୍ରିୟା, ବାଧା, ପୂଜା ପ୍ରଭୃତି ଆ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ; ଜିଗୀଷା, ପିପାସା, ତିତିକ୍ଷା, ଉପଚିକୀର୍ଷା, ବିଦୃକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ସନନ୍ତ ଆ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ; ଗୁରୁତା, ଲଘୁତା, ଶତ୍ରୁତା ପ୍ରଭୃତି ତଦ୍ଧିତ ତା ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୩—ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି ବୁଝାନ୍ତି, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା:—ମାତା, କନ୍ୟା, ଦୁହିତା, ଭାର୍ଯ୍ୟା, ଜାୟା, କୁଳଟା, ବେଶ୍ୟା, ବିଧବା, ବାରାଙ୍ଗନା, ସ୍ତ୍ରୀ, ଅଙ୍ଗନା ପ୍ରଭୃତି ।

୪—କାଶୀ, କାଞ୍ଚୀ, ଉଜ୍ଜୟିନୀ, ପୁରୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ନଗର-ବାଚକ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଗୋଦାବରୀ, ଗଙ୍ଗା, ନର୍ମଦା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ନଦୀବାଚକ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱଭାବତଃ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି ।

୫—ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍, ରାତି, ଲତା, ବୀଣା, ଦିକ୍ (ଦିଗ୍), ପୃଥିବୀ, ତୃଷ୍ଣା, ନଦୀ, ଲଜ୍ଜା, ଶୋଭା, ଶ୍ରେଣୀ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ବେଦନା, ତିଥି, ବୁଦ୍ଧି, ଇଚ୍ଛା, ସମ୍ପଦ୍, ବିପଦ୍, ପ୍ରଭା, ଆଶା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । ସେଇ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁକ୍ରମେ ମଧ୍ୟ ବିଜୁଳି, ରାତି, ଦିଗ, ସମ୍ପଦ, ବିପଦ ପ୍ରଭୃତି ତଦ୍‌ଭବ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦକୁ କେହି କେହି ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ କରିଥାନ୍ତି ।

୬—ହରିତକୀ, କଦଳୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ବୃକ୍ଷବାଚକ ଶବ୍ଦ ଓ ମଲ୍ଲିକା, ମକ୍ଷିକା, ପିପୀଲିକା, ବଳାକା, ବଡ଼ବା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏହିପରି ତତ୍ସମ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦସବୁ ଓଡ଼ିଆର ବ୍ୟବହାରରେ ବିଶେଷଣାଦିରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଚିହ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ରୁଚି ଓ ଶ୍ରୁତି ମଧୁରତା ନ ଥିଲେ ତାହା ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା:—ତାହାର ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ବା ମନ୍ଦର ଗତିରେ ଚାଲୁଛି । ଏପରି ବିଶେଷଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରମେ କମିଯାଉଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ପରି ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଓ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦ କୁଟୁମ୍ବାଦି ସମ୍ପର୍କରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପଦ ତିଆର କରନ୍ତି । ସେ ସବୁର କେତେକ ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ହୁଏ । ଯଥା—ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀ, ଭ୍ରାତଜାୟା ଇତ୍ୟାଦି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଚନ

ଏକବଚନରେ ସାଧାରଣତଃ ଶବ୍ଦର କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା :—ରାମ ଯାଉଛି, ନଡ଼ିଆ ଆଣ, ଲୋକକୁ ଦେଖିଲି ଇତ୍ୟାଦି ।

ବହୁବଚନରେ କର୍ତ୍ତାରେ 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ଲାଗେ । ଯଥା :— ଲୋକେ ଆସୁଛନ୍ତି, ମାଇପେ କହନ୍ତି, ଜନ୍ତୁଏ ଆତଯାତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେଉଁ ବିଭକ୍ତିମାନେ କର୍ତ୍ତା ଭିନ୍ନ କାରକ ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ବସନ୍ତି, ସେହି ବିଭକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରୟୋଗବେଳେ ବହୁବଚନ ଶବ୍ଦରେ ଅନୁସ୍ୱାର ମାତ୍ରା ଲାଗେ । ଯଥା :—ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକ, ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ପାଣି ଦିଅ, ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଲୋକଙ୍କ କଥା ବୁଝ ଇତ୍ୟାଦି ।

ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଏକବଚନରେ ସବୁବେଳେ ଏହି ବହୁବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :—ଆପଣେ ଆସୁଛନ୍ତି, ମିଶ୍ରେ ଗଲେ, ଅତିଥିଙ୍କ କଥା ବୁଝ, ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।

କଦାଚିତ୍ 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ ଲୁପ୍ତ ଥାଏ । ଯଥା :— ଅତିଥି ଆସୁଛନ୍ତି । ଅତିଥିଏ ଆସୁଛନ୍ତି । ରାମ ଖାଉଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗାତ ଶୋଇଛନ୍ତି ।

ବହୁବଚନର ଉପବିଭକ୍ତି 'ମାନ' -ବହୁବଚନରେ ବିଭକ୍ତି ପୂର୍ବରୁ 'ମାନ' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଉପବିଭକ୍ତି ଲାଗେ । କହିବା ଲୋକର ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଏହା ପ୍ରାୟ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା :—ଲୋକମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଡାକ ।

ଜଡ଼ବସ୍ତୁବୋଧକ ଶବ୍ଦରେ 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ଲାଗେ ନାହିଁ । କେବଳ ଏହି 'ମାନ' ଲାଗେ । ଯଥା :—ବଡ଼ ବଡ଼ କାଠମାନ ପଡ଼ିଛି, ଭଲ ଭଲ ପଦମାନ ବସାଇଛି ।

ବେଳେ ବେଳେ ଶ୍ରୁତିସୁଖ ନିମନ୍ତେ 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ସହିତ ଏହି 'ମାନ' ପ୍ରତ୍ୟୟରେ ମଧ୍ୟ ବସେ । ଯଥା—'ମାକଡ଼େ ଆସୁଛନ୍ତି', ନ କହି 'ମାକଡ଼ମାନେ ଆସୁଛନ୍ତି', କୁହାଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷ ବିଧି

ଏକବଚନରେ 'ଏ' 'କ' 'ଟା' ଓ 'ଟି'—'ଏକ' ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା 'ଏ' ଓ 'କ', 'ଗୋଟା' ଅର୍ଥ ବୁଝାଉଥିବା ଅନାଦରରେ 'ଟା' ଓ ଆଦର ଅର୍ଥରେ 'ଟି' ସାଧାରଣତଃ ଜୋର ଦେଇ କହିଲେ ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହିଲେ, ଏକବଚନର ବିଭକ୍ତିରୂପେ ଲାଗନ୍ତି ।

ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ କର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ମରେ 'ଏକ' ଅର୍ଥରେ 'ଏ' ଓ 'କ' ଓ ଅନ୍ୟ କାରକ ବିଭକ୍ତିରେ 'କ' ଲାଗେ । ଯଥା:—ଜଣେ ଆସୁଚି । ଘରେ ଲୋକ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଚନ୍ତି । ଜଣକୁ ଡାକ । ସେରକୁ ପଇସାଏ । ଜଣକୁ (କେ) ଟଙ୍କାଏ ଦିଅ । ମାଲପା ସେରକ ସରିଗଲାଣି ।

ମାଲପା ସେରେ ସରିଗଲାଣି । ମାଲପା ସେରକ ସରିଗଲାଣି । ଏଠାରେ ସେରେ କେବଳ ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁଅଛି ଏବଂ ସେରକ କହିଲେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାଲପା ସେରକୁ ବୁଝାଉଅଛି । ସେହିପରି ବିଶେଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଖାଇ କହିଲେ ଏହି ଜଣକ କାଲି ଆସିଥିଲା । ସେହି ଜଣକ ମୁଁ ଦେଖି ଆସିଚି । ପିଲାଟା ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ପିଲାଟିକୁ କହ । ଗାଈଟି ଦେଖି ଆସିଲି ।

ଏହି ଟା, ଟି, ପୁଣି 'ଏ' ଓ 'କ' ବିଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିଜେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ଥିବାରୁ ଏମାନେ କର୍ତ୍ତା କର୍ମର 'କ' ବିଭକ୍ତି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥା:– ଗାଈଟାଏ (ଟିଏ) ଆସୁଚି (ଦେଖିଲି) । ପିଲାଟାକର (ଟିକର) ବଳ କେତେ ? ବଳଦଟାକ ଠାରୁ ଦୁଧ ମିଳିବ କି ?

'ଟି' ଓ 'କ' ମିଶି 'ଟିକ' ବିଭକ୍ତି ରୂପ ଛାଡ଼ି, ଅଳ୍ପ ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦ ଆକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏ 'ଟିକ' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ଥିଲେ 'ଏ' ଓ 'କ' ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରେ ଓ 'କ' ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କଲେ 'ଟିକକ', 'ଟିକକ' ଓ 'ଟିକ' ରୂପରେ ପୁଣି ବିଭକ୍ତି ହୋଇଯାଏ । ଯଥା:—ପାଣି ଟିକଏ ଆଣ । ପିଲାଟିକୁ କହ । ପିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟିକକ (ଟିକକ, ଟିକ) ଯୋଗରେ ସଙ୍କୁଚ । କାଠ ଟିକକ (ଟିକକ, ଟିକ) ଦେଲ ନାହିଁ ।

'କ', 'ଟା' ଓ 'ଟି' ବିଭକ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ଥିବାରୁ ବହୁବଚନରେ 'ମାନ' ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସେଠାରେ 'ମାନ' ବହୁବଚନର 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ନିଏ ନାହିଁ । ଯଥା:—ତାଙ୍କ ସେରକମାନ ସେ ନେଲେ । କପର ପିଲାଟାମାନ ହୋଇଚନ୍ତି । କୁଣ୍ଢେଇଟିମାନ କେଡେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଚ ? ଭଲ କଥାଟିମାନ କହିଲା । ପିଲାଟିମାନଙ୍କର ଦେହ ଶୁଖିଗଲାଣି । କାଠଟିକମାନ ଯୋଡ଼ି ଦିଅ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ବାଚକ 'ଯାକ' 'ତକ'—ଯେତେକ, ତେତେକ ଶବ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର 'ଯାକ' ଓ 'ତକ' ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ବୁଝାଇ ବିଭକ୍ତିରୂପେ କେବଳ ଏକବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା:—ଘରଯାକ ଧୂଆଁ । ଭାତତକ ଖାଇଦିଅ । ବାଟଯାକ କାଦୁଅ ।

ସଂଖ୍ୟାର ପରିମାଣ କଲେ ଏମାନେ 'ମାନ' ବିଭକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବହୁବଚନର ଅର୍ଥ ଦିଅନ୍ତି; ମାତ୍ର ମାନ ପରି 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥା:—ମାକଡ଼ଯାକ ଗୁଳିଗଲେ । ଲୋକତକ ଶୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । ଆମ୍ବଯାକ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ।

ଏତକ, ସେତକ ଶବ୍ଦ ସ୍ୱରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପୁଣି 'ଯାକ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଯଥା:—ଏତକଯାକ ଭାତ ଖାଇଦିଅ । ସେତକଯାକ ତୁଅଣ ଉଡ଼ିଦେଲା ।

ଶବ୍ଦରେ 'କ', 'ଟା', 'ଟି' ଥିଲେ ମଧ୍ୟ 'ଯାକ'ର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା:—ଘରଟା (ଟି) ଯାକ ଧୂଆଁ ପୂରିଚ । ପୋଖରୀଟିଯାକ ପାଣି ଗୋଳିଆ କରିଦେଲା ।

ଯୁଗ୍ମ, ଗୋଷ୍ଠି, ପରିମାଣବାଚକ ଶବ୍ଦ ଯୋଡ଼ା, ହଳ, ସଙ୍ଘାତ ପ୍ରଭୃତି ଯୁଗ୍ମବାଚକ ଶବ୍ଦ; ଦଳ, ପଲ, ଗୋଠ, ସଙ୍ଘ, ସଂଘ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଷ୍ଠିବାଚକ ଶବ୍ଦସବୁ ଓ ସେର, ପାଆ, କାହାଣ, ପଣ, ଗଣ୍ଡା, ପୁଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣ ବାଚକ ଶବ୍ଦ ସବୁ ଯାହାର ଯୁଗ୍ମ, ଗୋଷ୍ଠି ବା ପରିମାଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଝାନ୍ତି, ତାହାର ପୂର୍ବେ ଓ ପରେ ବସି ଏକ ବଚନର 'ଏ', 'କ', 'ଟା' 'ଟି' ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ ଏକତ୍ୱ ବୁଝାଇଲେ ଓ ଜଡ଼ବସ୍ତୁରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ଏକ ବଚନ ଓ ବହୁତ୍ୱ ବୁଝାଇଲେ ବହୁବଚନ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ଗାଈଟିଗୋଠ (ଗୋଠେ ଗାଈ) ପଡ଼ିଛି (ପଡ଼ିଛନ୍ତି) । ବଳଦ ଯୋଡ଼ାକ (ଯୋଡ଼ାକ ବଳଦ) ଭଲ ପଡ଼ିଲେ (ପଡ଼ିଲି) । ମାଲପା ସେରକ (ସେରକ ମାଲପା) ସାରିଦିଅ । ଏମାନେ ଗୋଷ୍ଠି, ଯୁଗ୍ମ ପ୍ରଭୃତିର ସମୁଦାୟ ପରିମାଣ ବା ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଇବାପାଇଁ 'ଯାକ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, 'ଯାକ' ଲଗିଲେ କୁଆପି 'ମାନ' ଲଗେ ନାହିଁ । ଯଥା—ଗୋଠକଯାକ; ପଲକଯାକ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ଯୁଗ୍ମାଦିବାଚକ ଶବ୍ଦମାନେ ପୂର୍ବରୁ ରହିଲେ 'ଟା', 'ଟି' ବିଭକ୍ତି ଖାଲିକରି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ସେପରି ହେଲେ ସେମାନେ 'ଯାକ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—ଗାଈଗୋଠଟା ଚାଲିଗଲେ, ମାଲପା ସେରଟା ଉଡ଼ିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଗୋଠଟାଯାକ ଗାଈ ଚାଲିଗଲେ, ସେରଟାଯାକ ମାଲପା ଉଡ଼ିଗଲା ।

ଏମାନେ ବହୁବଚନ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ 'ମାନ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏହି 'ମାନ' ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କଲେ 'କ' ଲାଗେ ନାହିଁ ଏବଂ ଯୁଗ୍ମାଦିବାଚକ ଶବ୍ଦମାନେ ପରେ ଲଗନ୍ତି । ଯଥା—ଗାଈଗୋଠଟା-ମାନ କେତେ କେତେ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାଲପା ସେରଟାମାନ ଟଙ୍କେ ଲେଖାଏଁ ହୋଇଛି । ନଡ଼ିଆ ଯଧାଟାମାନ କେତେ ଓଜନ ?

ଏହି ଯୁଗ୍ମାଦିବାଚକ ପଦମାନେ କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କାରକରେ ବିଶେଷ୍ୟର ପରେ ଲଗନ୍ତି ଏବଂ ପୂର୍ବରୁ ଲଗିଲେ କେବଳ 'ଏ' ଓ 'କ' ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ଯଥା—ଗାଈ ଗୋଠକୁ ଦେଖିଲି । ଗୋଠେ ଗାଈକୁ ଦେଖିଲି । ଗୋଠକ ଗାଈକୁ ଦେଖିଲି । ଗାଈ ଗୋଠଟାକୁ ଦେଖିଲି । କିନ୍ତୁ ଗୋଠଟାଯାକ ଗାଈକୁ ଦେଖିଲି ।

ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ପୂର୍ବରୁ ଲଗେ ଓ କର୍ତ୍ତା, କର୍ମରେ ସାଧାରଣତଃ ବିଭକ୍ତି ନିଏ ନାହିଁ । ଜଡ଼ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକବଚନର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବୁଝାଇବାର ଥିଲେ କିମ୍ବା କେବେ କେବଳ ଶ୍ରୁତିସୁଖ ପାଇଁ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦରେ 'ଟା' ଓ 'ଟି' ବିଭକ୍ତି ଲଗେ । ସମଗ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଇଲେ, ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଯାହାକୁ ବୁଝାଉଥାଏ, ତାପରେ 'ଯାକ' ଲଗେ । ପରେ 'ଯାକ' ଲଗିଲେ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦରେ 'ଟା', 'ଟି' ଲଗେ ନାହିଁ । ଯଥା – ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କୁ କହ । ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଯାକଙ୍କୁ କହ । ଚାରିଆଡ଼େ ମହକ ପଡ଼ୁଚି । ପାଞ୍ଚଟି ଲୋକ ଆସୁଚନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ।

ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଲେ ବେଳେ ବେଳେ 'ପାଞ୍ଚ ଲୋକେ କହନ୍ତି' ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ତାହା ବ୍ୟବହାରରେ ସୀମାବଦ୍ଧ । 'ପାଞ୍ଚ ମନୁଷ୍ୟେ କହନ୍ତି' ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ଏହା ଶ୍ରୁତିକଟୁ । ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଯାହାକୁ ବୁଝାଉଥାଏ, ତାହା ପରେ କେବେ କେବେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ, ଏହା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ ସୀମାବଦ୍ଧ । ସେଥିରେ 'ଟା' 'ଟି' ପ୍ରଭୃତି କିଛି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା - ଜଣ ଚାରି ଆସୁଚନ୍ତି । ଗଛରେ ଗୋଟା ଚାରି ଆମ୍ବ ଅଛି । ଗୋଟା ପଚିଶ ନଡ଼ିଆ ଦେଲି ।

'ଦିନ ଚାରି, ଦିନ ପାଞ୍ଚ' ନ ହୋଇ 'ଦିନା ଚାରି, ଦିନା ପାଞ୍ଚ' ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ଯୋଗେ ଦୁହେଁ, ତିନିହେଁ, ଚାରିହେଁ ପ୍ରଭୃତି ପଦ ହୁଏ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଓ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ 'ସବୁ' –

ବହୁବଚନରେ ଓ ବିଭକ୍ତି ପରେ ଏହି 'ସବୁ' ପଦ ଲଗେ । ଯଥା—ଲୋକମାନେ ସବୁ ଚାଲିଗଲେଣି । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସବୁ କହ । ନଡ଼ିଆ ଯାକ (ଯାକକୁ, ଯାକଙ୍କୁ) ସବୁ ବଜାଇ ଦିଅ ।

ଏହି 'ସବୁ' ସମୁଚ୍ଚୟବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରି ବୁଝାଉଥିବା ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବେ ଓ ପରେ ଲଗେ । ପୂର୍ବରୁ ଆସିଲେ ବୁଝାଉଥିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶବ୍ଦରେ ବିଭକ୍ତି ଲାଗେ । ପରେ ଲାଗିଲେ କର୍ତ୍ତା, କର୍ମରେ ବିଭକ୍ତି ଲାଗେ ନାହିଁ ଓ ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତି 'ସବୁ' ଶବ୍ଦରେ ଲାଗେ । ପୂର୍ବରୁ ଲାଗିଲେ ବହୁବଚନରେ 'ମାନ' ବା 'ଯାକ' ଲାଗେ । ଯଥା—ସବୁ ଲୋକେ ଆସିଚନ୍ତି, ଲୋକ ସବୁ ଆସିଚନ୍ତି । ସବୁ ମାଇପେ (ମାଇପି-ମାନେ) ଚାଲି ଗଲେଣି । ଲୋକ ସବୁଙ୍କୁ କହ । ସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ (ଲୋକ-ମାନଙ୍କୁ, ଲୋକଯାକଙ୍କୁ) ଡାକ ।

'ସବୁ' ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ 'ସଭିଏ', 'ସଭିଙ୍କି' ପ୍ରଭୃତି ପଦ ହୁଏ ।

ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଓ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ 'ଗୁଡ଼ା'—ଏହା ଯୁଗ୍ମାଦି-ବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରି ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ବସେ ଓ ବହୁବଚନର ବିଭକ୍ତି ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ପରେ ବସିଲେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ 'କ' ଓ ସମସ୍ତ କାରକ ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରେ । ପୂର୍ବରୁ ବସିଲେ କେବଳ ବହୁବଚନର 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରେ ଓ କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରକ ବିଭକ୍ତି ସବୁ ବୁଝାଉଥିବା ପଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ । ଯଥା ଲୋକଗୁଡ଼ାଏ ଯାଉଚନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଯାଉଚନ୍ତି । ଲୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଭଲ ନୁହନ୍ତି ।

ଆଦି ଓ ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥରେ 'ହେଉରିକା' ବିଭକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଏହି ବିଭକ୍ତି ବିକଳ୍ପେ ବହୁବଚନର 'ଏ' ଓ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁସ୍ୱାର ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା—ରାମ ହେଉରିକା ଆସୁଚନ୍ତି । ରାମହେଉରିକାଙ୍କୁ ଡାକ ।

ମାତ୍ର ତତ୍ସମ ଆଦି, ପ୍ରଭୃତି 'ଏ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥା—ରାମ ପ୍ରଭୃତି ଆସୁଚନ୍ତି ।

ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦରୁ ଗୃହୀତ କୁଳ, ମଣ୍ଡଳୀ, କଳାପ, ବୃନ୍ଦ, ସଂଘ, ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବହୁବଚନରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଅନ୍ତି । କଦାଚିତ୍ ଜଡ଼-ବସ୍ତୁ ବୁଝାଇଲେ, ଏକବଚନର ଅର୍ଥ ଦିଅନ୍ତି । ପୁଣି ଏକତ୍ୱ ବୁଝାଇଲେ ଏକବଚନର ଅର୍ଥ ଦିଅନ୍ତି ଓ 'ଟା' ଓ 'ଟି' ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତିରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରକ ବା ବଚନ ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥା:—ଭଦ୍ରବୃନ୍ଦ ବସିଚନ୍ତି । ବୃକ୍ଷଶ୍ରେଣୀ ଶୋଭା ପାଉଛି । ଜନସଂଘ (ଟା) ଦ୍ୱିଧା ହେଲା ।

ପୁରୁଷ

ଯେ କହେ ସେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭେ, ମୁଁ, ଆମ୍ଭ ଓ ମୋ ପ୍ରଭୃତି ମୂଳକ ପଦ ପ୍ରଥମ (ସଂସ୍କୃତରେ ଉତ୍ତମ) ପୁରୁଷର; ଯାହାକୁ କହେ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭେ, ତୁ, ତୁମେ, ତୋ ପ୍ରଭୃତି ମୂଳକ ପଦ ଦ୍ୱିତୀୟ (ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟମ) ପୁରୁଷର ଏବଂ ସେ ଓ ତା ମୂଳକ ବା ସେହି ଅର୍ଥକ ପଦ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ, ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଭିନ୍ନ ସମସ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ପଦ ତୃତୀୟ (ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଥମ) ପୁରୁଷର ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ । ସର୍ବନାମ ପ୍ରକରଣରେ ଏହି ପୁରୁଷର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ବିଶେଷ କରି କୁହାଯିବ ।

କାରକ ବିଭକ୍ତି

ସଂସ୍କୃତରେ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯେଉଁ ପଦର କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ ଥାଏ, ତାହାର କାରକ ଅଛି ବୋଲି କହନ୍ତି । ସେହି କାରକ-ସବୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ 'କୁ', 'ଏ', 'ରୁ', 'ରେ' ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦାଂଶର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସେ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ କାରକ ବିଭକ୍ତି । ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ପର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବିଶେଷଣ ଏସବୁ ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସର୍ବନାମ ବିଶେଷ୍ୟର ପ୍ରତିନିଧି ଥିବାରୁ, ତାହା ସବୁ ସଂପର୍କରେ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । 'ରାମ ଦେଇଥିବା ଟଙ୍କା, ରାମକୁ କହିଥିବା ଲୋକ' ପ୍ରଭୃତିରେ ରାମର କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ ନ ଥାଇ ତାହା କାରକର ବିଭକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ବସ୍ତୁତଃ ଦେଇଥିବା, କହିଥିବା ପ୍ରଭୃତି ବିଶେଷଣମାନେ କ୍ରିୟାବାଚକ ଥିବାରୁ ସେମାନେ କାରକ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ସାଦୃଶ୍ୟରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣମାନେ ମଧ୍ୟ କାରକ ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପଦ ଗ୍ରହଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ତି । ଯଥା—ମରଣକୁ ଡ଼ର କାହାର ନାହିଁ ? ଦୁର୍ଜନରେ ପ୍ରୀତି ଭଲ ନୁହେଁ । କାଗଜରେ ବନ୍ଧି କଏ ନ ଦେଖିଛି ? ଏଠାରେ ଡ଼ର, ପ୍ରୀତି ଓ ବନ୍ଧି ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ କାରକ ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟି ଡରିବା ଓ ପ୍ରୀତି କରିବା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ; ତୃତୀୟଟି 'କାଗଜରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା' ପଦର ସଂକ୍ଷେପ ।

ଏହିପରି ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ବିଶେଷଣମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ କ୍ରିୟାବାଚକ ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦମାନଙ୍କର ସଂପର୍କ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ କୌଣସି କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ନୁହେ । ଏହିପରି ନାନା ଭାବରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ସଙ୍ଗେ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ । ସେହି ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ କହନ୍ତି ।

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧର କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ ମୋଟେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ରାମ କହିଲା, ରାମର କୁହା କଥା । ଏଠାରେ ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ 'କୁହା' ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆସିଅଛି । ସେହିପରି ରାମର ପୁସ୍ତକ, ମୋର ଘର ଇତ୍ୟାଦିରେ 'ର' ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦକୁ ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧମାନଙ୍କର ବିଭକ୍ତି-ମାନଙ୍କୁ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାରରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି ।

ଏହି 'ର' ବିଭକ୍ତିର କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ କୁହାପି ସ୍ପଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ । ଅତଏବ ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ତାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦ ବା ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦ ବୋଲି କୁହାଯାଉ । କ୍ରିୟାର କାରକ ଓ ଅନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧମାନଙ୍କର କାରକ ବିଭକ୍ତି ମାତ୍ର ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । ସମ୍ବନ୍ଧର ଷଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାରକ ବିଭକ୍ତି ବୋଲି ଗଣା-ଯାଉ ।

ଗଛ ଉଠିଛି, ଗଛ ଦେଖିଲି, ଗଛରେ ପିଟିଲି, ଗଛକୁ କାଣ୍ଡ ମାଇଲି, ଗଛରୁ ପଡ଼ିଲି, ଗଛରେ ଫଳ ଧରିଛି—ଏହି ଛଅଟି ବାକ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଛ ଶବ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ୭ଟି କାରକରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହି କାରକମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାରକ ବିଭକ୍ତି ଲଗିଅଛି । କିନ୍ତୁ 'ଗଛର ପତ୍ର ପାଚି ଯାଇଛି, ଏଠାରେ ଗଛ କାରକ ନୁହେଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧର ଚିହ୍ନଟି ଗୋଟିଏ କାରକ ବିଭକ୍ତି ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ତେଣୁ ଏହିପରି ସାତପ୍ରକାର କାରକ ଭଙ୍ଗୀରେ ଶବ୍ଦ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

ରାମ, ଆସ; ହେ ରାମ, ତୁମେ ଆସ—ଏଠାରେ ରାମ ପଦର କ୍ରିୟା ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଅଛି । ଏହିପରି ପଦକୁ ସମ୍ବୋଧନ ବା ଡାକିବା ପଦ କହନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି ସମ୍ବୋଧନ ପଦକୁ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସମ୍ବୋଧନର ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦ-ମାନଙ୍କରେ କେହି କେହି ଆକାରାନ୍ତ ଓ ଇକାରାନ୍ତକୁ ଏକାରାନ୍ତ, ଉକାରାନ୍ତକୁ ଓକାରାନ୍ତ ଲେଖନ୍ତି । ଯଥା :—ବିଦ୍ୟେ, ବିଧେ, ପ୍ରଭୋ ଇତ୍ୟାଦି । ପିତା ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ଋକାରାନ୍ତକୁ ପିତଃ ପ୍ରଭୃତି ପରି ଏବଂ ଦେବୀ, ବଧୂ ପ୍ରଭୃତି ଈକାର ଓ ଊକାରାନ୍ତକୁ ଦେବି ଓ ବଧୁ ଲେଖିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ହେ ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅବ୍ୟୟ ଯୋଗ କରି ଏହି ସମ୍ବୋଧନ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ବେଳେବେଳେ କୌଣସି ଅବ୍ୟୟ ନ ଥାଇ ଶବ୍ଦ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏହାଛଡ଼ା ସମ୍ବୋଧନରେ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭକ୍ତି ଲଗେ ନାହିଁ ।

ସମ୍ବୋଧନରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅବ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ଯଥା :—

ସାଧାରଣତଃ—ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ହେ
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ—ଆଲୋ, ଲୋ

ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ—ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ—ଆହେ
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ—ଗୋ, ଆଗୋ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନାଦରାର୍ଥରେ—ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ—ଆରେ, ରେ
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ—ଆଲୋ, ଲୋ

ପ୍ରଶ୍ନ ବୁଝାଇଲେ ଏଥି ସଙ୍ଗେ 'କ' ଲାଗି କହେ, କଲୋ, କରେ, କଗୋ ପଦମାନ ହୁଏ ।

ତତ୍ସମ ଶବ୍ଦରେ କେହି କେହି 'ଅୟି', 'ଅୟେ' ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଯଥା :—ଅୟି ଶକୁନ୍ତଳେ ।

'ହେ' ସମସ୍ତ ସମୟରେ 'ଏ' ହୁଏ । ଯଥା :—ଏ ରାମ ।

ଅତି ଆଦରରେ ବାବୁ, ବାପ, ମା ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନ ଲାଗେ । ହଇକରେ, ହଇକଏ, ହଇହେ, ହଇକହେ, ହଇଗୋ, ହଇକଗୋ, ହଇକଲୋ ପ୍ରଭୃତି ଯୁଗ୍ମ ଅବ୍ୟୟ ନିକଟରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ କହିଲା ବେଳେ ପ୍ରାୟ ଲାଗିଥାଏ ।

ଅତି ଆତ୍ମୀୟତା ବା ଆଦର ଭାବରେ ଅନାଦର ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ, 'ମ' ଲାଗେ । ଯଥା :—ରାମ ମ, ଏଠାକୁ ଆ ।

କାରକ

କର୍ତ୍ତା—

ବାକ୍ୟରେ ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କୁହାଯାଏ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସେହି ପ୍ରଧାନ ପଦଟି କର୍ତ୍ତାକାରକରେ ରହେ । ଯଥା:—ରାମ ଆସୁଛି । ହରି ଖାଉଛି । ଟଙ୍କା ଦିଆଗଲା । ଏଠାରେ ରାମ, ହରି ଓ ଟଙ୍କା ଏହି ପଦମାନେ କର୍ତ୍ତାକାରକରେ ଅଛନ୍ତି ।

ସଂସ୍କୃତରେ କରିବା ଓ କରାଇବା ଦୁଇପ୍ରକାର ଅର୍ଥର କ୍ରିୟା-ପ୍ରୟୋଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ ମୁଖ୍ୟ ଓ ପ୍ରୟୋଜକ ଦୁଇପ୍ରକାର କର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଯଥା :—ରାମ ଗୀତ ବୋଲୁଛି; ଏଠାରେ 'ରାମ' ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତା । ଆପଣେ ରାମକୁ ଗୀତ ବୋଲାଉଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ 'ଆପଣେ' ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ତ୍ତା । କିନ୍ତୁ କ୍ରିୟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତା, ଏତିକି ବୁଝିରଖିଲେ ଏ ସବୁ ପ୍ରଭେଦ ବାଛିବା କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । 'ବୋଲୁଛି' କ୍ରିୟା

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତି ଯେପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ 'ରାମ', 'ବୋଲୁଅଛନ୍ତି' କ୍ରିୟା ପ୍ରତି ସେପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ 'ଆପଣେ' ।

କର୍ମ—

କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ଯାହା ସାଧନ କରିବାର ବୁଝାଯାଏ, ସେ କର୍ମକାରକରେ ରହେ । ଯଥା :—ହରି ବାଘ ଦେଖିଲା, ମୁଁ ଭାତ ଖାଇଲି, ଗୋବିନ୍ଦ ଦୁଧ ଛଡ଼ିଦେଲା, ସେ ଚିଠି ପଠାଇଲା, ମା ପିଲାକୁ ଔଷଧ ଖୁଆଇଲେ । ଏସବୁ ସ୍ଥଳରେ ବାଘ, ଭାତ, ଦୁଧ, ଚିଠି, ଔଷଧ ଏ ପଦମାନେ କର୍ମ କାରକରେ ଅଛନ୍ତି ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ କର୍ମର ବିଚାର ଅନୁସାରେ ପାଇବା, ତିଆରି କରିବା, ବଦଳାଇବା, ଛାଡ଼ିବା—ଏହି ଚାରି ଅର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜକ କ୍ରିୟାମାନେ କର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ଯଥା :—ରାମ ପୋଥି କିଣିଲା (ପାଇବା), ହରି ଭାତ ରାନ୍ଧୁଛି, କୁମ୍ଭାର ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼ୁଛି, (ତିଆରି କରିବା), ଗୋପାଳ ବସ୍ତ୍ର ଚିରି ଦେଲା (ବଦଳାଇବା), ଗାଁଲୋକେ ଘେରି ଛଡ଼ିଦେଲେ (ଛାଡ଼ିବା) —ଏହି ଚାରି ଅର୍ଥର କର୍ମକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ପ୍ରାପ୍ୟ, ଉତ୍ପାଦ୍ୟ, ବିକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନୀପ୍ସିତ କର୍ମ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ ।

କରଣ—

କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥରେ ବୁଝାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ସାହାଯ୍ୟରେ କରିବାର ବୁଝାଯାଏ, ସେ କରଣ କାରକରେ ରହେ । ଯଥା :— ଦାଆରେ ଧାନ କାଟ । ମୋ ହାତେ ଏ କାମ ହେବ ନାହିଁ । ଏଠାରେ 'ଦାଆରେ' ଓ 'ହାତେ' ପଦ କରଣ କାରକରେ ଅଛି ।

ସମ୍ପ୍ରଦାନ—

କ୍ରିୟାରେ ବୁଝାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ (ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବା ନିମନ୍ତେ) କରାଯାଉଥିବାର ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ତାହା ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକରେ ରହେ । ଯଥା:—ତାକୁ ଟଙ୍କା ଦିଅ । ରାମକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଧି ମାଗିଲି । ସେ ମୋତେ ହିତକୁ କହୁଛି । ଏ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ‘ଚାକୁ’, ‘ରାମକୁ’ ଓ ‘ହିତକୁ’ ପଦମାନେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକରେ ଅଛନ୍ତି ।

ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ହୁଏ । ଯଥା:—ନିଈବଢ଼ିକି ଦିଅଙ୍କ ବାଣ । ମଶାକୁ ଧୂଆଁ ଦିଅ । ବାଆକୁ ବଚେ ।

ଅପାଦାନ—

କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ବୁଝାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବା, ଯହିଁରୁ ଆରମ୍ଭ ହେବା ବା ଯେଉଁଠାରୁ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ, ସେ ଅପାଦାନ କାରକରେ ରହେ । ଯଥା:—ଅଧବାଟରୁ ଜର ହେଲା । ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରୁ ଉଠିଲା । ଗଛରୁ ପତ୍ର ପଡ଼ିଲା । ସେ ‘ନଈ’ କୂଳରୁ ଅଇଲା । ଏପରି କଥା କାହା ମୁହଁରୁ ବାହାରିଛି ? ଏସବୁ ବାକ୍ୟରେ ‘ବାଟରୁ’, ‘ମୁଣ୍ଡରୁ’, ‘ଗଛରୁ’, ‘କୂଳରୁ’, ‘ମୁହଁରୁ’ ପଦମାନେ ଅପାଦାନ କାରକରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଡରିବା ଅର୍ଥର କ୍ରିୟା ସଂସ୍କୃତରେ ଅପାଦାନ କାରକ ଗ୍ରହଣ କରେ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ତାହା ନୁହେଁ । ଯଥା—ଘରକୁ ଡରିଲେ ରହିବ କେଉଁଠାରେ ? ଏଠାରେ ‘ଘରକୁ’ ପଦ ଅପାଦାନ କାରକ ନୁହେଁ—ଏହା ସମ୍ପ୍ରଦାନ; ମାତ୍ର କେହି କେହି ଲେଖକ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁକରଣରେ ‘ଘରୁ ଡରିଲା’ ଏପରି ଭ୍ରମାତ୍ମକ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି । ‘ବାଘଠାରୁ ଭୟ ପାଇଲା’ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ‘ରାମଠାରୁ ଟଙ୍କା ପାଇଲା’ ପରି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଡରିବା ଅର୍ଥ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ କ୍ରିୟାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏଠାରେ କିଛି ନାହିଁ । ବାଘକୁ ଡରିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ବାଘକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି, ଦେଖି ବା ବାଘ ଥିବାର ଜାଣି ଡରିଲା । ଏଣୁ ଏହାକୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ବୋଲି ଅନ୍ୱୟ କରିବାହିଁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।

ଅଧିକରଣ—

କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ବିଷୟ, ଭାବାଦିରେ ବିହିତ ହୁଏ, ସେହି ସ୍ଥାନ, କାଳ, ବିଷୟ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବାଦି ବୁଝାଉଥିବା ପଦମାନେ ଅଧିକରଣ କାରକରେ ରହନ୍ତି । ତେଣୁ ଅଧିକରଣ କାରକ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ଥାନାଧିକରଣ, କାଳାଧିକରଣ, ବିଷୟାଧିକରଣ, ଭାବାଧିକରଣ ଏହିପରି ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ ।

ସ୍ଥାନାଧିକରଣରେ ଘରେ ଓ ଘରଠାରେ (ସ୍ଥାନରେ) ଏହିପରି ଦୁଇପ୍ରକାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

କାଳାଧିକରଣରେ ମଧ୍ୟ ରାତିରେ କହିଲେ, ରାତିକାଳରେ ଏହିପରି ଅର୍ଥ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ବିଷୟାଧିକରଣରେ ସେହିପରି, ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ତୁମେ ଦୋଷ ଦିଅ ନାହିଁ; ଏଠାରେ 'ଲେଖା'ରେ ଲେଖା ବିଷୟ ବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଏ ।

ଭାବାଧିକରଣରେ ଭାବ ଶବ୍ଦ ଲଗାଇ କହିଲେ, ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯଥା:—ସେ କ୍ରୋଧରେ (କ୍ରୋଧ ଭାବରେ) କହିଲେ । ସେ ମୋତେ ଭାଇରେ (ଭାଇ ଭାବରେ) ଲେଖିଲ ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ବାପରେ ଗଣିଲ ନାହିଁ ।

ଏହି ଭାବାଧିକରଣ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷଣ ପଦକୁ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ଗ୍ରହଣ କରେ । 'ଭାବ' ଶବ୍ଦ ଲଗାଇ ତାକୁ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଏ । ଯଥା:—ରାମ ରାବଣର ବିରୁଦ୍ଧରେ (ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବରେ) ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ସେ ଧୀରେ (ଧୀର ଭାବରେ) ଗଲେ । 'ରାଗରେ' 'କ୍ରୋଧରେ'—ଏସବୁରେ ମଧ୍ୟ 'ରାଗ' ଓ 'କ୍ରୋଧ' ବିଶେଷଣରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି । ଏମାନଙ୍କର ଏଇ ବିଶେଷଣ ପ୍ରୟୋଗ ବୁଝିବା ସହଜ । ଯଥା:—ସେ ରାଗ ହେଲ । ସେ କ୍ରୋଧ ହେଲ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ଓଡ଼ିଆରେ ଏଇପରି ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ ପ୍ରୟୋଗ ବଡ଼ ସାଧାରଣ । ଯଥା:—ପିଲାଟା ଧୂଳି (କାଦୁଅ, ପାଣି) ହୋଇଚି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ତ୍ତା ଛଡ଼ା ସମସ୍ତ କାରକର ପଦ କ୍ରିୟା-ବିଶେଷକ । ଏଣୁ ବସ୍ତୁତଃ ସେମାନେ କ୍ରିୟା-ବିଶେଷଣ । ମାତ୍ର ବିଶେଷଣରେ ବିଭକ୍ତି-ଯୋଗ ହେଉଥିବାରୁ ଭାବାଧିକରଣର କ୍ରିୟା-ବିଶେଷଣଠାରୁ ଏକାବେଳକେ ସ୍ପଷ୍ଟ । ସଂସ୍କୃତ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ଓ କେବେ କେବେ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଏଠାରେ ଏଇ 'ରେ'କୁ ସେଇ ଦ୍ୱିତୀୟା ଓ ତୃତୀୟାର ଚିହ୍ନ ବୋଲି କହିଲେ ହୁଏ । ପରେ ବିଭକ୍ତି ବିସ୍ତାରରେ ଦେଖ ।

ହେଲେହେଁ 'ବାପରେ ଗଣିଲି ନାହିଁ' ପ୍ରଭୃତିରେ 'ବାପ' ବିଶେଷଣ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ବାପ ବୋଲି (କରି) ଗଣିଲି ନାହିଁ— ଏହିପରି ଅର୍ଥରେ 'ବାପରେ' ପଦଟିର କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ଶକ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । 'ବାକ୍ୟବିସ୍ତାର'ରେ ଏହା ବୁଝାଇ ଦିଆ ହୋଇଛି ।

କାରକ ବିଭକ୍ତିର ଆକାର ଓ ପ୍ରୟୋଗ

ସଂସ୍କୃତରେ—କର୍ତ୍ତା କାରକରେ— ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି
କର୍ମ ,, — ୨ୟା ,,
କରଣ ,, — ୩ୟା ,,
ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକରେ— ୪ର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି
ଅପାଦାନ ,, — ୫ମୀ ,,
ସମ୍ବନ୍ଧରେ — ୬ଷ୍ଠୀ ,,
ଅଧିକରଣ କାରକରେ— ୭ମୀ ,, ହୁଏ ।

ଏଠାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ କହିଲେ, କେବଳ 'ରାମର ଘର' ପ୍ରଭୃତିରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବା, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ସମ୍ବନ୍ଧ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧର ବିଭକ୍ତିକୁ ୬ଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି କୁହାଯାଏ । 'ଲୋକଜନକୁ ଡାକ ପଡ଼ିଛି' ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବାରୁ, ତାହାସବୁ ଯେଉଁ ବିଭକ୍ତିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ସେହି ବିଭକ୍ତିରେ ଧରାଯାଏ । ସେହି ହିସାବରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଂସ୍କୃତରେ ଏତେ ଗୁଡ଼ିଏ ବିଭକ୍ତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆରେ ସେସବୁ ବିଭକ୍ତି ନାହିଁ । ତଥାପି ଚଳିଆସୁଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଅନୁସାରେ ବିଭକ୍ତିର ନାମ ରଖିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ନାମ ଅନୁସାରେ କହିଲେ ବୁଝାଯିବ—ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରଥମା, ଦ୍ୱିତୀୟା ଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ ବିଭକ୍ତିର ଆକାର ଅଛି ।

ପ୍ରଥମା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟା—

ଏ ଦୁଇଟି କାରକ ବିଭକ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ । ଯଥା :—**ଗଛ** ଶୁଖିଗଲା; ଗଛମାନେ ଶୁଖିଗଲେ; ଲୋକେ କହନ୍ତି; ଭାତ ଖାଅ; ପାଠ ପଢ଼; ଏ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ଗଛ, ଗଛମାନେ, ଲୋକେ, ଭାତ, ପାଠ ପ୍ରଭୃତି କର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ମମାନଙ୍କରେ କୌଣସି ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟାରେ 'ଏ' ଓ 'ରେ' ବିଭକ୍ତି ଏବେ ଖାଲି କେବେ କେବେ ପଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରବଚନରେ ଦେଖାଯାଏ ।

"**ପରେ ପରେ** ଆଣି ପରତେ କରାଇ ବିଧାତା ବିଧାନ ଦେଖ"

"**ମନ୍ତ୍ରୀରେ** କହିଲେ ରାଜନ"

"ଯେ **ଦେଶେ** ଯାଇ, ସେ ଫଳ ଖାଇ"

ମୋତେ (ମତେ), ତୋତେ (ତତେ) ଏ ଦୁଇଟିରେ ଏ ବିଭକ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଦ୍ୱିତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଭେଦ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥୀ 'କୁ' ଦ୍ୱିତୀୟାରେ ଚଳେ । ଦ୍ୱିତୀୟାର ଏଇ 'ଏ' ଓ 'ରେ' ଚତୁର୍ଥୀ ବୁଝାଯାଇପାରେ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ସପ୍ତମୀର ଚିହ୍ନ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟା, ତୃତୀୟା, ଚତୁର୍ଥୀ, ସପ୍ତମୀରେ ଚଳିଯାଇଛି ।

ତୃତୀୟା—

'ଏ' ଓ 'ରେ' ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ । ଯଥା:—ମୋ ହାତେ ହେବ ନାହିଁ । ଘୋଡ଼ାରେ ଗଲା । ଦାଆରେ ଧାନ କାଟିଲା ।

ତୃତୀୟାରେ 'ରେକରି' ବିଭକ୍ତିର କେହି କେହି ଉଲ୍ଲେଖ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ 'ରେ' ବିଭକ୍ତିରେ ଈଷତ୍ ନିଷ୍ଠାର୍ଥାତ୍ମକ 'କରି' ଅବ୍ୟୟର

Digitized by srujanika@gmail.com

ମିଶ୍ରଣରେ ଏ 'ରେକର' ହୋଇଅଛି । ବରଂ ଏହି 'କର'କୁ ଓଡ଼ିଆରେ ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା :--ଖଣ୍ଡାରେ ହାଣିଲ । ଖଣ୍ଡାରେ କର ହାଣିଲ । ଦାଣ୍ଡରେ ମାଇଲ । ଦାଣ୍ଡରେ କର ମାଇଲ । ମଣ୍ଡାରେ ଆଉ ସମୁଦ୍ର କର ରଖିବ ନାହିଁ (ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ); ଏହିପରି— ଚେଣୁକର ଏ ଦଶା ହେଲ । ସଅଳ ଆସ । ସଅଳ କର ଆସ । ଭାତ ଖାଇ ଯିବ । ଭାତ ଖାଇ କର ଯିବ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଚତୁର୍ଥୀ—

ଚତୁର୍ଥୀରେ 'କୁ' ବିଭକ୍ତି ଲଗେ । ସ୍ୱର ନିୟମରେ ପଡ଼ି ଏହି 'କୁ' ବେଳେ ବେଳେ 'କି' ହୁଏ । ଲକ୍ଷ୍ୟକରୁଥିବା ବା ଅଭିପ୍ସିତ-ଅର୍ଥକ ସମ୍ପ୍ରଦାନରେ, ଯଥା :—ତାକୁ ଦିଅ । ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।

ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ ସମ୍ପ୍ରଦାନ, ଯଥା :—ଖାଇବାକୁ ଆସ । ଦର୍ଶନକୁ ଯାଇଚ । ଭୋଜନକୁ ଡାକୁଚ । ବଡ଼ଲୋକକୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣୀ ନାହିଁ ।

ନିଷେଧାର୍ଥକ ; ଯଥା :—ନଈବଡ଼ିକି ଦିଅଙ୍କ ଘେଣ । ବା'କୁ ବତା । ମଶାକୁ ଧୂଆଁ । ରୋଗକୁ ଔଷଧ । ଗାଈକି ବାଡ଼, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଖାଇବାକୁ , କରିବାକୁ, ଯିବାକୁ ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦମାନେ ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ହୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନେ ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ ନ ହୁଅନ୍ତି ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ଚତୁର୍ଥୀ 'କୁ' ଲାଗେ । ଯଥା :—ମୋତେ ଯିବାକୁ ହେବ ଇତ୍ୟାଦି । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ମଧ୍ୟ ଚତୁର୍ଥୀ ହୁଏ । ଏଠାରେ ହେବ କ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରତି 'ଯିବା' କର୍ତ୍ତା, ଏବଂ ଯିବା କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟକୁ ପ୍ରତି ମୋତେ କର୍ତ୍ତା ।

ଏହି 'କୁ' ବିଭକ୍ତି ଲଗି ମୁଁ ଓ ତୁ ଶବ୍ଦ 'ମୁଁ କୁ' 'ତୁ କୁ' ନ ହୋଇ 'ମୋତେ', 'ତୋତେ' ହୁଏ । ଯଥା :— ମୋତେ କହିଲ । ତୋତେ ଦିଆଯିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ମକାରକରେ କୌଣସି ଲୋକକୁ ବୁଝାଇଲେ ବିଧିବର ୪ର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ । ଯଥା :-- ରାମକୁ ଦେଖିଲି; ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । କିନ୍ତୁ ବାଘ ଦେଖିଲି ।

ଯିବା ଆସିବା ପ୍ରଭୃତି ଗମନାଦି ଅର୍ଥର କ୍ରିୟା ଓ କହିବା ପ୍ରଭୃତି କଥନାର୍ଥର କ୍ରିୟା କର୍ମରେ ୪ର୍ଥୀ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କର୍ମ ହେଲେ ପ୍ରାୟ ୪ର୍ଥୀ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥା :- ବଣକୁ ଗଲି । ଗ୍ରାମକୁ ଗଲି । ଘରକୁ ଗଲି । କିନ୍ତୁ କଲିକତା ଗଲି । ପୁରୀ ଗଲି ।

ଏହି କର୍ମରେ ଚତୁର୍ଥୀ ବ୍ୟବହାର ଅନୁକରଣରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନରେ ମଧ୍ୟ ଚତୁର୍ଥୀ ବ୍ୟବହାର ଭାଷାରେ ଚଳି ଯାଇଅଛି । ଯଥା—ପାରିଧିକୁ (ପାରିଧି କରିବାକୁ) ଆସ । ଭୋଜନକୁ ଗଲେ । ମୂଲିଆ କାମକୁ ଆସିଲେଣି । ମାତ୍ର ଗୋଦାବରୀ (ଗୋଦାବରୀ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ) ଗଲେ । ଗଙ୍ଗା ଗଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

କର୍ମକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି, ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବା ଯୋର ଦେଇ କହିଲେ ୪ର୍ଥୀ 'କୁ' ସଙ୍କେତ ଲଗାଯାଇ ପାରେ । ଗୋବିନ୍ଦ ଭାତ ଖାଉଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋବିନ୍ଦ ଭାତକୁ ଖାଉଛି । ଚୋରକୁ ଧରି ପକାଇଲି; ମାତ୍ର ଚୋର ଧରିଲି । (ସେହି) ବାଘଟାକୁ ଦେଖିଲି; ମାତ୍ର ବାଘ ଦେଖିଲି । ସେହିପରି 'କଲିକତାକୁ ଗଲେ କଣ ବସି ହୁଏ' ? ପାଠକୁ ପଢ଼ିଲେ ତ ହେବ । ବାଘକୁ ଦେଖିଲେ କଣ ପୂଜା କରିବ ? ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାକ୍ୟର କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ପଷ୍ଟ ନଥାଇ କେବଳ ନିମିତ୍ତାର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ୪ର୍ଥୀ ହୁଏ । ଯଥା:—ମୋତେ ଘରକୁ ଡାକ ପଡ଼ିଛି । ମରଣକୁ ଡର କାହାର ନାହିଁ ? ତାହାର ଦିହକକୁ ଖାଇବା ଚଳିଯିବ । 'ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ନାସ, ଗାଈକ ଘାସ' (ପ୍ରବଚନ) ।

ଅନ୍ୟ କାରକରେ ମଧ୍ୟ ୪ର୍ଥୀର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା— ଶେଷକୁ (ଶେଷରେ) କହିଲି । ରାତିକ (ରାତିରେ) ଆସିବ । ମୋତେ ଯିବାକୁ (ମୋର ଯିବାର, ମୁଁ ଯିବାର) ଅଛି । ଦେଉଳକୁ (ଠାରୁ) ଗାଁ କେତେ ଦୂର ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ବହୁବଚନରେ 'ଙ୍କୁ' ଚଳିତ ଭାଷାରେ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ବେଳେ ବେଳେ 'ଙ୍କ' ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ତାଙ୍କ (ଙ୍କୁ) ଡାକ । ମାଙ୍କଙ୍କ (ଙ୍କୁ) ଚିଡ଼ାଉଛ ।

ବର୍ଷକୁ ଘିଅ ଅଛି । ବାଟକୁ ପଇସା ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ବର୍ଷକ ଖାଇବା ନିମନ୍ତେ, ବାଟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏପରି ଅର୍ଥ କରି ବର୍ଷକୁ ଓ ବାଟକୁ ଏହି ପଦମାନଙ୍କର ସଂପ୍ରଦାନତ୍ୱ ସିଦ୍ଧ କରିବାର ସୁବିଧା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ । ଏହା ବସ୍ତୁତଃ ଏକ-ପ୍ରକାର ସମ୍ବନ୍ଧର ଚତୁର୍ଥୀ । ବାଟ ନିମନ୍ତେ ଓ ବର୍ଷ ନିମନ୍ତେ ଏପରି ଅର୍ଥ କରି ଏହାକୁ ସଂପ୍ରଦାନ ଚତୁର୍ଥୀ ବୋଲି ବିଚାର କରିବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ ।

ସେହିପରି—ଜଣକୁ ଟଙ୍କାଏ, ମାସକୁ ଦଶଟଙ୍କା; ଏସବୁ ସ୍ଥଳରେ ଚତୁର୍ଥୀ ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ମଧ୍ୟ 'ନିମନ୍ତେ' ବ୍ୟବହାର କରି ସହଜରେ ଅର୍ଥ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତି, ବସ୍ତୁ, ବା କାଳର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭାଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚତୁର୍ଥୀର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ବିକଳ୍ପରେ 'ଏ' ଓ 'ରେ' ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ, ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭାଗ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଏକ ଅର୍ଥରେ 'କ' ବିଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା—ଜଣକେ ଟଙ୍କାଏ; ମାସକେ ଦଶଟଙ୍କା ।

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଚତୁର୍ଥୀରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭାଗାର୍ଥ 'କ' ବିଭକ୍ତି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବିଭକ୍ତିର 'କୁ'ରେ ଏକ 'କ' ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ୱର ସଂଶ୍ଳେଷ ବା ସନ୍ଧି ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଏହି ବିଭାଗାର୍ଥ 'କ'ର ଲୋପ ହୁଏ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ବସ୍ତୁତଃ ଜଣକକୁ ଟଙ୍କାଏ, ମାସକକୁ ଦଶଟଙ୍କା, ଅର୍ଥାତ୍ ଏକଜଣ ନିମନ୍ତେ ଟଙ୍କାଏ ଓ ଏକମାସ ନିମନ୍ତେ ଦଶଟଙ୍କା ଏହିପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ବୁଝିଲେ ଏଠାରେ ବିଭକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ବୁଝିବା ସୁଗମ ହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଞ୍ଚମୀ—

ଉ, ଙ୍, ହୁଁ, ଓ ରୁ ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ । ଯଥା—ଘରୁ ଆସିଲା । କେଉଁଠୁଁ ଆସିଛ ? କାହୁଁ ମିଳିଗଲା । ବଣରୁ ବାହାରିଲା ।

ସପ୍ତମୀ—

ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ପର 'ଏ' ଓ 'ରେ' ସପ୍ତମୀର ଚିହ୍ନ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଇଁ ମଧ୍ୟ ସପ୍ତମୀରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା – ଠାଏ ଗଲା । ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛି । ଘରଠେଇଁ ଅଛୁ । ଘରଠିଁ ଅଛୁ ।

ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ହେତୁ ବୁଝାଇଲେ କେବଳ ପଞ୍ଚମୀ ବା ପଞ୍ଚମୀ ଓ ସପ୍ତମୀର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା—ତେଣୁ ମୁଁ ଏହା କହିଲି । ଦଇବରୁ (ରେ) ସେ ଦେଖା ପଡ଼ିଗଲା ।

ଭାବ ବୁଝାଇଲେ ହେତ୍ୱର୍ଥରେ ବରାବର ସପ୍ତମୀ ହୁଏ । ଏହା ଭାବାଧିକରଣ । ଯଥା —ରାଗରେ କହିଲେ ।

ହେତୁ ବା ଅନନ୍ତର କାଳ ବୁଝାଇଲେ ପଞ୍ଚମୀ ଓ ସପ୍ତମୀ ଦୁହେଁ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ 'ପର' ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ କେବଳ ସପ୍ତମୀ ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ ଆସିବା ଉତ୍ତାରୁ (ରେ) ମୁଁ ଗଲି । ସେ ଆସିବାରୁ (ଆସିବାରେ, ଆସିଲାରୁ, ଆସିଲାରେ) ମୁଁ ଗଲି । ସେ ଆସିବା ପରେ ମୁଁ ଗଲି ।

ହେତୁ, କାରଣ, ନିମିତ୍ତ, ସକାଶେ ପ୍ରଭୃତି ହେତ୍ୱର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଲାଗିଲେ ବିକଳ୍ପେ ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ ଆସିବା ହେତୁ (ହେତୁରୁ, ହେତୁରେ) ମୁଁ ଗଲି । ସେହିପରି—କାରଣ (କାରଣରୁ, କାରଣରେ, କାରଣେ), ନିମିତ୍ତ (ନିମିତ୍ତରୁ, ନିମନ୍ତେ), ସକାଶ (ସକାଶୁଁ, ସକାଶରୁ, ସକାଶେ) ଇତ୍ୟାଦି ।

ବୁଲିବା କ୍ରିୟାର ଅଧିକରଣରେ ବିଭକ୍ତି ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଲୋପ ହୁଏ । ଯଥା :—ବେଡ଼ା ବୁଲିଲା । ବଣ ବୁଲିଲା । ଇତ୍ୟାଦି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଷ୍ଠୀ—

ଏକ ବଚନରେ 'ର', ବହୁବଚନରେ 'କ' ବା 'ଙ୍କର' ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ । ଯଥା:—ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ଅଛି । ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ମାଙ୍କଡ଼ମାନଙ୍କ କଥା କଏ ଶୁଣିଛି କି ?

ବହୁବଚନରେ ଯେପରି 'ର' ଲୋପ ହୋଇ 'କ' ରହେ, ଏକବଚନରେ ସେହିପରି 'ର' ବରାବର ଲୋପ ହୋଇ ଷଷ୍ଠୀର ଚିହ୍ନ ରହେ ନାହିଁ । ଯଥା :—ରାମର ଘର, ରାମ ଘର; ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଘର, ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘର ଇତ୍ୟାଦି ।

କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ତା ଫଳରେ ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ପଦର ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପଦ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ ସେହି ପଦର ବିଶେଷକ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷଣ ସ୍ୱରୂପ । ସେଥିପାଇଁ ବେଳେ ବେଳେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷଣ ପରି ହୋଇ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ତ୍ୟାଗ କରେ ବୋଲି ବୋଲାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା— ବଡ଼ ଘର, ଆମ ଘର ଓ ରାମ ଘର । ଏଠାରେ ବଡ଼ ବିଶେଷଣ ଓ ଆମ ଏବଂ ରାମ ସେହି ଅନୁ-କରଣରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷଣ ପରି ହୋଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ସଂଖ୍ୟା ଓ ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣମାନେ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ପୂର୍ବ ପଦ ଅର୍ଥାତ୍ ସଂଖ୍ୟେୟ ଓ ପରିମେୟ ପଦାର୍ଥ-ବାଚକ ପଦ ଏହିପରି ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଶେଷଣ ପରି ହୁଏ । ଯଥା—ଗାଈ (ର) ଗୋଟେ । ଗୁଡ଼ଲ (ର) ଦଶସେର ଦିଅ । ଦିନା (ଦିନର) ଗୁରି ହେଲା ମୁଁ ଆସିଛି ।

କେବେ କେବେ ସମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ଭେଦରେ ୫ମୀ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଏହି ବିଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରାହୁଏ । ସେତେବେଳେ ବିଭକ୍ତି ଲୋପ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା—ଗାଈରୁ ଗୋଟେ ଯାଉଚନ୍ତି (ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜନ୍ତୁରୁ ନୁହେଁ, ଏପରି ଅର୍ଥ), ଗୁଡ଼ଲରୁ (ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥରୁ ନୁହେଁ । ଦଶସେର ଦିଅ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ସର୍ବନାମ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏହି ଅର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ପଡ଼େ । ଯଥା :—ଏଥିରୁ ଦଶଟି ଦିଅ । ସେଥିରୁ ସେରେ ଆଣ ।

ତାର (ତାଙ୍କର) ଘରେ ଅଛି । ଏପରି ପ୍ରୟୋଗରେ 'ର' ଓ 'କର' ଠିକ୍ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ନୁହେ, ସେଥିପାଇଁ ଲୋପ ହୋଇ-ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ 'ହି', ଅବ୍ୟୟ ଜାତ 'ଇ' 'ର', ଓ 'କ' ସଙ୍ଗେ ଲାଗି, ଏହି 'ର' ଓ 'କର' ହୋଇଅଛି । ଅନ୍ୟ କାରକ ଓ ବିଭକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ଏହି 'ଇ' ଲାଗିଥାଏ । ଯଥା :—ରାମଇ ମୋର ମିତ୍ର । ରାମକୁଇ ଡାକ । ସେଇ (ହି) କଥାଇ ମୁଁ ଶୁଣିଚି ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିରେ ଷଷ୍ଠୀର ବ୍ୟବହାର—

ଏହି 'ର' ଲୋପ କରି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦ ବା ଅବ୍ୟୟ ଲଗାଇ, ଷଷ୍ଠୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିମାନ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ତୃତୀୟା—ହାତେ, ଦେଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଇଣ (ଦେଇତ୍, ଦେଇ), ହାତ ଅର୍ଥାତ୍ ହାତେ ପ୍ରଭୃତି ତୃତୀୟା ବା ସପ୍ତମ୍ୟନ୍ତକ ପଦମାନ ଲଗାଇ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦର ଉତ୍ତର କରଣକାରକ ଓ ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବ୍ୟକ୍ତି ସାଦୃଶ୍ୟବୋଧକ ପଦରେ ଏହିସବୁ ପ୍ରୟୋଗ ବହୁଳ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଯଥା:— ରାମ ହାତେ (ଦେଇ, ଦେଇତ୍, ଦେଇ, ଦ୍ୱାରା) ଏ କାମ ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ହାତେ (ଦେଇ ଇତ୍ୟାଦି) ଏ କାମ ହେବ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଥୀ ପଞ୍ଚମୀ ଓ ସପ୍ତମୀ—ସ୍ଥାନ ଅର୍ଥକ 'ଠା' ଶବ୍ଦ ଲଗାଇ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦର ଉତ୍ତର ଏହି ସବୁ ବିଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ଯେଉଁଠାରେ ଏହି ବିଭକ୍ତିମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ, ସେଠାରେ ଷଷ୍ଠୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥିବା ପୂର୍ବପଦର ପାଖ, ନିକଟ, ବା ସ୍ଥାନ ଅର୍ଥ ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଥାଏ । ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବ୍ୟକ୍ତିସାଦୃଶ୍ୟବୋଧକ ପଦରେ ସପ୍ତମୀ, ପଞ୍ଚମୀ ଏହି 'ଠା' ଶବ୍ଦରେ ବରାବର ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଯଥା—ତାଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦିଅ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କଠାକୁ ଲୋକ ପଠାଅ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଣ । ଦେଉଳଠାରୁ ଗାଁ କେତେଦୂର ? ତାଙ୍କଠାରେ ଟଙ୍କା ନାହିଁ । ସେ ଘରଠାରେ ଥିବା ସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ସିନ୍ଦୁକଠାରେ ଟଙ୍କା ଅଛି, କେବେ ହେବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ଆଡ଼' ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ, ବର୍ଗ ଅର୍ଥ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରହି, ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଯଥା ମୋ ଆଡ଼କୁ (ଆଡ଼କ, ଆଡ଼େ) ଗୃହଁ । ବାଡ଼ ଆଡ଼ୁ (ଆଡ଼େ) ଆସିଲି । ପୋଖରୀ ଆଡ଼େ ଗଲି ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

'ଠା' ଓ 'ଆଡ଼' ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟି କେବେ ଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା:—ଠାକୁ ଆସ । ତାକୁ ବସିବାକୁ ଠା (ଠାଇଁ) ମିଳିବ ନାହିଁ । ତାକୁ ଆଡ କର (ଆଡ଼େଇ) ଦେଲି । ସେ ଆଡ଼ୁ ଆସୁଚି । ଆଡ଼ ଆଖିରେ ଗୃହିଁଲି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ଆଡ଼କୁ ଗୃହଁ ନା, ଦ' ଆଡ଼କୁ ଗୃହଁ—ଇତ୍ୟାଦି ।

ପାଇଁ, ଲଗି ଏହି ଦୁଇଟି ଅବ୍ୟୟ ଓ ନିମିତ୍ତ, ସକାଶ ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ଏହିପରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବସି ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ତଥା ଚତୁର୍ଥୀର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଯଥା —ତାଙ୍କ ପାଇଁ (ଲଗି, ନିମନ୍ତେ, ସକାଶେ) ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିଲି । ଏଠାରେ ପାଇଁ, ଲଗି ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ ଏବଂ ନିମିତ୍ତ, ସକାଶ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ ପରି ଅନ୍ୱୟ କରାହୁଅନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚମୀ, ସପ୍ତମୀରେ ସେହିପରି ହେତୁ, ଉତ୍ତାରୁ, ପରି ବ୍ୟବହାର କରାହୁଏ । ଯଥା—ତାଙ୍କ ହେତୁ (ହେତୁରୁ, ହେତୁରେ) ଏହା ହେଲା । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତାରୁ (ଉତ୍ତାରେ, ପରେ) ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିଲି ।

ବହୁବଚନର 'ମାନ' ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଷଷ୍ଠୀଯୁକ୍ତ ବିଶେଷଣ ପରେ ଲଗେ । ଯଥା: ମାକଡ଼ମାନଙ୍କୁ (ମାକଡ଼ର ମାନଙ୍କୁ) ତଡ଼ିଦିଅ ।

ସର୍ବନାମରେ ବେଳେ ବେଳେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶେଷଣ ନ ନେଇ ଏହି ବିଭକ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ପଦ ବା ଅବ୍ୟୟମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବିଶେଷଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଯଥା :—କେଉଁଠାକୁ ଗଲି ? ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବନାମ ପ୍ରକରଣରେ ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ ।

'ମୋଠାରୁ' ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ମୋତହୁଁ' 'ମୋତହିଁକ' ପ୍ରଭୃତି ପଦ ତୁଳନା ବେଳେ କେବେ କେବେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯଥା :—ତା ତେଣ୍ଟିକି ତୁ କ'ଣ ବୁଝୁଆ ? ରାମ ତଣ୍ଟିକି ଶ୍ୟାମ ଗୁରୁବର୍ଷ ବଡ଼ । ସେ ତୋ ତହୁଁ (ତଣ୍ଟିକି) ମୋଟା ଯିବ (ହେବ) । 'ମୋ ତହୁଁ ଡେଙ୍ଗା ରାମ ଖାଡ଼ଙ୍ଗା ହେବ ବୋଲି ମନ କରୁଛି' । (ପ୍ରବଚନ)

ସର୍ବନାମ

ପ୍ରଥମ (ଉତ୍ତମ) ପୁରୁଷରେ ଆମ୍ଭ, ଦ୍ୱିତୀୟ (ମଧ୍ୟମ) ପୁରୁଷରେ ତୁମ୍ଭ, ତୃତୀୟ (ପ୍ରଥମ) ପୁରୁଷରେ ଯା, ତା, ଏତା, କା, ସବୁ ପ୍ରଭୃତି ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଚଳେ ।

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷର ଆମ୍ଭ (ଆମ) ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷରେ ତୁମ୍ଭ (ତୁମ, ତମ) ଶବ୍ଦ କେବଳ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଓ ବହୁବଚନରେ ଚଳେ । କେବଳ ବହୁବଚନରେ ଆମ୍ଭମାନ (ଆମମାନ), ତୁମ୍ଭମାନ (ତୁମମାନ, ତମମାନ) ହୁଏ । କେବଳ ପ୍ରଥମାରେ ଆମ୍ଭମାନେ, ତୁମ୍ଭମାନେ ନ ହୋଇ, ଆମ୍ଭେମାନେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ହୁଏ ଓ ଚତୁର୍ଥୀରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଓ ଷଷ୍ଠୀରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତିମାନେ ଷଷ୍ଠୀରେ 'ଠା' ପ୍ରଭୃତି ଲଗାଇ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଅନ୍ତି । ଅମାନ୍ୟାର୍ଥରେ କେବଳ ଏକ ବଚନରେ 'ଆମ୍ଭ' ନ ହୋଇ 'ମ' ବା 'ମୋ', 'ତୁମ୍ଭ' ନ ହୋଇ 'ତ' ବା 'ତୋ' ହୁଏ । ୪ର୍ଥୀ ସ୍ଥଳରେ ସପ୍ତମୀ ଲାଗି ମୋତେ, ମତେ, ତୋତେ, ତତେ ପଦମାନେ ହୁଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗବେଳେ 'ମୋ', 'ତୋ' (ଗଞ୍ଜାମରେ 'ମ', 'ତ') ହୋଇ ରହେ ।

'ଆମ୍ଭ' ଶବ୍ଦର ରୂପ ତଳେ ଦିଆଗଲା

	ଏକ ବଚନ		ବହୁ ବଚନ
	ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ--	ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଓ ବହୁ ବଚନ	
ପ୍ରଥମା	ମୁଁ,	ଆମେ—	ଆମେମାନେ
ଦ୍ୱିତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ	ମୋତେ ମତେ	ଆମକୁ—	ଆମମାନଙ୍କୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଷଷ୍ଠୀ-	ମୋ, ମୋର } ମୋହ, ମୋହର	ଆମ— ଆମର—	ଆମମାନଙ୍କ } ଆମମାନଙ୍କର
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭକ୍ତି—	ମୋ+ଠି, ଠାରୁ, ହାତେ, ପାଇଁ ପ୍ରଭୃତି	ଆମ+ଠି, ଠାରୁ ପ୍ରଭୃତି	ଆମମାନଙ୍କ+ଠି, ଠାରୁ ପ୍ରଭୃତି ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

୧—'ର' ଲୋପ ହୋଇଥିବା ଷଷ୍ଠୀମୂଳକୁ ସର୍ବଦା ଶବ୍ଦ ବା ପଦମୂଳ ଧରି, ସେଥିରେ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଯୋଗ କଲେ, ଶବ୍ଦରୂପ ହେଲା । ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ସର୍ବତ୍ର ନିୟମ । କେବଳ ପ୍ରଥମା 'ଏ' ଆମ୍ଭ (ତୁମ୍ଭ)ମାନ ଶବ୍ଦର ଦୁଇଶବ୍ଦାଂଶରେ ଲଗେ, ଏଠାରେ ଏତିକିମାତ୍ର ବିଶେଷ ଉପରେ କୁହାଯାଇ-ଅଛି ।

୨—'ଆମ୍ଭ', 'ତୁମ୍ଭ' ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ଲେଖାରେ ବହୁତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପ୍ରାଚୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । 'ଆମ', 'ତୁମ' (ତମ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାଷାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚଳେ ।

୩—ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାକୃତ [ଲୋକ ପ୍ରଚଳିତ] ଭାଷାରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଭାଷାରୁ ସଂସ୍କୃତ ବାହାରିଅଛି, ସେହି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଅସ୍ମଦ୍, ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର 'ଅହଂ' [ଅସ୍ମ] ଓ 'ମ' ଏବଂ 'ଯୁଷ୍ମ' ଓ 'ତ୍ୱ' ମୂଳକ ଦୁଇ ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ଚଳୁଥିଲା । ସଂସ୍କୃତ ଅସ୍ମଦ୍, ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର ରୂପ ଦେଖିଲେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ବୋଧହୁଏ ଦୁଇଟି ନିକଟ ନିକଟ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରୁ ତାହା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଭକ୍ତିରେ ପ୍ରୟୋଗ ବାହୁଲ୍ୟ ଓ ଶିଷ୍ଟତା ଅନୁସାରେ ତାହା ସଂସ୍କୃତରେ ରଖାଯାଇଅଛି । ଏହିହେତୁ ଓଡ଼ିଆ-ଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାକୃତମାନଙ୍କରେ 'ଅମ୍ହ', 'ମ' ଓ 'ତୁମ୍ହ', 'ତ' ପ୍ରଭୃତି ମୂଳକ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଉତ୍ତମ ଓ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷରେ ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ସେଥିରୁହିଁ ଓଡ଼ିଆରେ ମାନ୍ୟଅମାନ୍ୟ ଭେଦରେ ଦୁଇରୂପ ଦେଖାଯାଏ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷରେ ଅତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଲେ 'ଆପଣ' ପଦ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଷଷ୍ଠୀ ବହୁବଚନରେ 'ଆପଣମାନଙ୍କ' ଓ 'ଆପଣ-ମାନଙ୍କର' ହୁଏ ଏବଂ ଏକବଚନରେ 'ଆପଣଙ୍କ', 'ଆପଣଙ୍କର' ହୁଏ । ଶବ୍ଦରୂପରେ ଆପଣଙ୍କ ଓ ଆପଣମାନଙ୍କ ଏହାର ଶବ୍ଦ-ମୂଳ । ପ୍ରଥମାରେ 'ଆପଣ' ଓ 'ଆପଣମାନେ' ହୁଏ । ଏହା ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟରେ ସବୁବେଳେ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର କ୍ରିୟା ହୁଏ; ପୁଣି ଅତି ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଥିବାରୁ ସର୍ବଦା ବହୁବଚନରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସମ୍ବୋଧନରେ 'ଆପଣ' ଶବ୍ଦ 'ଆପଣେ' ହୁଏ । ଯଥା :—ହେ ଆପଣେ; ମିତ୍ରେ ଆପଣେ; ବନ୍ଧେ ଆପଣେ; ଏପରି ରୂପ ସମ୍ବୋଧନ ତଥା ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ପ୍ରଥମା ଏକବଚନରେ, ଅତି ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ:—

୧—'ଆପଣ ଯାଅ', 'ଆପଣମାନେ କର' ଏପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷର ପ୍ରୟୋଗ ଲୋକମୁଖରେ ଚଳେ । ମାତ୍ର ତାହା ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ ନୁହେ ।

୨—ଆପଣ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ 'ଆତ୍ମନ୍' ଶବ୍ଦରୁ ବାହାରିଅଛି । ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ରୂପ ଆପଣା । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁରରେ କହନ୍ତି ଆପଣା (ଆପ୍‌ନା) ଯାଆନ୍ତୁ ।

ଯା, ତା, ଏତା, କା ଶବ୍ଦ –

ତୃତୀୟ ପୁରୁଷରେ ଏହିସବୁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଏକବଚନରେ ଯା, ଯାହା; ତା, ତାହା; ଏହା, ଏ୍ୟା; କାହା, କା; ଏମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦମୂଳ । ବହୁବଚନରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ, ଯେମାନଙ୍କ; ସେହିମାନଙ୍କ, ସେମାନଙ୍କ; ଏହିମାନଙ୍କ, ଏମାନଙ୍କ; କେଉଁମାନଙ୍କ, କୁମାନଙ୍କ; ଏମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦମୂଳ । ପ୍ରଥମାରେ ସର୍ବତ୍ର 'ଏ' ବିଭକ୍ତି ଲଗି ଯେ, ଯେଉଁମାନେ; ସେ, ସେମାନେ; ଏ ବା ଏ୍ୟ, ଏମାନେ; କିଏ ବା କେ, କେଉଁମାନେ– ଯୁମାନେ, ଯୋମାନେ, ସେହିମାନେ, ଏହିମାନେ, କୁମାନେ, କୋମାନେ, ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ହୁଅନ୍ତି । କେମାନେ ପଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାନ୍ୟାର୍ଥ ବହୁବଚନରେ ଯାଙ୍କ, ଯାହାଙ୍କ; ତାଙ୍କ ତାହାଙ୍କ; ଏହାଙ୍କ, ଏ୍ୟାଙ୍କ, କାହାଙ୍କ ଶବ୍ଦମୂଳମାନେ ହୁଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହି ମାନ୍ୟାର୍ଥ ବହୁବଚନ ପ୍ରଥମା ସବୁବେଳେ ରୂପରେ ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ ବହୁବଚନ ସଙ୍ଗେ ସମାନ; କେବଳ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭେଦ ଜଣାଯାଏ । ଯଥା—ସେ ଗଲା; ସେ ଗଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯା, ତା, କା ଶବ୍ଦ ୫ମୀ, ୭ମୀ ରୂପରେ ଯହୁଁ, ତହୁଁ, କାହୁଁ; ଯହିଁ, ତହିଁ, କାହିଁ ରୂପ ପାଇଥାଆନ୍ତି ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

୧—ଏସବୁ ଓଡ଼ିଆ ସର୍ବନାମ ପଦମାନେ କେହି ଅବିକଳ, କେହି ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ।

୨—ଗଞ୍ଜାମରେ ପ୍ରଥମା ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଏକବଚନରେ ଯାଙ୍କେ, ତାଙ୍କେ ଓ ବହୁବଚନରେ ଯାଙ୍କେମାନେ ଓ ତାଙ୍କେମାନେ ପ୍ରଭୃତି ପଦର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

୩—ଏତା ଶବ୍ଦ ଲୋକମୁଖରେ ଅବିକଳ ରହିଅଛି । ସାଧାରଣଲୋକେ 'ସେ ଏହା କଲା' ନ କହି, 'ସେ ଏତା କଲା' କହନ୍ତି । କୌଣସି ବିଷୟ ସ୍ମରଣ କରି କହିଲା ବେଳେ ଲୋକେ କହନ୍ତି, 'ମୁଁ ଏହା [ଏତା] କହୁଥିଲି'; କହିସାରି ପରେ ସ୍ମରଣ କରି କଥାଟି କହନ୍ତି । 'ଏହା' ଲୋକ ମୁଖରେ 'ଇହା', 'ୟାହା, 'ହ୍ୟା' ହୋଇଯାଏ ।

'ସବୁ' ଶବ୍ଦ—

ଏହା ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଇଲେ ବହୁବଚନ ଓ ପରିମାଣ ବୁଝାଇଲେ ଏକବଚନ ହୁଏ । ଅପ୍ରାଣିବାଚକ ବା ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଗରେ ଏକ-ବଚନପରି ରୂପ ହୁଏ । ପ୍ରାଣିବାଚକ ବୁଝାଇଲେ 'ସବ', 'ସଭି' ରୂପ ହୋଇଯାଏ । ସବୁ, ସବୁଙ୍କ, ସବଙ୍କ, ସଭିଙ୍କମାନେ ଏହାର ଶବ୍ଦମୂଳ । କେବଳ ପ୍ରଥମାରେ ସବୁରେ ବିଭକ୍ତି ଲାଗେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର 'ସବ' ଓ 'ସଭି'ରେ 'ଏ' ଲାଗି 'ସବଏ' 'ସଭିଏଁ' ରୂପ ହୁଏ ।

ସମସ୍ତ, ସକଳ ପ୍ରଭୃତି 'ସବୁ' ବାଚକ ଶବ୍ଦ ଏହି ଶବ୍ଦ ପରି । କେବଳ ପ୍ରଥମା ବହୁବଚନରେ ସମସ୍ତେ, ସକଳେ, ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ ।

ସବୁବାଚକ ଶବ୍ଦରେ 'ମାନ' ବିଭକ୍ତି ଲାଗେ ନାହିଁ । କାରଣ, 'ମାନ' ସ୍ଥଳରେ 'ସବୁ' ବିଭକ୍ତିର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରକରଣରେ କୁହାଯାଇଅଛି ।

ଯୋରଦେଇ କହିବାରେ 'ହି' ବା 'ଇ' ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନବୀନ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ବହୁତ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସେହି ପ୍ରୟୋଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଥମାରେ ମୁହିଁ, ମୁଇଁ; ତୁହି, ତୁଇ: ସେହି, ସେଇ; କେହି, କେଇ; ସବୁଇ; ଏଇଆ, ସେଇଆ; ପଦମାନ ହୁଏ । ଷଷ୍ଠୀରେ ମୋର, ମୋହର, ଆମର; ତୋର, ତୋହର, ତୁମର; ତାର, ତାହାର, ତାଙ୍କର; ୟାର, ଏହାର, ୟାଙ୍କର; କାହାର, ଯାହାର, ସବୁର ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନ ହୁଏ । ମୋର, ଆମ୍ଭର, ତାଙ୍କର ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦମୂଳ ହୁଅନ୍ତି । ମାତ୍ର 'ମୋତେ', 'ତୋତେ', 'ମୋତେଇ', 'ତୋତେଇ' ହୁଅନ୍ତି; ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ଚତୁର୍ଥୀ 'କୁ' ରେ ଏହି 'ଇ' ଶେଷରେ ବସି ଆମ୍ଭକୁଇ, ୟାଙ୍କୁଇ, ତାଙ୍କୁଇ ପ୍ରଭୃତି ପଦ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭୃତି ପଦ ହୁଏ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

୧—ସମ୍ବଲପୁରରେ 'ମୁଁ' ସ୍ଥଳରେ 'ମୁହିଁ' ପଦ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

—ସଂସ୍କୃତରେ 'ହି', ଓ 'ଢ' ଅବ୍ୟୟର ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରଚୁର । 'ଯଢ', 'କଢ' ପ୍ରଭୃତି ପଦ ବେଦରେ ବହୁତ ଦେଖାଯାଏ । 'କମୁ' ସାଧାରଣ ସଂସ୍କୃତରେ ବହୁତ । ଓଡ଼ିଆରେ କେଉଁ, ଯେଉଁ ଦେଖ ।

ଅନ୍ୟ, ଅପର ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ସର୍ବବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ସାଧାରଣ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ସେମାନଙ୍କର ରୂପ ହୁଏ । ଏହି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରୁ ବାହାରିଥିବା, 'ଆଜ', 'ଆର' ଶବ୍ଦ 'ଆଜମାନ' ଓ 'ଆରକ' ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି, 'ଆଜମାନ' ସବୁବେଳେ ବହୁବଚନ ଓ 'ଆରକ' ସର୍ବଦା ଏକବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

'ଏକ' ଶବ୍ଦ ସର୍ବନାମରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଏହି ଏକ ଶବ୍ଦ 'କ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ରୂପେ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା :— ଏକକୁ ଆରକ କହିଲା ।

ଦୁଇ, ତିନ, ଚାରି, ଶବ୍ଦ ଦୁହିଁ, ତିନହିଁ (ତିହି), ଚାରିହି (ଚାର୍‌ହିଁ) ରୂପରେ ପ୍ରାଣୀ ବା ମନୁଷ୍ୟବାଚକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମାରେ ଦୁହେଁ, ତିନହେଁ (ତିନ୍‌ହିଏଁ), ଚାରିହେଁ (ଚାର୍‌ହିଏଁ) ରୂପ ହୁଅନ୍ତି, ଏବଂ ଦୁହିଁଙ୍କ, ତିନ୍‌ହିଙ୍କ, ଚାର୍‌ହିଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଦମୂଳ ହୁଏ । ନିଜ ଓ ଆପଣା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ସର୍ବନାମ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମାରେ ନିଜେ ଓ ଆପେ ହୁଏ । ବାକି ସବୁଥିରେ ନିଜ ଓ ଆପଣା ପଦମୂଳ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏ ଦୁଇ ଶବ୍ଦ ସର୍ବଦା ଏକବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ବହୁବଚନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ, ଗୋଟି ଗୋଟିକୁ ବୁଝାଇ, ନିଜ ନିଜକୁ, ଆପଣା ଆପଣାର ଏହିପରି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :—ସୈନ୍ୟମାନେ ନିଜ ନିଜକୁ ନିନ୍ଦା କଲେ । ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣା (ର) କଥା ବିଚାରିଲେ ।

ଏହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ଦେଖାଇ ବୁଝାଇବାରେ ଏକ ଶବ୍ଦ 'କ' ପ୍ରତ୍ୟୟରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବିକଳ୍ପେ ଦ୍ବିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :—ଜଣକେ ପଇସାଏ । ଜଣ ଜଣକେ ପଇସାଏ । ଜଣକେ ପଇସାଏ ପଇସାଏ । ଜଣ ଜଣକେ ପଇସାଏ ପଇସାଏ ଦିଅ । 'ନିଶକେ ବାଙ୍କେ, ଦେଶକେ ଫାଙ୍କେ' ।

ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏକ ଶବ୍ଦର ଦ୍ୱିତ୍ୱ କେବଳ ଏକବଚନ ମାନରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଯଥା :—ଏକେ ଏକେ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲେ । ଜଣ ଜଣ କରି ପଚାରି ଯାଅ । ପଞ୍ଚା ପଞ୍ଚା ହୋଇ ଚାଲିଲେ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ଏପରି ପ୍ରୟୋଗରେ 'କରି' ଓ 'ହୋଇ'ର ବ୍ୟବହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

'ପ୍ରତି' ବିଶେଷଣ ରୂପେ ପଛରେ ଲଗାଇ ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ପ୍ରତି ସଙ୍ଗେ 'ଏକ' ମିଶି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷଣ ଓ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସର୍ବନାମରୂପରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ଅର୍ଥରେ ବହୁବଚନ ଯେ, ଯାହା ବା ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଷଷ୍ଠୀରେ ବା ପଦ-ମୂଳରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା :—ସମସ୍ତେ ଯେଝା ଘରକୁ ଯାଅ । ଯେଝାଠେଇଁ ସେ ଟଙ୍କା ରଖ ।

ନିଜ ଓ ଆପଣା ସ୍ଥଳରେ କେହି କେହି ଇଂରେଜି ଅନୁକରଣରେ ବରାବର 'ତା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଅର୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଝିବାରେ ବେଳେ ବେଳେ ଅସୁବିଧା ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ତାହା ସାଧୁ ନୁହେ । ରାମ ତା ପୁଅକୁ ମାଇଲା, ତୋର କ ଗଲା ? ଏଠାରେ ନିକଟରେ ଥିବା ହେତୁରୁ ଅର୍ଥ ବୁଝାଯାଉଅଛି । ତଥାପି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ 'ରାମ ତା ନିଜ ପୁଅକୁ ମାଇଲା, ତୋର କ ଗଲା ?' ଏପରି କୁହାଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର 'ସେ ପୁରୀରୁ ଆସି ତା ପୁଅକୁ ସାଙ୍ଗେ ନେଇଗଲା' ଏ ବାକ୍ୟ ସାଧୁ ନୁହେଁ । ଏଠାରେ 'ନିଜ ବା ଆପଣା ପୁଅକୁ' ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ।

ନିଜ ଓ ଆପଣା ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ବସେ, ତାହାକୁ ବେଶି ଯୋରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଯଥା :—ସେ ନିଜେ ଗଲା । ସେ ତା ଆପଣା ବାଡ଼ି ଭାଙ୍ଗିଦେଲା ଇତ୍ୟାଦି ।

ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ ବାଚକ 'ଯା' ଓ 'ତା' ଶବ୍ଦ—

'ଯା' ଶବ୍ଦର ପଦ ଲାଗିଲେ ସେହି ପ୍ରକାରର ଗୋଟିଏ 'ତା' ଶବ୍ଦର ପଦକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ବେଳେ ବେଳେ ଏହି ତା' ଶବ୍ଦାତ୍ମକପଦ ଉହ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଇଲେ କେବଳ ତା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏଠାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବସ୍ତୁର ପ୍ରସିଦ୍ଧତା ମଧ୍ୟରେ 'ଯା' ଶବ୍ଦାତ୍ମକ ପଦ ପ୍ରତି ଗୁପ୍ତ ଇଙ୍ଗିତ ଥାଏ । ଯଥା :—ସେପରି ଲୋକ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତା'ପରି ପିଲା ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ସେପରି ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖାନାହିଁ ।

'ଏତା' ଶବ୍ଦ ସବୁବେଳେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁବାଚକ ଓ 'କା' ଶବ୍ଦ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-ବସ୍ତୁବାଚକ ।

ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ 'କା' ଶବ୍ଦ—

କା ଶବ୍ଦ କଅଣ, କଅଣ, କସ, କ ହୁଏ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ସଂସ୍କୃତ କିଂ ଓ କମୁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏମାନେ ସମାନ । "କାହୁଣ" ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ କସର ସମ୍ପର୍କ ଥାଇପାରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଇଁ, ଲାଗି, ନିମନ୍ତେ, ନିମିତ୍ତ, ପ୍ରଭୃତି ନିମିତ୍ତାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ହେତୁ, କାରଣ ପ୍ରଭୃତି ହେତ୍ୱର୍ଥକ ଶବ୍ଦମାନେ ଏଥିରେ ଲାଗନ୍ତି । ଏହି କିଅଣ, କିସ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନେ ବିଭିବର ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ହୁଅନ୍ତି । 'କିଏ' ପଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମାରେ ସେହିପରି ହୁଏ । 'କା' ଶବ୍ଦରୁ ବାହାରିଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନେ ବିକଳ୍ପେ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ହୁଅନ୍ତି । 'କିଏ' ପଦ ଅପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ହେଲେ 'କେହି' ହୁଏ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ "କିପରି" ଅର୍ଥରେ 'କେହ୍ନେ' ଚଳୁଥିଲା । କବିତାରେ ଏହା ବହୁତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

କୁ, ରେ, ଏ ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତିମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଠାରୁ, ପାଇଁ, ହେତୁ ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତ୍ୟର୍ଥକ ପଦାଂଶମାନେ ସର୍ବନାମରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଛଡ଼ା ବିଶେଷଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । (ପରେ ସର୍ବନାମ ବିଶେଷଣ ଦେଖ) ।

କାହିଁ, ଯହିଁ, ଯେଉଁଥି, କୌଣସିଥି, କାହିଁଥି ପ୍ରଭୃତି ସପ୍ତମ୍ୟର୍ଥକ ପଦରେ ପାଇଁ, ହେତୁ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ସାମୟିକ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ଓ ବେଳେବେଳେ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ମତ ଦେଲାବେଳେ ମୁଁ ସ୍ଥଳରେ 'ଆମ୍ଭେମାନେ' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ରାଜା ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ବେଳେବେଳେ 'ଆମ୍ଭେ' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଆଜି ସବୁଠାରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜେ କହିଲା-ବେଳେ କେବଳ 'ମୁଁ' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ଆପଣ ସ୍ଥଳରେ ରାଜା ଓ ବିଗ୍ରହପତିମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କଲାବେଳେ ଯଥାକ୍ରମେ 'ତୁମ୍ଭେମାନେ' 'ମହିମା' ପ୍ରଭୃତି ଏବଂ 'ହଜୁର', 'ଧର୍ମାବତାର' ପ୍ରଭୃତି ଲାଗେ ।

———

Digitized by srujanika@gmail.com

ସର୍ବନାମ ବିଶେଷଣ

'ଆମ୍ଭ', 'ତୁମ୍ଭ' ଛାଡ଼ି ବାକି ସବୁ ସର୍ବନାମ ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଯା, ତା, ଏତା ବିଶେଷଣରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଥମା ଆକାର ନେଇ ଯଥାକ୍ରମେ ଯେ, ସେ ଏ ହୁଅନ୍ତି । 'ଏ କିଏ' ? ବୋଲି ବିଶେଷ କରି କହିଲେ ଯେଉଁ (ଯୁ, ଯୁଁ), ସେଇ ଏଇ ହୋଇଥାଏ । ବିଶିଷ୍ଟ କିଛି ବୁଝାଇ କହିଲେ କୌଣସି (କୁଣସି) ହୋଇଯାଏ ।

ଏସବୁ ଶବ୍ଦମାନେ ସ୍ଥାନଅର୍ଥକ 'ଠା' ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ବିଶେଷଣ ହୋଇ ରହି ସେଠାରୁ, ସେଠୁଁ; ଯେଉଁଠୁଁ, ଯେଉଁଠାରୁ; ଏଠାରୁ, ଏଠୁଁ; କେଉଁଠାରୁ, କେଉଁଠୁଁ; ସେଠାରେ, ଯେଉଁଠାରେ, କେଉଁ-ଠାରେ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରନ୍ତି । ଠାରୁ ଓ ଠାରେ, ଥିରୁ ଓ ଥିରେ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଉକାରନ୍ତ ଶବ୍ଦପରେ ଥିରୁ, ଥୁ ରୁ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :—କୁଥୁରୁ କୁଁ ଥିରୁ ଇତ୍ୟାଦି । ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି କେବଳ ଥିରୁ ଓ ଥିରେ ନିଅନ୍ତି । 'ସବୁ' ଶବ୍ଦ ଠାରୁ, ଥିରୁ, ଠାରେ ଓ ଥିରେ ନିଏ ।

ଏହି 'ଥି' ଠିକ୍ ସ୍ଥାନ ନବୁଝାଇ ବିଷୟ ବା ଅଭିନ୍ନଶଂସିତ ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଏ । ସବୁଥିରୁ ଅର୍ଥାତ ଶଂସିତ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ବା ସବୁ ବିଷୟରୁ ଇତ୍ୟାଦି ।

୪ର୍ଥୀର 'କୁ' ବା 'ପାଇଁ', ଲାଗି, ନିମନ୍ତେ, ସକାଶେ ପ୍ରଭୃତି ହେତ୍ୱର୍ଥକ ପଦାଂଶ ଲାଗିଲେ ଯା, ତା, ଏତା କା ଶବ୍ଦର ଯେଉଁଥି, ସେଇଥି, ଏଇଥି, କେଉଁଥି, କୁଉଥି ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ । ଏଥିକୁ ଶବ୍ଦ ଏଥକୁ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ରେ, ରୁ, କୁ, ପାଇଁ, ଲାଗି ଲାଗିଲେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ଯା, ତା, କା-ରୁ, ଯେହିଁରୁ, ତହିଁରୁ, କାହିଁରୁ, କାହିଁଲାଗି, ପ୍ରଭୃତି ପଦ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ 'କୁ', 'କି' ହୋଇଯାଏ ।

ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ ବୁଝାଇଲେ କିପାଇଁ (କିଆଁ, କିପାଁ), କିଲାଗି, କିନିମନ୍ତେ, କିହେତୁ, କିକାରଣ, କିସକାଶେ—ଏହି ହେତ୍ୱର୍ଥବୋଧକ ପଦମାନେ ହୁଅନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଶ୍ଚାର୍ଥକ 'ଆଡ଼' ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ସେହିପରି ବିଶେଷଣ ହୋଇ ରହି ଏସବୁ ଶବ୍ଦମାନେ ଯେ (ଜି) ଆଡ଼େ, ଯୁଆଡ଼େ, ଯୁଆଡ଼େ, ଯେଣେ, କେଉଁଆଡ଼େ, କୋଆଡ଼େ, କୁଏଣେ, କେଣେ ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ଏବଂ ଶେଷର ଏକାର ସବୁ ଉକାର କରି ଏଣୁ, ତେଣୁ, ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନଙ୍କୁ ତିଆରି କରନ୍ତି ।

ଲାଗି, ନିମନ୍ତେ, ହେତୁ, ସକାଶେ, କାରଣ ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ରହିଲେ ଏହିପରି ଯା, ତା, ଏତା, କା ଶବ୍ଦ ଯେ, ଯେଉଁ ପ୍ରଭୃତି ବିଶେଷଣ ରୂପ ନିଅନ୍ତି ।

ଗୋଟିଅର୍ଥକ 'ଟି' ନେଇ ଯେଉଁଟି, ସେଇଟି (ସେଉଟି), ଏଇଟି (ଏଉଟି), କେଉଁଟି (କୁଉଟି), କୌଣସିଟି (କୁଣିସିଟି) ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟ ପରି ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେତେ, ତେତେ, ଏତେ, କେତେ ଏମାନେ ସଂଖ୍ୟା ଓ ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣ । ଏମାନେ ପରି, ସରି, ଭଳି, ଅଳା ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ପରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସ୍ପଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଇଲେ 'ଟା' 'ଟି' ମଧ୍ୟ ନିଅନ୍ତି ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ 'କ' ନେଇ ଯେତେ (କ), ଯେତକ ପ୍ରଭୃତି ରୂପରେ ଏମାନେ ବିକଳ୍ପ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେତେ, ତେତେ, ଏତେ, କେତେ ଏମାନେ କେବଳ ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ବା ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି । ହୋଇଅର୍ଥକ ହେଁ (ହେ) ଶବ୍ଦ ଲାଗିଲେ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେପରି (ଯେଉଁପରି), ସେପରି (ସେହିପରି, ସିପରି, ସେଇପରି), ଏପରି (ଏହିପରି, ଇପରି, ଏଇପରି), କପରି (କେଉଁପରି, କୁଉପରି) ଏମାନେ ସାଦୃଶାର୍ଥକ ବିଶେଷଣ ।

ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏପରି, ସେପରି, ତା (ରି) ପରି—ଏହି ଗୁଡ଼ିକି ଶବ୍ଦ କେବଳ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୌଣ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭାଷାରେ ଯେଦେରେ, ସେଦେରେ, ଏଦେରେ, କେଦେରେ, ପଦ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥରେ ହୁଏ । ଯେଭଳି, ସେଭଳି, କେଉଁ(କି) ଭଳି, ଓ କପ୍ରାନ୍ତି, ପିପ୍ରାନ୍ତି, ଯିଧ୍ରାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ।

ଏଠାରେ 'ପ୍ରାନ୍ତି' 'ଜାତି' ରୁ, 'ଦେରେ' 'ଦର' ରୁ ଆସିଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଏହି ଅର୍ଥରେ ଯେମନ୍ତ, ଯେମିତି (ଜିମିତି), ତେମନ୍ତ, ସେମନ୍ତ (ସେମିତି), ଏମନ୍ତ, ଏମନ୍ତ (ଇମିତି), କେମନ୍ତ, କେମନ୍ତ (କିମିତି) ପଦମାନେ ମଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ସବୁ ଶବ୍ଦରୁ ସବୁପରି, ସବୁମନ୍ତେ, ସବୁମନ୍ତ (ସବୁମିତି) ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥ ବୁଝାନ୍ତି ।

ଯେବେ, ତେବେ, ଏବେ, କେବେ, ଏମାନେ କେବଳ କାଳାର୍ଥକ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ହୁଅନ୍ତି । ଅଧିକ ଯୋର ଦେଇ କହିଲେ, ମଧ୍ୟ-ଅର୍ଥକ 'ହେଁ' ଲଗି ତେବେହେଁ, କେବେହେଁ, ଯେବେହେଁ ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନ ହୁଅନ୍ତି । ଏଠାରେ 'ହେଁ' ନହୋଇ 'ହେଲେ' ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଏହି 'ହେଁ' 'ହେଲେ'ର ଅବଶେଷ; 'ଏତେହେଁ' ପ୍ରଭୃତିର 'ହୋଇ' ସଙ୍ଗେ ଏହାର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ତେବେକେ, ତେବେହେଲେ ପଦମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅର୍ଥରେ ହୁଅନ୍ତି ।

ସମୟର ନୈକଟ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କ୍ଷଣ ଓ ଲଗ ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ କାଳାଧିକରଣ ସପ୍ତମୀରେ ଯେଉଁ (ଯୁଁ, ଯୁ) ଲଗେ (କ୍ଷଣି); ସେହି (ସେଇ, ସିଇ) ଲଗେ (କ୍ଷଣି), ଏହି (ଏଇ, ଇ) ଲଗେ (କ୍ଷଣି) ପ୍ରଭୃତି ପଦମାନେ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଅବ୍ୟୟରେ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ବୋଲି କହିବା ସୁବିଧାଜନକ ।

ଅବ୍ୟୟ

କେତେକ ଗୁଣ, ଅବସ୍ଥା, କ୍ରିୟାଦିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ ଓ କେତେକ ସଂଖ୍ୟା ଓ ପରିମାଣବାଚକ ବିଶେଷଣ ଲିଙ୍ଗ ଓ ବିଭକ୍ତିରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶେଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ସମସ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟର ବିଶେଷଣ, ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଅବ୍ୟୟ । ସେମାନଙ୍କର ଲିଙ୍ଗ, ବଚନ, ପୁରୁଷ, କାରକରେ କୌଣସି ଭେଦ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅଧିକରଣବାଚକ ପଦ ବିଭକ୍ତି ନଲଗି କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅବ୍ୟୟ ।

ଲଗି, ପାଇଁ ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ । ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନେ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ।

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଯାକେ, ଯାଏଁ ପ୍ରଭୃତି ସୀମାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ । ନାହିଁ, ନୋ, ନା ପ୍ରଭୃତି ନିଷେଧାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ । ହେଲେହେଁ, ବି, ମଧ୍ୟ, ସୁଦ୍ଧା, ହିଁ, ଇ, ପ୍ରଭୃତି ବିଶେଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ।

ଟି, କ ପ୍ରଭୃତି ଏକାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶବାଚକ ଅବ୍ୟୟ ପଦ ଓ ତ, ମ ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ଅବ୍ୟୟ ପଦ । 'ମ' କେବଳ ଅତି ଆତ୍ମୀୟସ୍ଥଳରେ କ୍ରିୟାରେ କିମ୍ବା କ୍ରିୟାପଦ ଉହ୍ୟ ଥିଲେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

'କରି' ବେଳେ ବେଳେ ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ଅବ୍ୟୟ ହୁଏ । ଯଥା—ଖଣ୍ଡାରେ କରି ହାଣିଲା ।

'ଯେ' ଓ 'କି' ବାକ୍ୟାଂଶ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ; ଓ, ଏବଂ, ତଥା, ଅପିଚ, ପୁଣି, ଆଉ, ଆହୁରି ପ୍ରଭୃତି ପଦ ବାକ୍ୟସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ।

କିନ୍ତୁ, ମାତ୍ର, ତଥାପି, ପରନ୍ତୁ, ତେବେହେଁ ପ୍ରଭୃତି ପୂର୍ବବାକ୍ୟାର୍ଥରେ ଆପତ୍ତିବ୍ୟଞ୍ଜକ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ; କି, କିଁ, କିନା, ନିତାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ ।

କି, ପରା, ତ, ଟିକି, ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ । ହେଟି (ହୋଇଛି) ନିର୍ଦ୍ଦେଶାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ । ହେ, ଲୋ, ଗୋ ପ୍ରଭୃତି ସଂବୋଧନାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ । କଟ କଟ, ଦୁମ୍ ଦୁମ୍, ଭୁସ୍ ଭୁସ ପ୍ରଭୃତି ଅନୁକରଣଶବ୍ଦାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହଁ, ହୁଁ, ହଉ, ଆଜ୍ଞା, ଅବଧାନ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ମତିବାଚକ ଅବ୍ୟୟ । ଓଃ, ଆଃ, ଆହେ, ଆରେ, ଏହେ ପ୍ରଭୃତି ଖେଦ ଓ ବିସ୍ମୟବାଚକ ଅବ୍ୟୟ ।

ଏହେଁ, ଉହୁଁ, ଛି, ଧିକ୍ ପ୍ରଭୃତି ଘୃଣାବାଚକ ଅବ୍ୟୟ । ବାଃ, ସାବାସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅନୁମୋଦନ ଓ ପ୍ରଶଂସାବାଚକ ଅବ୍ୟୟ । ଅତଏବ, ସୁତରାଂ, ପ୍ରଭୃତି, ଏଣୁ, ତେଣୁ, ପରି ହେତ୍ୱର୍ଥକ ସଂଯୋଜକ ଅବ୍ୟୟ ।

ଥରକୁଥର, ପୁନଃପୁନଃ, ବାରମ୍ବାର, ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ଇତ୍ୟାଦି ପୌନଃପୁନକତାସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ, ଶନୈଃ ଶନୈଃ, ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ପରି କାଳାର୍ଥକ କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ।

ବା, କିବା, ଅବା, କିମ୍ବା, କିଅବା, ନଚେତ୍ବା, ନୋହିଲେ, ନଚେତ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିକଳ୍ପାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ । 'ଏକା' କେବଳାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ । ମମ, ତବ, ତଦ, ଅଗତ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ଅବ୍ୟୟର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

୧—ଏହି ଅବ୍ୟୟମାନେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ପ୍ରାକୃତ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକାଂଶ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଅଭିନ୍ନ ।

୨—'ଏବଂ' ପଦ, ଏବଂ ଚ ଶବ୍ଦ ଅନୁକରଣରେ ପ୍ରଥମରୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ବିଦ୍ୟାସାଗର ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆରେ ତାହା ଅନୁକୃତ ହୋଇଅଛି । 'ସୁତରାଂ'ର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟ 'ଏବଂ'ର ଅନୁରୂପ । ଏ ଦୁଇଟିର ବ୍ୟବହାର ଭ୍ରମାଦ-ମୂଳକ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ କିମ୍ବା ଲୋକମୁଖରେ ଏ ଦୁଇଟି ଚଳେ ନାହିଁ ।

୩—'ସାବାସ' ପାରସିକ ଶବ୍ଦ । ସାହା ଆବାସ୍ ବୋଲି ପାରସ୍ୟରେ ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସିତ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲା ବେଳେ 'ସେ ସାହ୍ ଆବାସ' ଏପରି କହୁଁ କହୁଁ ସାବାସ୍ ଶବ୍ଦ ହୋଇଯାଇଅଛି ।

୪—ସଂସ୍କୃତ 'ଚ' ପ୍ରାକୃତ 'ଅ' ଓଡ଼ିଆରେ ଓ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ 'ଅପି' ପ୍ରାକୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆରେ 'ବି' ହୁଏ ।

———

Digitized by srujanika@gmail.com

କ୍ରିୟା

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୁରୁଷ, ବଚନ ଓ କାଳରେ କ୍ରିୟାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ହୁଏ ।

ପୁରୁଷ—ଆମ୍ଭେ କରୁଁ, ମୁଁ କରେଁ, ତୁମ୍ଭେ କର, ତୁ କରୁ ଇତ୍ୟାଦି ।

ବଚନ—ମୁଁ କରେଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ କରୁଁ ଇତ୍ୟାଦି ।

କାଳର କ୍ରିୟାରୂପ କହିଲା ବେଳେ ବଚନ ଓ ପୁରୁଷର ରୂପ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାପଡ଼ିବ ।

କାଳ—କ୍ରିୟାରୂପ କାଳରେ ତିନି ପ୍ରକାର ହୁଏ ।

୧ । ଆଦେଶ, ଅନୁମତି, ଅନୁରୋଧ, ଅନୁଯୋଗ, ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଭୃତି ବୋଧକ କାଳ ।

୨ । ସମ୍ଭାବନା, ସମ୍ଭାବନାର ଇଚ୍ଛା ବା ଯଦ୍ୟର୍ଥାଦିବୋଧକ କାଳ ।

୩ । ବିଶୁଦ୍ଧ କାଳ ବା ସାଧାରଣ ଭାବବୋଧକ କାଳ । ଏହା ପୁଣି ତିନି ପ୍ରକାର ହୁଏ । ଯଥା:

(କ) ବର୍ତ୍ତମାନ (ଖ) ଅତୀତ (ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ ।

୧ । ଆଦେଶାଦି -

ମୁଁ କରେ	ଆମ୍ଭେ (ଆମ୍ଭେମାନେ) କରୁଁ ।
ତୁ କର୍	ତୁମେ (ତୁମେମାନେ) କର ।
ସେ କରୁ	ସେ (ସେମାନେ) କରନ୍ତୁ ।

ଏହି କ୍ରିୟାରେ ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିବା ୨ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନର କ୍ରିୟାରେ କିଛି ବିଭକ୍ତି ନଥାଏ । ତାହାକୁ ହିଁ କ୍ରିୟାମୂଳ ବା ଧାତୁ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ଏଠାରେ ଏହି କର୍ ଧାତୁର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କ୍ରିୟାରୂପ ଉଦାହରଣରେ ଦିଆ ଯାଉଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ସମ୍ଭାବନାଦ୍ୟର୍ଥକ—

ମୁଁ କରନ୍ତି	ଆମେ (ଆମେମାନେ) କରନ୍ତୁ ।
ତୁ କରନ୍ତୁ	ତୁମେ (ତୁମେମାନେ) କରନ୍ତ ।
ସେ କରନ୍ତା	ସେ (ସେମାନେ) କରନ୍ତେ ।

୩ । ସାଧାରଣ ଭାବ ବୋଧକ—

(କ) ବର୍ତ୍ତମାନ—

ମୁଁ କରେଁ	ଆମେ (ଆମେମାନେ) କରୁଁ ।
ତୁ କରୁ	ତୁମେ (ତୁମେମାନେ) କର ।
ସେ କରେ	ସେ (ସେମାନେ) କରନ୍ତି ।

(ଖ) ଅତୀତ—

ମୁଁ କଲି (କରିଲି)	ଆମେ (ଆମେମାନେ) କଲୁଁ (କରିଲୁଁ)
ତୁ କଲୁ (କରିଲୁ)	ତୁମେ (ତୁମେମାନେ) କଲ (କରିଲ)
ସେ କଲା (କରିଲା)	ସେ (ସେମାନେ) କଲେ (କରିଲେ)

(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ୍—

ମୁଁ କରିବି	ଆମେ (ଆମେମାନେ) କରିବୁ ।
ତୁ କରିବୁ	ତୁମେ (ତୁମେମାନେ) କରିବ ।
ସେ କରିବ	ସେ (ସେମାନେ) କରିବେ ।

ଅନୁଜ୍ଞା ବା ଆଦେଶରେ ବେଳେ ବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ଶୁଦ୍ଧ ଅତୀତର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସେଠାରେ କ୍ରିୟାର ଅନ୍ୟଭାବ କ୍ରିୟାପ୍ରକୃତି ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । ଯଥା:—ତୁ ଦେଖି କଲୁ, କଣ ହେବ ଦେଖାଯିବ । ତୁ ଆସିଲୁ, କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏଠାରେ କର୍ ଧାତୁରୁ ବଦଳି ବାହାରକରି ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯିବ ସେମାନଙ୍କର ରୂପ ଏହିପରି; ଯଥା:—

Digitized by srujanika@gmail.com

୧ । ଅନୁଜ୍ଞାର୍ଥ—

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଏ	ଉଁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	—	ଅ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଉ	ଅନ୍ତୁ

୨ । ସମ୍ଭାବନାର୍ଥ ବୋଧକ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଅନ୍ତି	ଅନ୍ତୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଅନ୍ତୁ	ଅନ୍ତ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଅନ୍ତା	ଅନ୍ତେ

୩ । ସାଧାରଣ ଭାବବୋଧକ—

(କ) ବର୍ତ୍ତମାନ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଏଁ	ଉଁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଉ	ଅ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଏ	ଅନ୍ତି

(ଖ) ଅତୀତ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଲି (ଇଲି)	ଲୁ (ଇଲୁ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଲୁ (ଇଲୁ)	ଲ (ଇଲ)
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଲା (ଇଲା)	ଲେ (ଇଲେ)

(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ୍—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ବି (ଇବି)	ବୁଁ (ଇବୁଁ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ବୁ (ଇବୁ)	ବ (ଇବ)
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ବ (ଇବ)	ବେ (ଇବେ)

ଅତୀତ କାଳରେ କର୍ + ଲି = କର୍‌ଲି, ଏହିପରି ପଦରୁ କ୍ରମେ କରିଲି, ପରେ କଲି ହୋଇଅଛି । ଏବେ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି କରିଲି ଲେଖନ୍ତି । ସେହିପରି ଗମିଲି, ଗଲି ପ୍ରଭୃତି ଦୁଇ ଅର୍ଥରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ଯ ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର 'ଘୋଟିଲ', 'ଭଙ୍ଗିଲ' ପ୍ରଭୃତିରେ 'ଲ'ରୁ 'ଇଲ' ହୋଇ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସେ ପଦମାନେ ପ୍ରଥମେ ଘୋଟ୍‌ଲି, ଭଙ୍ଗ୍‌ଲି ଏହିପରି ଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ଯ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଏହିପରି କହନ୍ତି ।

ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ଯ କର୍‌ବି ପ୍ରଭୃତି କ୍ରମେ କରିବି ପ୍ରଭୃତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ସମ୍ବଲପୁରରେ ଏବେ ମଧ୍ଯ କର୍‌ବି ପ୍ରଭୃତି କହନ୍ତି ।

ସେଥିପାଇଁ କାଳକ୍ରମେ ଲି, ବି ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତି ଇଲି, ଇବି ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏବଂ ଏବେ ସେହି ଇଲି, ଇବି ପ୍ରଭୃତିକୁ ବିଭକ୍ତି ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନରେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ଯରେ କ୍ରିୟାର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ, ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରିୟାର ଗୋଟିଏ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଥାଏ । ଅନ୍ୟ କାହାକୁ କହିଲାବେଳେ କୁହାଯାଏ 'ଆମ୍ଭେମାନେ କରୁଁ, କଲୁଁ, କରିବୁଁ' କିନ୍ତୁ ନିଜ ଭିତରେ କହିଲାବେଳେ 'ଆମେମାନେ କରେଁ, କଲେଁ (କଲେଇଁ), କରିବା' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସେହିପରି ଅର୍ଥରେ କର୍ ଧାତୁର ରୂପ, ଯଥା :—

	ଧାତୁରୂପ	ବିଭକ୍ତି
୧ ।	ଅନୁଜ୍ଞାଦିବୋଧକ—କରେଁ	ଏଁ
୨ ।	ସମ୍ଭାବନାଦିବୋଧକ—କରନ୍ତେଁ (କରନ୍ତେଇଁ)	ଅନ୍ତେଁ (ଅନ୍ତେଇଁ)
୩ ।	(କ) ବର୍ତ୍ତମାନ— କରେଁ (କରେଇଁ)	ଏଁ (ଏଇଁ)
	(ଖ) ଅତୀତ— କଲେଁ (କଲେଇଁ)	ଏଁ (ଏଇଁ)
	(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ୍—କରିବା	ଇବା

ଅନୁଜ୍ଞା, ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳବୋଧକ ଏବଂ ସମ୍ଭାବନା, ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳବୋଧକ ଥିବାରୁ କେହି କେହି ଏମାନଙ୍କୁ ଅନୁଜ୍ଞା ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବୋଲି କହନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନେ ଯେଉଁ କାଳର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୁଅନ୍ତି, ବ୍ୟାକରଣରେ ସେମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାଳରୂପ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରି ଧରିବାକୁ ହେବ ।

— —

କାଳ ଭଙ୍ଗି

ବିଶୁଦ୍ଧ ଅନୁଜ୍ଞା, ସମ୍ଭାବନା, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ଛଡ଼ା କାଳର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଳରେ ଅତୀତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଙ୍ଗିବୋଧକ ଆଉ ଦୁଇ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ରୂପ ହୁଏ । ଅତୀତ ଭଙ୍ଗିରେ ସେହି କାଳରେ ସରିଯାଇଥିବା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଙ୍ଗିରେ ସେହି କାଳରେ ଚାଲୁଥିବା ଅର୍ଥ ବୁଝାଯାଏ । ସେଥିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଙ୍ଗିରେ ଧାତୁରେ 'ଉ' ଏବଂ ଅତୀତ ଭଙ୍ଗିରେ ଧାତୁରେ 'ଇ' ଲାଗି କରୁ ଓ କରି ପ୍ରଭୃତିପରି କ୍ରିୟାମୂଳ ବା ମିଶ୍ରଧାତୁରୂପେ ରହନ୍ତି । ଏବଂ ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁଦ୍ୟୋତକ ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା-ରୂପେ କାଳର ଭଙ୍ଗି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

ଥା ଧାତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର କାଳଭଙ୍ଗିମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅଛ୍ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସେହି କାଳର ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ 'ଅଛେ' ନ ହୋଇ 'ଅଛି' ହୁଏ ।

ମାତ୍ର ଏହି 'ଥା' ଧାତୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ନହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ବିକଳ୍ପେ ଅଛ୍ ହୋଇ ପ୍ରଧାନ କ୍ରିୟାରୂପେ ଅଛି, ଅଛୁଁ, ଥାଏ, ଥାଉଁ ପ୍ରଭୃତି ରୂପ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁର ରୂପ

୧– ଅନୁଜ୍ଞା	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ମୁଁ ଥାଏ	ଆମେ (ଆମେମାନେ) ଥାଉଁ ନିଜମଧ୍ୟରେ ଥାଏଁ (ଥାଇଁ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥା	ଥାଅ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥାଉ	ଥାଆନ୍ତୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

୨—ସମ୍ଭାବନା

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଥାନ୍ତି	ଥା'ନ୍ତ
		ନିଜମଧ୍ୟରେ ଥାଆନ୍ତେଁ (ଥାଆନ୍ତେଇଁ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥା'ନ୍ତୁ	ଥା'ନ୍ତ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥା'ନ୍ତା	ଥା'ନ୍ତେ ।

୩—ସାଧାରଣ

(କ) ବର୍ତ୍ତମାନ

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଅଛି (ଥାଏଁ)	ଅଛୁଁ (ଥାଉଁ) ନିଜମଧ୍ୟରେ ଅଛେଁ, ଅଛେଇଁ (ଥାଏଁ, ଥାଇଁ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଅଛୁ (ଥାଉ)	ଅଛ (ଥାଅ)
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଅଛି (ଥାଏ)	ଅଛନ୍ତି (ଥାଆନ୍ତି)

(ଖ) ଅତୀତ

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଥିଲି	ଥିଲୁ
		ନିଜମଧ୍ୟରେ ଥିଲେଁ ଥିଲେଇଁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥିଲୁ	ଥିଲ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥିଲା	ଥିଲେ

(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ୍

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ଥିବି	ଥିବୁଁ
		ନିଜମଧ୍ୟରେ ଥିବା
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥିବୁ	ଥିବା
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ଥିବ	ଥିବେ

ଏହି ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁଦ୍ୟୋତକ, ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା-ରୂପେ ପ୍ରୟୋଗକରି ସବୁ କାଳରେ ଚାଲୁଥିବା ଓ ସରିଯାଇଥିବା କ୍ରିୟାମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଅତୀତ ଭଙ୍ଗିରେ ଦୁଇ ଦୁଇଟି ରୂପ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ ଧାତୁର କାଳଭଙ୍ଗି ରୂପ, ଯଥା :—

୧—ଅନୁଜ୍ଞାରେ ଚଳୁଥିବା କ୍ରିୟା—

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁଥାଏଁ	କରୁଥାଉଁ
		ନିଜମଧ୍ୟରେ କରୁଥାଏଁ, କରୁଥାଇଁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁଥା	କରୁଥାଅ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁଥାଉ	କରୁଥାଆନ୍ତୁ

ଅନୁଜ୍ଞାରେ ସରିଥିବା କ୍ରିୟା

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରିଥାଏଁ	କରିଥାଉଁ
		ନିଜମଧ୍ୟରେ କରିଥାଏଁ, କରିଥାଇଁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରିଥା	କରିଥାଅ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରିଥାଉ	କରିଥାଆନ୍ତୁ

୨—ସମ୍ଭାବନା (ଚଳୁଥିବା କ୍ରିୟା)

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁଥାଆନ୍ତି	କରୁଥାଆନ୍ତ
		ନିଜମଧ୍ୟରେ କରୁଥାଆନ୍ତେ (ନ୍ତେଇଁ)
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁଥାଆନ୍ତୁ	କରୁଥାଆନ୍ତ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁଥାଆନ୍ତା	କରୁଥାଆନ୍ତେ

ସମ୍ଭାବନାରେ ସରିଥିବା କ୍ରିୟା—କରିଥାଆନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ।

୩ । (କ) ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଚଳୁଥିବା କ୍ରିୟା—କରୁଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ।

କ୍ରିୟା ଅଧିକ ଲାଗିରହିବା ଅର୍ଥରେ କରୁଥାଏ ପ୍ରଭୃତି ରୂପ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନରେ ସରିଥିବା କ୍ରିୟା :—

କରିଅଛି ଇତ୍ୟାଦି । କ୍ରିୟା ଅଧିକ ଲାଗି ରହିବା ଅର୍ଥରେ କରିଥାଏ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଖ) ଅତୀତରେ ଚାଲୁଥିବା କ୍ରିୟା :—
କରୁଥିଲି ଇତ୍ୟାଦି

ଅତୀତରେ ସରିଥିବା କ୍ରିୟା :—
କରିଥିଲି ଇତ୍ୟାଦି ।

(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତରେ ଚାଲୁଥିବା କ୍ରିୟା !—
କରୁଥିବି ଇତ୍ୟାଦି

ଭବିଷ୍ୟତରେ ସରିଥିବା କ୍ରିୟା :—
କରିଥିବି ଇତ୍ୟାଦି

ଅର୍ଥଭେଦରେ ଆଉ ଅନେକ ଦ୍ୟୋତକ ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା କ୍ରିୟାମୂଳ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଆନ୍ତି । ସେଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଧାତୁ ପରେ ସେମାନେ କ୍ରିୟାମୂଳ ରୂପେ ରହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ କମ୍ବା ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁଯୋଗେ ରୂପ ହୁଅନ୍ତି । ପୂର୍ବ କ୍ରିୟା ବା କ୍ରିୟାମୂଳମାନେ କେବଳ ଇକାରାନ୍ତ ମିଶ୍ର କ୍ରିୟାମୂଳ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଆନ୍ତି । ଯଥା:—
ମୁଁ କରି ସାରିଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ।

ମୁଁ କରି ସାରିପାରିବି ନାହିଁ, ଏଠାରେ କରି, ସାରି ଦୁଇଟି ମିଶ୍ର କ୍ରିୟାମୂଳ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ 'କରି' ଏହି କ୍ରିୟା-ମୂଳ ହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରୂପେ ଅର୍ଥଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ସାରି ପାରିବି ନାହିଁ ଏ ବାକ୍ୟର କ୍ରିୟା । ଏହିପରି ଏକାଧିକ ମିଶ୍ର କ୍ରିୟାମୂଳ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ, ଶେଷଟି ମାତ୍ର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ଓ ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁ ସେହି ବାକ୍ୟର ପ୍ରଧାନକ୍ରିୟା ହୁଏ । ପୂର୍ବ କ୍ରିୟା-ମୂଳ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରୂପେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇପଡ଼େ ।

ପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥବୋଧକ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର ନାମ ବିଚାର ହେବ ।

ନିମ୍ନରେ ରୂପ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ କ୍ରିୟାର ନାମ ଦିଆ-ଗଲା ।

ଅକାରାନ୍ତ—ଲଅଁ, ହ (ହୋ), ଧ (ଧର୍), ବ (ବସ୍) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆକାରାନ୍ତ—ଆ, ଥା, ଯା, ଖା, ପା, ପଳା, ଗୃହାଁ, ଗୃହା, ପାହା,
ଘେଉମା, ଘୁମାଁ, ପଜା ।

ସମସ୍ତ ନାମଧାତୁ ଓ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଯୋଜକଧାତୁ,

ଇକାରାନ୍ତ—ପି, ସିଁ

ଉକାରାନ୍ତ—ଛୁଁ

ଏକାରାନ୍ତ—ଦେ, ନେ, ଢେଁ

ଓକାରାନ୍ତ—ହୋ, ଥୋ, ଶୋ, ଧୋ, ରୋ (ରୋପ୍)

କକାରାନ୍ତ—ଥାକ୍, ବକ, ଅଟକ୍, ଫୁଙ୍କ୍, ଝିଙ୍କ୍, ଶଂକ୍, ଝୁଙ୍କ୍, ଚଂକ୍,
ବକ୍, ଟେକ୍, ଛୁଂକ୍, ଝରକ୍

ଖକାରାନ୍ତ—ରଖ୍, ଦେଖ୍, ଯୋଖ୍, ଶୁଖ୍, ଘୃଖ୍, ପରଖ୍, ଶିଖ୍, ଲେଖ୍ ।

ଗକାରାନ୍ତ—ମାଗ୍, ଜାଗ୍, ରଘ୍, ଲଗ, ଭଂଗ୍, ପାଗ୍, ହଗ୍, ଜଗ୍, ଫଗ୍,
ଟାଙ୍ଗ୍, ଫିଙ୍ଗ୍, ଦୁଆଙ୍ଗ୍ ।

ଘକାରାନ୍ତ - ସୁଂଘ୍, ଲଂଘ୍ ।

ଚକାରାନ୍ତ—କଚ୍, ମକଚ୍, ଉକୁଚ୍, ଅରଚ୍, ପଚ୍, ରଚ୍, ପାଚ୍, ନାଚ୍,
ଯାଚ୍, ସିଂଚ୍, ଘୁଂଚ୍ ।

ଛକାରାନ୍ତ—ବାଛ୍, ପୋଛ୍, ମୁରୁଛ୍, ବଂଛ୍, ଗୁଂଛ୍ ।

ଜକାରାନ୍ତ—ମାଜ୍, ହଜ୍, ଭଜ୍, ଗରଜ୍, ତରଜ୍, ସଜ୍, ଷରଜ୍,
ଖୋଜ୍, ଭୁଂଜ୍, ବାଜ୍, ଭଜ୍, ପୂଜ୍, ଅରଜ୍, ବରଜ୍, ଆଉଜ୍,
ସରଜ୍, ସମଜ୍, ପାଜ୍ ।

ଝକାରାନ୍ତ—ବୁଝ୍, ସୁଝ୍ ।

ଟକାରାନ୍ତ—ଖଟ୍, ଢଟ୍, ଚଟ୍, ପଟ୍, ରଟ୍, ହଟ୍, କଟ୍, କାଟ୍, ଘୁଟ୍,
ଫାଟ୍, ଭୁଟ୍, ଘୃଟ୍, ପିଟ୍, ଫିଟ୍, ଫୁଟ୍, ଉକୁଟ୍, ଅକଟ୍, ଚକଟ୍,
କୁହାଟ୍, ବାଟ୍, ରେକଟ୍, ଲୁଟ୍, ଝୁଣ୍ଟ୍, ତଗଟ୍, ନକୁଟ୍, ଅଟ୍ ।

ଠକାରାନ୍ତ—ଉଠ୍, ସଠ୍, ମାଠ୍, ଗେଁଠ୍ ।

ଡକାରାନ୍ତ—ଉଡ୍, ଇଡ୍, ଅଡ୍, ଆଡ୍, ରଡ୍, ପଡ୍, ଛଡ୍, ଝଡ୍, ଗଡ୍,
ଘୁଡ୍, ପାଡ୍, ମାଡ୍, ତାଡ୍, କାଂଡ୍, ଛୁଡ୍, ଭଡ୍, ବଗିଡ୍, ନଗାଡ୍,
ହାବୁଡ୍, ପଗଡ୍, ଭଜଡ୍, ଦବାଂଡ୍, ଫୋପାଡ୍, କୁରୁଡ୍, ଦଉଡ୍,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗାଡ୍, ସଜାଡ୍, ଫୋଡ୍, ଯୋଡ୍, କୋଡ୍, ଘ୍ରେଡ୍, ମୋଡ୍, ଛୋଡ୍, ଉଗଡ୍ ।

ଢକାରାନ୍ତ—ଗଢ୍, ଚଢ୍, ପଢ୍, ବଢ୍, କାଢ୍, ବାଢ୍ ।

ଣକାରାନ୍ତ—ହାଣ୍, ଜାଣ୍, ଆଣ୍, ଗୁଣ୍, ମଣ୍, ପଣ୍, କଣ୍, ଝୁଣ୍, ଝାଁଣ୍, ଗଣ୍, ବଖାଣ୍ ।

ତକାରାନ୍ତ—ପୋତ୍, ମୂତ୍, କରତ୍, ଚିଂତ୍, ସାଇତ୍, ମାତ୍, ଚଉତ୍, ଝିଂତ୍ ।

ଥକାରାନ୍ତ—ମଂଥ୍, ଗ୍ରଂଥ୍ ।

ଦକାରାନ୍ତ—ଚଦ୍, କୁଦ୍, ଛେଦ୍, ଭେଦ୍ ।

ଧକାରାନ୍ତ—ବାଧ୍, ବୋଧ୍, ସାଧ୍, ବାଂଧ୍, ରାଂଧ୍ ।

ନକାରାନ୍ତ—ଛେନ୍, ବନ୍, ମାନ୍ ।

ପକାରାନ୍ତ—ଜପ୍, ଝପ୍, ଖପ୍, ଛପ୍, କଂପ୍, କାପ୍, ଖାପ୍, ମାପ୍, ଚାଂପ୍, ଝାଂପ୍, ଯଂପ୍, ଅରପ୍, ସରପ୍, ଚିପ୍, ଲିପ୍, ଖେପ୍, ରୋପ୍ ।

ଫକାରାନ୍ତ—ଗଫ୍, ଫାଂପ୍ ।

ବକାରାନ୍ତ—ଦବ୍, ଥଂବ୍, ସବ୍, ଭବ୍, ଦାବ୍, କୋବ୍ ।

ଭକାରାନ୍ତ—ଲଭ୍, ଆରଂଭ୍, ଶୋଭ୍ ।

ମକାରାନ୍ତ—ଗମ୍, ରମ୍, ଭ୍ରମ୍, କଦମ୍ ।

ରକାରାନ୍ତ—କର୍, ମର୍, ସର୍, ହର୍, ଝର୍, ଡର୍, ଚର୍, ଥର୍, ଧର୍, ଭର୍, ଛର୍, ପହର୍, ହାପୁର୍, ଗଜୁର୍, ଉଛୁର୍, କଛୁର୍, ଘୁଷୁର୍, ବିଚାର୍, ଝିଆର୍, ପଚାର୍, ଉଗ୍ରାର୍, ନିଖାର୍, ଡେର୍, ଘୁର୍, ପୁର୍, ପାର୍, ଉଧୁର୍, ଚୁର୍, ହାର୍, ଚୁର୍, ଠାର୍, ଧାର୍ ।

ଳକାରାନ୍ତ—କଳ୍, ଚଳ୍, ଗଳ୍, ଛଳ୍, ଜଳ୍, ଝଳ୍, ଟଳ୍, ମଳ୍, ଫଳ୍, ବଳ୍, ଭଳ୍, ଟୋଳ୍, ଅଣ୍ଡାଳ୍, ତରଳ୍, ଉଚ୍ଛୁଳ, ଖୋଳ୍, ଢଳ୍, ପାଳ୍, ଗିଳ୍ ।

ଲକାରାନ୍ତ—ହଲ୍, ଚୁଲ୍, ଝୁଲ୍, ଭୁଲ୍, ବୁଲ୍, ବୋଲ୍, ପେଲ୍, ଟହଲ୍, ଫୁଲ୍, ପୁଲ୍ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶକାରାନ୍ତ—ପଶ୍, ଦଶ୍, ପରଶ୍ ।
ସକାରାନ୍ତ – ହସ୍, ରସ୍, ବସ୍, ଭରସ୍, କସ୍, ଘସ୍, ଆସ୍, ଖସ୍, ଆଉଁସ୍ ।
ଷକାରାନ୍ତ—ବରଷ୍, ରୁଷ୍, ଚଷ୍, ଡଷ୍ ।
ହକାରାନ୍ତ—ସହ୍, ରହ୍, କହ୍, ବହ୍ ।
କ୍ଷକାରାନ୍ତ—ଭକ୍ଷ୍

ସରିଯାଇଥିବା ଅର୍ଥର 'ଣି'—

ବିଶୁଦ୍ଧ ସମ୍ଭାବନା, ଅତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଏବଂ ସମ୍ଭାବନା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ଅତୀତ ଭଙ୍ଗୀରେ, ସରିଯାଇଥିବା ଅର୍ଥରେ ବେଳେ ବେଳେ କ୍ରିୟା ଶେଷରେ 'ଣି' ଲାଗେ । ଅନୁଜ୍ଞାରେ ଯେଉଁଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଅତୀତ-ରୂପ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ, ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି 'ଣି' ଲାଗେ । ଯଥା :— ସେ ଖାଆନ୍ତାଣି, ସେ ଖାଇପାରନ୍ତାଣି; ସେ ଖାଇଥାଆନ୍ତାଣି; ସେ ଖାଇଲାଣି, ସେ ଖାଇବଣି । ତୁ ଆସିଲୁଣି (ଦେଖିବୁ), ସେ କରିବଣି, ସେ କରି ପାରିବଣି ।

ଅନୁଜ୍ଞାରେ 'ନା'—

ଅନୁଜ୍ଞାରେ ଯୋରଦେଇ କହିଲେ, ଭଦ୍ର ବା କାତର ଭାବରେ କହିଲେ ବେଳେ ବେଳେ 'ନା' ଲାଗେ । ସେଠାରେ ବାକ୍ୟର ପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟ କ୍ରିୟା ବା ଭାବକୁ ଅପେକ୍ଷା ଥାଏ । ଯଥା :—ସେ ଆସନ୍ତୁ ନା (କ୍ଷତି କ'ଣ); ତୁ ଟିକିଏ ଆସ୍ ନା (ମୋର କାମ ହେବ); ତୁ କର ନା (କିଏ କ'ଣ କହିବ ବୁଝିବା) ।

ମାଗିଲାବେଳେ ଦେ ଧାତୁର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷରେ ଭଦ୍ରଭାବରେ ଦେଇନାରୁ, ଦେଇନାର ଦୁଇଟି ରୂପ ହୁଏ । ଆତ୍ମୀୟାର୍ଥକ 'ମ'—ଏହି 'ମ' ସମ୍ବୋଧନ ପଦରୁ ଯାଇ ବେଳେ ବେଳେ କ୍ରିୟାରେ ମଧ୍ୟ ଲାଗେ ଏବଂ କୌଣସି ଆତ୍ମୀୟଲୋକଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲାବେଳେ ବାକ୍ୟର କ୍ରିୟା ଶେଷରେ ଲାଗେ । ଯଥା—ରାମ, ତୁ ସେଠାକୁ ଯାଆ ମ । ସେ ଗଲାଣି ମ । ସେ ଖାଇବଣି ମ । ମୋର କଣ ହେଲା ମ ? ଇତ୍ୟାଦି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ କ୍ରିୟା

ବକ୍ତାର କହିବାଭଙ୍ଗି ଅନୁସାରେ ସବୁପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ ହୁଏ । ପ୍ରଶ୍ନରେ କେବଳ ଅନୁଜ୍ଞାର କ୍ରିୟା ଲଗେ ନାହିଁ । ଯଥା—ସେ ଖାଇଲ ? ସେ ଯାଉଛୁ ? ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରଶ୍ନରେ 'ମ' ଲଗେ ନାହିଁ । କେବଳ ପ୍ରଶ୍ନବୋଧକ କମ୍ ଶବ୍ଦ ଥିଲେ 'ମ' ଲଗିପାରେ । ଯଥା—କିଏ ଗଲ ମ ?

ଣି ଓ ନା ପ୍ରଶ୍ନରେ ବହୁତ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଏଠାରେ 'ଣି'ର କ୍ରିୟା ସରିଯିବା ଅର୍ଥ ଓ 'ନା' ର ସମ୍ଭାବନାର ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଣି ଓ ନା ଏକସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରେ । ଯଥା—ସେ ଗଲଣି ? ସେ ଗଲ ନା ? ସେ ଗଲଣି ନା ? ଏହି 'ଣି' ଓ 'ନା' ଲଗିଥିବା ବାକ୍ୟରେ କମ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହାର ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା—କିଏ ଗଲଣି ? କିଏ ଗଲ ନା ? କିଏ ଗଲଣି ନା ? ପ୍ରଶ୍ନ ଅର୍ଥରେ ଗଲ କି, ଗଲଣି କି, ଗଲ କି ନା, ଗଲଣି କି ନା, ସେ ଗଲଣି କି ମ, ଯିବ ନାହିଁ କି ମ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ସାଧାରଣ କ୍ରିୟାରେ ତୁ ଦେଉ କି ନା, ଦେଲୁ କି ନା, ଦେଲୁଣି କି ନା, ସେଇଥିପାଇଁ କହିଲେ—ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ଯୋରଦେବା ଅର୍ଥରେ 'ଇ'—'ଇ'ଲଗି ଯୋର ଦିଆଗଲେ, କ୍ରିୟା ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ । ଯଥା—ମୁଁ କରିବଇଁ କରିବ । ସେ ଯିବେଇଁ ଯିବେ ।

କ୍ରିୟାରେ ନିଷେଧ ଯୋଗ

କ୍ରିୟାରେ ନା ବା ନାହିଁ ଶବ୍ଦ ଲଗିଲେ କ୍ରିୟା ନିଷେଧ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ । ଯଥା—ମୁଁ କରେଁ, ଏଥିରେ ନିଷେଧ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଗଲେ କୁହାଯିବ, ମୁଁ ନ କରେଁ ବା ମୁଁ କରେ ନାହିଁ ।

'ଥା' ଧାତୁଛଡ଼ା ନିଷେଧ ଅର୍ଥରେ ସବଦା, ସବଦ, ନାହିଁ ବସେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରେ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ ସମାପ୍ତ ଓ କହିବା ଲୋକର କହିବାର ଇଚ୍ଛା ବ୍ୟବସିତ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ, ସେଠାରେ ସାଧାରଣତଃ କ୍ରିୟା ଶେଷରେ 'ନାହିଁ' ଲାଗେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସେପରି ସମାପ୍ତ ବା ବ୍ୟବସିତ ନ ହୋଇ ବକ୍ତାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅନ୍ୟ ବାକ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ, ସେଠାରେ 'ନାହିଁ' ପଦର ଯୋଗ ନ କରି କହିଲେ କ୍ରିୟା ପୂର୍ବରୁ କିମ୍ବା କ୍ରିୟାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଶ୍ରୟବୋଧକ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ 'ନ' ଯୋଗ କରାହୁଏ। ଯଥା—ମୁଁ ଏହା କରେ ନାହିଁ। ମୁଁ ଏହା କରି ପାରିବି ନାହିଁ। ଏଠାରେ ବକ୍ତାର ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା। ମାତ୍ର ମୁଁ ଏହା କରି ନ ପାରେ। ଅର୍ଥାତ୍ (ତୁମେ କର ବା ଆଉ କିଏ କରନ୍ତୁ) ଇତ୍ୟାଦି ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଉଦ୍ଧ୍ୟ ରହିଲା। କଦାଚ ପ୍ରଭୃତି ପଦଦ୍ୱାରା ଏ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ମଧ୍ଯ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ। ଯଥା - ମୁଁ କଦାଚ ଏହା କରି ନ ପାରେ। ସେହିପରି, ମୁଁ ଯେବେ କରି ନ ପାରିବି, ଏ କାମ ହେବ ନାହିଁ, ଏବଂ ମୁଁ ଯେବେ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ଏକାମ ହେବ ନାହିଁ।

ଅନୁଜ୍ଞା ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଉଭୟ ବଚନରେ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ, ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଏକବଚନରେ 'ନାହିଁ'ର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ। ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷରେ ଯୋଡ଼ ଦେଇ କହିଲେ ନାହିଁ ଠାରେ 'ନା' ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ। ଏହାଛଡ଼ା ଅନୁଜ୍ଞା ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ଓ ସାଧାରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଉଭୟ ବଚନ, ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁବଚନ ଓ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ଯୋଡ଼ଦେଇ କହିଲେ 'ନାହିଁ' ଠାରେ 'ନା' ହୁଏ।

ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁରେ କ୍ରିୟାଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ 'ଅଛ୍' ଠାରେ 'ନାହ୍ଁ' ହୋଇ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗହୁଏ। କିମ୍ବା ଅଛ ଧାତୁ ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରେ ଲାଗେ ତାହା ପୂର୍ବରୁ 'ନ' ବସେ। ଏବଂ 'ଥା' ଧାତୁ ପୂର୍ବରୁ ବରାବର 'ନ' ବସେ। 'ଥା' ଧାତୁଠାରେ ନାହିଁର ବ୍ୟବହାର କେବେ ହୁଏନାହିଁ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳେ ବେଳେ ଶେଷ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାର ପୂର୍ବରେ 'ନ' ନ ବସି ତାର ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ମିଶ୍ର କ୍ରିୟା ପୂର୍ବରେ 'ନ' ବସେ । ସେଠାରେ ଯେଉଁ କ୍ରିୟା ପୂର୍ବରେ 'ନ' ବସେ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ସେହି କ୍ରିୟାର ନିଷେଧ ସୂଚାଇବା ବକ୍ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ । ଯଥା—ମୁଁ ଏହା ମାରି ନପାରେ; ମୁଁ ଏହା ନ ମାରି ପାରେ । ଏଠାରେ ପ୍ରଥମଟିରେ ପାରିବାର ନିଷେଧ ଅର୍ଥାତ୍ କରିବା ଲୋକର କ୍ଷମତାର ଅଭାବ ବୁଝା ଯାଉଅଛି, ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟିରେ ମାରିବାର ନିଷେଧ ଅର୍ଥାତ୍ କରିବା ଲୋକର ଇଚ୍ଛାର ଅଭାବ ବୁଝା ଯାଉଅଛି । ସେହିପରି, ମୁଁ ଏହା କରିମାରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହା ନ କରି ମାରି ପାରିବି । ଏହି ଦୁଇ ବାକ୍ୟରେ ନିଷେଧର ଶକ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝା ଯାଉଅଛି ।

ଗୋଟିଏ ମୂଳକ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜକ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ଥିଲେ, ବେଳେ ବେଳେ ଲେଖକମାନେ ନିଷେଧାର୍ଥକ 'ନ'ର ବ୍ୟବହାରରେ ପ୍ରମାଦ କରନ୍ତି । 'ମୁଁ ମାରି ନପାରେ' ଏହି ଅର୍ଥରେ 'ମୁଁ ନ ମାରିପାରେ' ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ତାହା କେତେକ ପରିମାଣରେ ଭାଷାରେ ଚଳି ଯାଇଅଛି ।

ଅର୍ଥବୋଧକ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାର ସାଧାରଣ ଅତୀତକାଳରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ; ସେଠାରେ ଅତୀତରେ ସରିଯାଇଥିବା କ୍ରିୟା ଭଙ୍ଗୀର ରୂପ ହୁଏ । ଯଥା :– ସେ ଖାଇ ଦେଇଛି; ସେ ଖାଇଦେଲା; ଦୁହିଁଙ୍କର ନିଷେଧାର୍ଥକ ରୂପ—ସେ ଖାଇଦେଇ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବକ୍ତାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଶେଷ ନ ହେଲେ ନାହିଁର ପ୍ରୟୋଗ ସାଧାରଣ କ୍ରିୟାପରି ହୋଇଥାଏ । ଯଥା : –ସେ ଖାଇଦେଲା ନାହିଁ ତ ଆଉ କିଏ ଖାଇଲା ? ସେ ନ ଖାଇ ଦେଲା ତ ଆଉ କିଏ ଖାଇଲା ?

ସମାପିକା କ୍ରିୟା ଛଡ଼ା ବାକି ସବୁ କ୍ରିୟାର୍ଥବୋଧକ ପଦ ଅର୍ଥାତ୍ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା, ଯଦ୍ୟର୍ଥବୋଧକ କ୍ରିୟା ବିଶେଷଣ ଓ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣାଦି ପଦମାନେ କଦାପି 'ନାହିଁ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ପୂର୍ବରୁ 'ନ' ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଯଥା:—

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଈ ନ ବଢ଼ି ସବୁ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ମୁଁ ଏ କାମ ନ କଲେ କିଏ କରିବ ? ନ କରିବାର କରିବ ନାହିଁ । ନ କରିବା କଥା କହ ନାହିଁ ।

ନିଷେଧାର୍ଥକ କ୍ରିୟା ରୂପ (ସାଧାରଣ କର୍ ଧାତୁ)

୧ । ଅନୁଜ୍ଞା—

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	ନକରେ	ନକରୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	ନକର, କରନା,	କରନାହିଁ, ନକର, କରନା
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	ନ କରୁ	କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, କରନ୍ତୁନା, ନକରନ୍ତୁ

୨ । ସମ୍ଭାବନାଦ୍ୟୋତକ —

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରନ୍ତି ନାହିଁ, ନ କରନ୍ତି	କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ନକରନ୍ତୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ନ କରନ୍ତୁ	କରନ୍ତ ନାହିଁ, ନକରନ୍ତ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରନ୍ତା ନାହିଁ, ନ କରନ୍ତା;	କରନ୍ତେ ନାହିଁ, ନକରନ୍ତେ

୩ । (କ) ବର୍ତ୍ତମାନ—

	ଏକବଚନ	ବହୁବଚନ
ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରନାହିଁ,ନକରେ,କରେନା;	କରୁନାହିଁ, ନକରୁ, କରୁନା
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁନାହିଁ, ନକରୁ	କରନାହିଁ, ନକର, କରନା;
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରେନାହିଁ, ନକରେ, କରେନା;	କରନ୍ତିନାହିଁ,ନକରନ୍ତି

(ଖ) ଅତୀତ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କଲିନାହିଁ, ନକଲି	କଲୁନାହିଁ, ନକଲୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କଲୁନାହିଁ, ନ କଲୁ	କଲନାହିଁ, ନକଲ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କଲେନାହିଁ, ନକଲେ	କଲେନାହିଁ, ନକଲେ

(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ —

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରିବନାହିଁ, ନକରିବ	କରିବୁନାହିଁ, ନକରିବୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରିବୁନାହିଁ, ନକରିବୁ	କରିବନାହିଁ, ନକରିବ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରିବନାହିଁ, ନକରିବ	କରିବେନାହିଁ, ନକରିବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥା (ଅଛ୍) ଧାତୁ ଯୋଗେ

୧ । ଅନୁଜ୍ଞା—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥାଏଁ	କରୁ (କରି) ନଥାଉଁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥା	କରୁ (କରି) ନଥାଅ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥାଉ	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତୁ

୨ । ସମ୍ଭାବନାଦ ଅର୍ଥବୋଧକ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତି	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତୁ	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତା	କରୁ (କରି) ନଥାନ୍ତେ

୩ । (କ) ବର୍ତ୍ତମାନ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନାହିଁ	କରୁ (କରି) ନାହୁଁ
	ନକରୁ (କରି) ଛି	ନକରୁ (କରି) ଛୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନାହୁଁ	କରୁ (କରି) ନାହଁ
	ନକରୁ (କରି) ଛୁ	ନକରୁ (କରି) ଛ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନାହିଁ	କରୁ (କରି) ନାହାନ୍ତି
	ନକରୁ (କରି) ଛି	ନକରୁ (କରି) ଛନ୍ତି

(ଖ) ଅତୀତ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥିଲି	କରୁ (କରି) ନଥିଲୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥିଲୁ	କରୁ (କରି) ନଥିଲ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥିଲା	କରୁ (କରି) ନଥିଲେ

(ଗ) ଭବିଷ୍ୟତ—

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥିବି	କରୁ (କରି) ନଥିବୁ
ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥିବୁ	କରୁ (କରି) ନଥିବ
ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ	କରୁ (କରି) ନଥିବ	କରୁ (କରି) ନଥିବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବାତ୍ମକ ବାକ୍ୟରେ 'ନକରୁଛି' ପ୍ରଭୃତି ପରେ, ନ କରୁଥାଏଁ, ନ କରୁଥାଆନ୍ତି, ନ କରୁଥିଲି, ନ କରିଥିବ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ସକର୍ମକ ଓ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରେ କର୍ମ ଥାଏ, ସେ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା । ଯଥା:— ରାମ ଭାତ ଖାଉଛି । ଏଠାରେ 'ଖାଉଛି' କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଭାତ ଥିବାରୁ 'ଖାଉଛି' ସକର୍ମକ ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରେ କର୍ମ ନଥାଏ ସେ ଅକର୍ମକ । ଯଥା:—ରାମ ଶୋଇଛି । ଏଠାରେ 'ଶୋଇଛି' କ୍ରିୟାର କର୍ମ ନାହିଁ ।

ଯେତେପ୍ରକାର ପଦ ବିଶେଷ୍ୟ ହୋଇପାରେ ସେ ସମସ୍ତେ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାର କର୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା :—

ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ୍ୟ—	ସେ ବାଡ଼ି ଭାଙ୍ଗିଲା ।
ସର୍ବନାମ—	ହରି ତାକୁ କହିଲା ।
ବିଶେଷଣ —	ମୁଁ ଗରିବଙ୍କୁ ଦେଖିବି ।
କ୍ରିୟାବାଚକ—	ସେ ଶୋଇବା ଲୋଡ଼ୁଛି ।
ବାକ୍ୟାର୍ଥ -	ସେ କିଏ ମୁଁ ଜାଣିଛି ।

ସମ୍ବନ୍ଧସୂଚକ ସର୍ବନାମ ଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟାର୍ଥ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଯଥା :—ସେ ଯାହା କରିବ, ମୁଁ (ତାହା) ଜାଣେ ।

ସମଧାତୁକ କର୍ମ

ବେଳେ ବେଳେ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ସମଧାତୁକ ବା ସମଅର୍ଥକ କର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସକର୍ମକ ହୁଏ । ଯଥା :—

୧ । ସମଧାତୁକ—

ସେ ଭଲ ହସ (ହସା) ହସିଲା

ସେ ଭଲ ଶୁଆ ଶୋଇଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

୨ । ସମଅର୍ଥକ—

ସେ ଭଲ ନିଦ ଶୋଇଲା
ବହୁତ ବାଟ ଚାଲିଲା
ଗୋଇଠା, ଚାପୁଡ଼ା, ମୁଥ ମାଇଲା

ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ମ—

ପ୍ରୟୋଜକ ବା କରାଇବା ଅର୍ଥ ହେଲେ ପୂର୍ବ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା ପ୍ରୟୋଜକ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମ ହୋଇଯାଏ । ଯଥା:—ପିଲା ଶୋଇଲା । ମା ପିଲାକୁ ଶୁଆଇଲା ।

କେତେକ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଅନ୍ୟରୂପରେ ପ୍ରୟୋଜକଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଯଥା: ମର, ମାର୍; କଟ, କାଟ୍; ଉଜଡ୍, ଉଜାଡ ଇତ୍ୟାଦି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ—

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରେ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା କର୍ତ୍ତାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବା କିଛି କରିବାର ବୁଝାଯାଏ ସେଠାରେ କ୍ରିୟାଟି 'କର୍' ଧାତୁ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ନିଜ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ ବାହାର କରେ । ସେହି କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦଟି ମୂଳଧାତୁର କିମ୍ବା ସେହି ଅର୍ଥକ ଧାତୁରୁ ବାହାରିଥାଏ । ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ସାଧାରଣ କଥିତ ଭାଷାରେ ବଡ଼ କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖାଗଲେ ହେଁ ଲେଖକମାନେ ବହୁତ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଯଥା :—ସେ ଶୋଇଲେ; ସେ ଶୟନ କଲେ । ସେ ଖାଇଲେ; ସେ ଭୋଜନ କଲେ । ସେ ଗଲେ; ସେ ଗମନ କଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ; ସେ ଦର୍ଶନ (ଅବଲୋକନ) କଲେ । ସେ ହସିଲେ; ସେ ହାସ୍ୟ କଲେ ।

କର୍ମରେ ବିଭକ୍ତି ଓ ନିମିତ୍ତ କର୍ମ—

ସାଧାରଣତଃ କର୍ମରେ ବିଭକ୍ତି ନ ଥାଏ ।

ଯଥା :—ସେ ଭାତ ଖାଇଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେଳେ ବେଳେ କର୍ମରେ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ଥାଏ । ବିଶେଷତଃ ଗମନାର୍ଥକ କ୍ରିୟାରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ । ଯଥା :—ସେ ପୁରୀ ଗଲେ । ସେ ଘରକୁ ଗଲେ । ସେ ବଣକୁ ଆସିଲେ ।

ସ୍ପଷ୍ଟ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରକାଶ ନ ପାଇଲେ ଓଡ଼ିଆରେ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦମାନେ ନିମିତ୍ତ କର୍ମ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା :—ସେ ହରିକୁ କହିଲେ । ସେ ରାମକୁ ଦେଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ପଷ୍ଟ ନିମିତ୍ତ ଯଥା :—ସେ ଖାଇବାକୁ ଗଲେ । ସେ ଭୋଜନକୁ ଆସିଲେ । ସେ ଦର୍ଶନକୁ ମନ କଲେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଅକର୍ମକ ହୁଏ

୧—ସ୍ପଷ୍ଟ ନିମିତ୍ତାର୍ଥ ପଦ ଛଡ଼ା ବେଳେ ବେଳେ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଅନ୍ୟ କର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥାଏ । ଯଥା—ସେ ଦର୍ଶନକୁ ଗଲେ ବା ସେ ଦର୍ଶନକୁ ପୁରୀ ଗଲେ । ସେ ଖାଇବାକୁ ଆସିଲେ ବା ସେ ଖାଇବାକୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଆସିଲେ ।

୨—ସାଧାରଣ ଭାବରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଅକର୍ମକ ହୁଏ । ଅନ୍ଧ ଦେଖିବ କାହୁଁ ? ମୁଁ ଶୁଣିବି କେତେବେଳେ ? ମୋତେ ଡର ନାହିଁ ।

ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ବିଧେୟ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରେ—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ହେବାର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହେବାର କହିଲେ 'ହୋ', 'ଅଛ୍' ପ୍ରଭୃତି ବା ସେହିଅର୍ଥକ ଧାତୁ-ମାନେ କର୍ତ୍ତାର ଗୋଟିଏ ବିଧେୟ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ତାହା କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷ୍ୟ ବା ବିଶେଷଣ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ବିଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନରେ କ୍ରିୟା ଉହ୍ୟ ଥାଏ । ଯଥା—

ସେ ମୋର ପୁଅ । ସେ ବାୟା । ମୁଁ ଯାହା ବିଗୃହିଥିଲି ସେ ସେଇଆ ।

ସେ ମୋର ପୁଅ ହେବ । ସେ ବାୟା ହେଲା । ମୁଁ ଯାହା ବିଗୃହିଥିଲି ସେ ସେଇଆ ହୋଇଛି ଇତ୍ୟାଦି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି ଅର୍ଥରେ ସାଧାରଣତଃ 'ହୋ' ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇ-ଥାଏ । 'ହୋ' ଧାତୁ ବିଧେୟରୂପେ ବିଶେଷଣ ବା ବିଶେଷଣ ପ୍ରକୃତିକ ବିଶେଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଯଥା –

୧ । ସେ ଭାରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲା । ସେ ଭାରି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲା ।

୨ । ସେ ଭାରି ସନ୍ତୋଷ ହେଲା । ସେ ଭାରି ଆନନ୍ଦ ହେଲା ।

ପାଇବା, ହାରିବା ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର ଅର୍ଥରେ କର୍ତ୍ତାରେ କର୍ତ୍ତାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନଥାଇ କର୍ତ୍ତା ଉପରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ସେଠାରେ କ୍ରିୟା 'ହୋ' ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ସେହି କ୍ରିୟାର୍ଥକ ତତ୍ସମ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ।

ଯଥା—ସେ ହାରିଲା; ସେ ପରାସ୍ତ ହେଲା ।
ସେ ପାଇଲା; ସେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।
ସେ ମଲା; ସେ ମୃତ ହେଲା ।

କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାରେ 'କର୍' ଧାତୁ ତତ୍ସମ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ନେଇ ଯେପରି କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ 'ହୋ' ଧାତୁ ତତ୍ସମ ବିଶେଷଣ ନେଇ ସେହିପରି କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ଯଥା—

ସେ ଶୋଇଲା; ସେ ଶୟନ କଲା; ସେ ସୁପ୍ତ ହେଲା ।
ସେ ହସିଲା; ସେ ହାସ୍ୟ କଲା; ସେ ହୃଷ୍ଟ ହେଲା ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

୧ । ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗରେ ଏସବୁ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥରେ କିଛି ତାରତମ୍ୟ ଥାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାକରଣ ରୂପ ହିସାବରେ ସେମାନେ ଏକପ୍ରକାର ବାକ୍ୟ ।

୨ । ବାକ୍ୟ ବିଗ୍ରହରେ ଏସବୁର ବ୍ୟବହାର ଭଲ ବୁଝାଯିବ ।

ବହୁ କର୍ମକ କ୍ରିୟା—

୧ । ସନିମିତ୍ତ ଦ୍ୱିକର୍ମକ—

ନିମିତ୍ତ କର୍ମ ସହିତ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱିକର୍ମକ ହୁଏ । ଯଥା—
ହରି ରାମକୁ ଲୁଗା ଦେଲା । ରାମ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଖବର କହିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଠାରେ ଲୁଗା ଓ ଖବର ବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ଏବଂ ରାମକୁ, ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଏ ପଦମାନେ ନିମିତ୍ତ ବା ଅପ୍ରଧାନ କର୍ମ ।

୨ । ପ୍ରଯୋଜକ ଦ୍ୱିକର୍ମକ—

ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ପ୍ରଯୋଜକ ହେଲେ ଦ୍ୱିକର୍ମକ ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତା ଦ୍ୱିତୀୟ ବାକ୍ୟରେ କର୍ମ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି କର୍ମକୁ 'ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ କର୍ମ' କହନ୍ତି । ଯଥା :—ପିଲା ପିଠା ଖାଇଲା । ମା ପିଲାକୁ ପିଠା ଖୁଆଇଲା । ଏଠାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବା ପ୍ରଯୋଜକ ବାକ୍ୟରେ 'ପିଲାକୁ' ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ କର୍ମ ଏବଂ ପିଠା ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ।

କୌଣସି କୌଣସି କ୍ରିୟାର ପ୍ରଯୋଜକରୂପ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ-କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ତାହାର ପ୍ରଯୋଜକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଯିବା ଆସିବା ଅର୍ଥର ସକର୍ମକ ବା ନିମିତ୍ତ କର୍ମକ ଧାତୁମାନେ ନେ, ଆଣ୍ ଧାତୁରେ ପ୍ରଯୋଜକ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେହିପରି ପା, ଦେ ପ୍ରଭୃତି । ଯଥା :—ସେ ବଣକୁ ଗଲା; ରାମ ତାକୁ ବଣକୁ ନେଲା । ସେ ଘରକୁ ଆସିଲା; ରାମ ତାକୁ ଘରକୁ ଆଣିଲା । ସେ ଟଙ୍କା ପାଇଲା; ରାମ ତାଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେଲା ।

ମର୍, ମାର୍; ଗଳ୍, ଗାଳ୍; କଟ୍, କାଟ୍; ସର୍, ସାର୍ ପ୍ରଭୃତି ପରି ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଯୋଜକ ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରି ଅକର୍ମକ ଧାତୁକୁ ସକର୍ମକ କରନ୍ତି; କିମ୍ବା ଆସ୍, ଆଣ୍, ଯା (ଗମ୍), ନେ, ପା, ଦେ ପ୍ରଭୃତି ପରି ଯେଉଁମାନେ କେବଳ ପ୍ରଯୋଜକ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପୁଣି ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ ହୁଏ । ଯଥା:—ସେ ପୂଜାରି-ଦ୍ୱାରା ଘିଅ ଗଳାଇଲା । ସେ ଲୋକଦ୍ୱାରା ପୁଅକୁ ଘରକୁ ଅଣାଇଲା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏସବୁ ବାକ୍ୟରେ ଅପ୍ରଯୋଜକ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତାରେ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୃତି ଲାଗି ପ୍ରଯୋଜକ ବାକ୍ୟର ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ ।

ମାତ୍ର ପ୍ରଯୋଜକ ଅର୍ଥକ ସକର୍ମକ ବାକ୍ୟ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସକର୍ମକ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଯୋଜକ ହେଲେ କର୍ତ୍ତା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୋଇ ନିମିତ୍ତ କର୍ମରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରଯୋଜକ—

ସ୍ୱାର୍ଥରେ ପ୍ରଯୋଜକର ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :—ମେଘ ଘୋଟିଲା; ମେଘ ଘୋଟାଇଲା । ହଗ ମାଡ଼ିଲା; ହଗ ମଡ଼ାଇଲା । ଗୁଜଳ ରନ୍ଧାଇଲା । ବଞ୍ଚାଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ବଞ୍ଚାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା (ଉତ୍ତର କଟକ ବାଲେଶ୍ୱର) । ଖେଳେଇ ହୋଇଗଲା । ଜର ଆଣିଲା (ଆସିଲା) ।

୩ । ବିଧେୟ କର୍ମବନ୍ତ ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟା—

କୌଣସି କୌଣସି ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା ବିକୃତ ବା ବିଧେୟ କର୍ମ ନିଅନ୍ତି । ଏପରି ଗୋଟିଏ ବିଧେୟ କର୍ମ ନ ନେଲେ ବାକ୍ୟର କର୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଜିନିସ ଅନ୍ୟ ଜିନିସରେ ପରିଣତ କରିବା, ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର କରିବା, ଭାବିବା, ବିଗ୍ଚରିବା, ଅନ୍ୟ କିଛି କରି ନିଷ୍ପନ୍ନ ବା ଶେଷ କରିବା ଅର୍ଥ ହେଲେ ବିଧେୟ କର୍ମର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଏହାକୁ ଅର୍ଥ ଅନୁସାରେ ବେଳେ ବେଳ ବିକୃତ କର୍ମ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । କରିବା, କରାଇବା, ଭାବିବା ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁରେ ଏହିପରି ବିଧେୟ ବା ବିକୃତ କର୍ମ ଲଗେ । ଯଥା:- ହରି କାଠ(କୁ) ଜାଳ କଲା । ଗୁରୁ ରାମକୁ ପଣ୍ଡିତ କଲେ । ରୋଷେୟା ମାଛ(କୁ) ତରକାରି ବନାଇଲା ।

ଏହି ବିଧେୟ କର୍ମକୁ କର୍ମର ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ (ବିଶେଷକ) ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । କେବଳ ବିଶେଷ୍ୟ ଛଡ଼ା, ବିଶେଷ୍ୟ ପାଇଁ ବସୁଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଦ ଓ ବାକ୍ୟାର୍ଥମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା :—

ସର୍ବନାମ—ମୁଁ ରାମକୁ ଏକା କରିଛି । ତୁ ମତେ କଅଣ ବିଗ୍ଚରିଛୁ ?

ବିଶେଷଣ – ସେ ମୋତେ ଉରକୁଳା ଠଉରେଇଛି । ଏ ଧନ୍ଦା ମୋତେ ବାୟା କରିଦେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାକ୍ୟାର୍ଥ—ତୁ ମତେ ଯାହା ଭାବବୁ (ତାହା) ଭାବ । ମୁଁ ତୋତେ ଯାହା କରିବାର (ତାହା) କରିବ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶେଷଣ—ତୁ ମତେ କିଏ କରି ପାଇଛୁ (ଦେଖିଛୁ) । ସେ ମୋତେ ପୁଅ ପରି କରିଥିଲ । ତୁ ମୋତେ ହରି ବୋଲି ବିଚାରିଛୁ ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ପାଞ୍ଚ ବେତ୍ ମାଇଲ୍ । ପଚିଶ ଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା କଲେ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ପାଞ୍ଚ ବେତ୍ ଓ ପଚିଶ ଟଙ୍କା ଯଥାକ୍ରମେ ପରିମାଣବାଚକ କ୍ରିୟା ଓ କର୍ମର ବିଶେଷଣ ।

ସକର୍ମକ ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ—

କର୍ତ୍ତାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବୁଝାଇବା ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଯେପରି 'କର୍' ଧାତୁ ଯୋଗ କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି, କର୍ତ୍ତାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବୁଝାଉଥିବା ସକର୍ମକ ବାକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ ଲାଗେ ଏବଂ ଏହି କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ ଲାଗିଲେ ଦ୍ୱିକର୍ମକ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତ୍ରିକର୍ମକ ହୁଏ । ଯଥା :—

୧ । ଏକକର୍ମକ ବାକ୍ୟ—

ସେ ଭାତ ଖାଇଲେ । ସେ ଭାତ ଭୋଜନ କଲେ ।
ସେ ବଣ ଦେଖିଲେ । ସେ ବଣ ଦର୍ଶନ କଲେ ।

୨ । ଦ୍ୱିକର୍ମକ ବାକ୍ୟ—

ହରି ରାମକୁ ଟଙ୍କା ଦେଲ । ହରି ରାମକୁ ଟଙ୍କା ଦାନ କଲ ।
ରାମ ହରିକୁ ଘରକୁ ଆଣିଲେ । ରାମ ହରିକୁ ଘରକୁ ଆନୟନ କଲେ ।

ଏହିସବୁ କ୍ରିୟାରେ କରିବା, ଦେବା ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ କଦାପି ଲାଗେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କ୍ରିୟା କର୍-ଧାତୁ ଯୋଗେ କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରେ ସେ ନିଜର ସଦୃଶ ବା ସମାନାର୍ଥକ ତତ୍ସମ କ୍ରିୟାର କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

'ଦର୍ଶନ କଲେ', 'ଆନୟନ କଲେ' ପ୍ରଭୃତିକୁ କେହି କେହି କ୍ରିୟା ବୋଲି ଧରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଦର୍ଶନ, ଆନୟନ—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ତାହା କ୍ରିୟାର ଅଂଶ ବୋଲି ବିଚାର କରାଗଲେ ଅନ୍ୱୟ ବେଳେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବହୁତ ଅସୁବିଧା ହେବ । **'ସେ ମୋତେ ହାସ୍ୟ କଲେ'** ପ୍ରଭୃତି ବାକ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପଦକୁ କ୍ରିୟାଙ୍ଗ ବୋଲି ଧରିବାରେ ପ୍ରମାଦ ଘଟିବ ।

ଅତଏବ ବିକୃତ ବା ବିଧେୟ କର୍ମରେ ଯେପରି 'କାଠକୁ ଜାଳିକଲେ' ଏ ବାକ୍ୟରେ 'କଲେ' କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା କାଠକୁ ଏହି କର୍ମର ଆକାଂକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହୋଇ, କଣ କଲେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଅଛି, ସେହିପରି, **'ସେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କଲେ'** ଏଠାରେ 'କଣ କଲେ' ? ଦର୍ଶନକୁ କଲେ, —ଏହିପରି ବୁଝି ଦର୍ଶନ ପଦକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଧେୟ କର୍ମ ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି, ଏ ବିଧେୟ କର୍ମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କର୍ମର ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷଣ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର କଦାଚିତ୍ ଠିକ୍ ଏହି କର୍ମ ସ୍ଥଳରେ ବିଧେୟ ବିଶେଷଣର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଚଳିଯାଉଅଛି—ଯଥା :—ପୁଲିଶ୍ ଚୋରକୁ ଧୃତ କଲେ (ଧରିଲେ); ରାମ ହରିକୁ ମାଣେ ଜମି ଦତ୍ତ କଲେ (ଦେଲେ); ଯୁଦ୍ଧରେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ନିହତ କଲେ (ମାରିଲେ) ।

ଏହିପରି କଦାଚିତ୍ ବିକୃତ ଓ ବିଧେୟ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କର୍ମ ରୂପେ ଚଳିଯିବାର ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଯଥା :—ବିଚାରପତି ଚୋରକୁ ଜୋରିମାନା କଲେ ।

ଏଠାରେ ଜୋରିମାନା ପ୍ରକୃତରେ ଜୋରିମାନା ବା ଜୋରିମାନାଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ରୂପରେ ତାହାର ବିଶେଷକତ୍ୱ ଚିରବିର ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା :—

କାଳଭିନ୍ନି ତିଆରି କରିବାରେ ଅଛ ଓ ଥା ଧାତୁର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଅଛି । ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଅତୀତ—ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମୂଳରେ ଯୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ଛଡ଼ା ଆଉ କେତେକ ଧାତୁ ମୂଳକ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ ବିଶେଷିତ କରିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ସର୍ବଦା ମୂଳକ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମୂଳ (ଇକାରାନ୍ତ କ୍ରିୟାମୂଳ) ସଙ୍ଗେ ଯୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି । ଏହିସବୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାମାନେ କେତେବେଳେ ମୂଳ-କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥକୁ ବିଶେଷିତ କରନ୍ତି, କେତେବେଳେ ବା ଖାଲି କ୍ରିୟାର ଅଳଙ୍କାର ପରି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ମୁଁ ଖାଇପାରେ । ସେ କରି ସାରିଲେଣି । ମୁଁ ଦେଖି ଆସିଲି । ସେ ଖାଇଦେଲା ।

ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ବାକ୍ୟରେ ଖାଇବାରେ କ୍ଷମତା ଓ କରିବାରେ ନିଷ୍ପନ୍ନତା ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି । ତୃତୀୟ ବାକ୍ୟରେ, ମୁଁ ଦେଖିକରି ବା ଦେଖା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷକରି ଆସିଲି--ଏପରି ଅର୍ଥ ମୂଳରୁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଆଉ ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଚତୁର୍ଥ ବାକ୍ୟରେ ଖାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ଦେଲା (ଦାନ କଲା) ଏପରି ଅର୍ଥ ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଖାଇଦେଲା ଅର୍ଥ ଖାଇଲା । କାହାକୁ ନ ପଚାରି ନ ମାନି ବା ତରତର କରି ଖାଇଦେଲା ଏତିକ ମାତ୍ର ଇଙ୍ଗିତ ଥାଇପାରେ ।

ଦେଖି ଆସିଲି, ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଯଥା—ମୁଁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷହେଲା ଦେଖି ଆସିଲି, ଏ ଜମି ଫସଲ ଭଲ ହେଉ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ଦେଖି କରି ବା ଦେଖିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷକରି ଆସିବା ଅର୍ଥ ମୋଟେ ନାହିଁ । ବସ୍ତୁତଃ ଦେଖିବା କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ, ଭଙ୍ଗି ବା କାଳ ସୂଚନା ବଦଳି ଯାଇଅଛି । ଆସ୍ ଧାତୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାରୂପେ ଏହିପରି କାଳରେ ଚାଲି ଆସିବା, ହୋଇ ଆସିବା ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କ ତାଲିକା

ଥା (ଅଛ୍)—

ଏମାନେ କାଳ ନିୟମରେ କ୍ରିୟାର ଭଙ୍ଗି ତିଆରି କରନ୍ତି ।

ଯା (ଗମ୍), ଆସ୍ (କଦାଚିତ୍ ପଡ଼ା)—

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ଖାଇ ଯାଉଛି । ସେ ଶୋଇଗଲା । ସେ ଦେଖି ଆସିଲା । ସେ ପଡ଼ି ପଳେଇଲା । ସବୁ ଧାତୁରେ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

ପାର୍ (କର୍ତ୍ତାର କ୍ଷମତା ଥିବା ଅର୍ଥରେ)—

ସେ କରି ପାରିବ । ମୁଁ ଯାଇ ପାରିବି । ଇତ୍ୟାଦି ।

ସାର୍ (କ୍ରିୟା ଶେଷ ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥରେ)—

ସେ ଖାଇ ସାରିଛି; ମୁଁ କରି ସାରିଛି—ଇତ୍ୟାଦି ।

ପଡ୍, ଉଠ୍ (କେବଳ କେତେକ ଅକର୍ମକ ଧାତୁରେ, ଅର୍ଥ ବିଶେଷରେ)—

ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଖସି ପଡ଼ିଲା । ବସି ପଡ଼ିଲା । ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ହୋଇ ଉଠିଲା । ରାଗି ଉଠିଲା । ଜଳି ଉଠିଲା । ମାତି ଉଠିଲା । ଗର୍ଜି ଉଠିଲା ।

ପାରି ଉଠିଲା, ମାରି ଉଠିଲା—ସକର୍ମକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

ଦେ, ପକା – (କେବଳ ସକର୍ମକ ଧାତୁରେ)—

ସେ ଖାଇ ଦେଲା (ପକାଇଲା) । ମାରି ଦେଲା (ପକାଇଲା) ଇତ୍ୟାଦି ।

ହସି ଦେଲା, ହସି ପକାଇଲା ଅକର୍ମକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

ବସ୍—ସବୁ ଧାତୁରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା, ଆରମ୍ଭ କରିବା ଓ ସାରିଦେବା ଅର୍ଥରେ ।

(୧) ଆରମ୍ଭ କରିବା—ମୁଁ ଗଲାବେଳକୁ ସେ କରି ବସିଲା । ଏହି ଅର୍ଥରେ 'କରିବାକୁ ବସିଲା' ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

(୨) କ୍ରିୟା ଚଳାଇବା ଅର୍ଥ—ସେ ପଢ଼ି ବସିଛି, ତାକୁ କିଛି କହ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

(୩) ସାରଦେବା ଅର୍ଥ—ମୁଁ ଗଲି ବେଳକୁ ସେ ଦେଇ ବସିଛି । ଏହି ଅର୍ଥରେ 'ଦେ' ଧାତୁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଧାନ ବା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଯଥା—ତାକୁ କେହି କହୁ କହ ନାହିଁ, ସେ କରି ବସିଲା—କରି ଦେଇ ବସିଲା ।

ନେ, ଆଣ୍ (ସକର୍ମକ ଧାତୁରେ)—

ସେ ଚଳାଇ ନେଲା (ଦେଲା)
ସେ ଚଳାଇ ଆଣିଲା ।
ସେ ପାକ ନେଲା । ସେ ପାକ ଆଣିଲା ।
ସେ କରି ନେଲା । ସେ କରି ଆଣିଲା ।

ରଖ୍ (ସକର୍ମକ ଧାତୁରେ)—

ସେ କରି ରଖିଲା । ସେ କହି ରଖିଲା । ସେ ମାଗି ରଖିଲା । ସେ ଜଣାଇ ରଖିଲା ।

(ଜାଣ୍ ସହିତ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ, ଜାଣିବା ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ହୁଏ)

ମୁଁ କରି ଜାଣେ । ମୁଁ ଖାଇ ଜାଣେ ।
ହୋ—

ଏହା ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାକୁ ଅକର୍ମକ କରେ ଏବଂ ସହିତ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିହେବ । ଏତକ ଖାଇ ହେବ । ଏହି 'ହୋ' ଧାତୁ ଅର୍ଥରେ ଯା (ଗମ୍)ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :—ଭାତ ଖିଆଯାଏ । କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ଯା (ଗମ୍) ଧାତୁର ଏହା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—

ଏହାର ବ୍ୟବହାର ବାଚ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବୁଝାଯିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏସବୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଓ ବ୍ୟବହାରର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବ୍ୟବହାରରେ କେବଳ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

କ୍ରିୟାର ବାଚ୍ୟ

ଓଡ଼ିଆରେ ସାଧାରଣତଃ କର୍ତ୍ତୃ, କର୍ମ, ଭାବ ତିନିବାଚ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ—

କ୍ରିୟାକୁ ପ୍ରକୃତ ସାଧନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ହୁଏ, ସେଠାରେ କ୍ରିୟାର ତଥା ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା : ସେ ମୋର ଭାଇ (ଅଟେ) । ମୁଁ ଭାତ ଖାଉଛି । ରାମ ଶୋଇଲା । ହରି ଟଙ୍କା ଦେଲା । ଇତ୍ୟାଦି ।

କର୍ମବାଚ୍ୟ—

ସକର୍ମକ ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ବୁଝା ଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟର କର୍ମ ଯଦି ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ରୂପ ପାଏ, ତେବେ କ୍ରିୟା ତଥା ବାକ୍ୟର କର୍ମବାଚ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା --ମୁଁ ଭାତ ଖାଉଛି ବା ଖାଇ ଜାଣୁଛି ନ କହି, 'ମୋ ହାତେ ଭାତ ଖାଇ ହେଉଛି', କହିଲେ 'ଖାଇ ହେଉଛି'— କ୍ରିୟା ତଥା ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟଟି କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କୁହାଗଲା ।

ଭାବବାଚ୍ୟ—

ଅକର୍ମକ ବାକ୍ୟର କ୍ରିୟା ଏହିପରି କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ ନେଲେ ଭାବବାଚ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :—ତା ହାତେ ଶୋଇ ହେଉଛି ।

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ଯେ କର୍ତ୍ତା ଥାଏ, କର୍ମ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ସେଠାରେ, ତା ହାତେ, ତା ଦ୍ୱାରା, ତା ଦେଇ (ଦେହି) ଏହିପରି ତୃତୀୟା ଅର୍ଥକ ସପ୍ତମୀ ଲାଗେ । କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟର କର୍ମ କର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଭାବବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତା ରହେ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କରେ, କ୍ରିୟା ସାଧନରେ କର୍ତ୍ତାର ସ୍ପଷ୍ଟ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ସେଠାରେ କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ-ତତ୍ସମ କ୍ରିୟା-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ 'କର୍' ଧାତୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି କ୍ରିୟା ତଥା ବାକ୍ୟର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଯିବା କଥା କୁହାଯାଇଅଛି ।

ଭାବ ଓ କର୍ମବାଚ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସେହି କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମପଦ କର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଏଠାରେ ତାହା ଓଡ଼ିଆ କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । କର୍ମଠାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଷଷ୍ଠୀ ହୁଏ ଏବଂ ତତ୍ସମ କ୍ରିୟା-ବାଚକ ପଦର ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ଭାବ, କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଷଷ୍ଠୀ ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ ଭାତ ଖାଇଲା । ତାର ଭାତ (ର) ଭୋଜନ ହେଲା । ତାର ଭାତ (ର) ଖିଆ ହେଲା ।

ସେ ଶୋଇଲା । ତାର ଶୟନ ହେଲା । ତାର ଶୁଆ ହେଲା ।

ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାରେ ତତ୍ସମ ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ଲଗାଇ ଏହି ଭାବବାଚ୍ୟର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ସେଠାରେ କର୍ତ୍ତାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହାକୁ **କର୍ତ୍ତୃଭାବାର୍ଥକ** ବାକ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । ଯଥା :— ସେ ଶୋଇଲା । ସେ ଶୁପ୍ତ ହେଲା । ସେ ହସିଲା । ସେ ହୃଷ୍ଟ ହେଲା ।

କର୍ମବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟରେ ଏହିପରି ପ୍ରୟୋଗରେ କର୍ତ୍ତାର ଷଷ୍ଠୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ହେଲେ ତୃତୀୟାର୍ଥକ ବିଭକ୍ତି ସେଠାରେ ଲାଗେ । ଏବଂ ହୋ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ କର୍ମବାଚ୍ୟ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତାର ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ଲାଗି ବାକ୍ୟ ହୁଏ ।

ଯେଉଁଠାରେ ବାକ୍ୟର ତତ୍ସମ ପ୍ରକୃତି ସ୍ପଷ୍ଟ ସେଠାରେ ହାତେ ପ୍ରଭୃତି ନ ଲଗି, ଦ୍ୱାରା, ଦ୍ୱ ..ଗିଥାଏ । 'ତା ହାତେ ଦେଉଳ ଦର୍ଶନ ହେଲା'; 'ତା ହାତେ ଶୟନ ହେଲା' ନ କହି, 'ତା ଦ୍ୱାରା ଦେଉଳ ଦର୍ଶନ ହେଲା', 'ତା ଦ୍ୱାରା ଶୟନ ହେଲା', ଏପରି କହିବା ସୁନ୍ଦର । 'ଦ୍ୱାରା' ଟି ତତ୍ସମରୁ ଆମଦାନି । ଲୋକ ମୁଖରେ ତାହା ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ବାଚ୍ୟାନ୍ତର ତତ୍ସମ ଅନୁକରଣରେ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ କେବଳ 'ଦ୍ୱାରା'ର ବ୍ୟବହାର ବିଶେଷ ସମୀଚୀନ । ଯଥା :—ରାମ ଟଙ୍କା ଦେଲା, ରାମ ଦ୍ୱାରା ଟଙ୍କା ଦତ୍ତ (ଦିଆ) ହେଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଠାରେ ଦତ୍ତ (ଦିଆ) ଟଙ୍କାର ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ । ଏସବୁ ପ୍ରୟୋଗ-ମାନଙ୍କରେ କର୍ମ ଭାବବାଚ୍ୟର ଅର୍ଥ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାକ୍ୟରୂପରେ ସେସବୁର ଅନ୍ୱୟ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରରେ ସୁଗମ ହେଉଅଛି । ଶୁଆ (ଶୟନ) ହେଲ; ଏଠାରେ ଶୁଆ (ଶୟନ) ବିଶେଷ୍ୟ, ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି, ହେଲ ତାହାର କ୍ରିୟା । ଏବଂ ଦତ୍ତ (ଦିଆ) ହେଲା, ଏଠାରେ ଦତ୍ତ (ଦିଆ) ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ । ଅତଏବ କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ ସବୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେବାରୁ ଦିଆ ହେଲ, ଦତ୍ତ ହେଲ, ଦାନ ହେଲ ପ୍ରଭୃତିକୁ କ୍ରିୟା କରି ବାଚ୍ୟ ଭେଦରେ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୱୟ କରିବା କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ 'ହୋ' ଧାତୁର କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ରୂପରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଏ ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ବେଳେ ବେଳେ 'ହୋ' ଧାତୁ ସ୍ଥାନରେ ବିକଳ୍ପେ ସେହି ଅର୍ଥରେ ଯା (ଗମ୍) ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା:—ତା ହାତ ଟଙ୍କା ଦିଆ ଗଲ, ଯିବ । ବେଶ୍ ଶୁଆ ଗଲ, ଆଜି ଖେଳା ଗଲ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଖୋଇ ହେଲ, ଖାଇ ହେଲ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରକୃତ ଭାବ ଓ କର୍ମବାଚ୍ୟର କ୍ରିୟା ।

ଏଠାରେ ତେଣୁ 'ହାତ' ଅପେକ୍ଷା ହାତେ, ଦେଇ (ଦେବି) ପ୍ରଭୃତିର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ।

ଏହି ଅର୍ଥର କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ କ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଜାଣ୍ ଓ ପାର୍ ଧାତୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟାରୂପେ ମଧ୍ୟ ଲଗିଥାଏ, ଏବଂ କର୍ମ-ଭାବ-ବାଚ୍ୟରେ 'ହୋ' ପରିବର୍ତ୍ତରେ 'ଆସ୍' ଲଗିଲେ କର୍ତ୍ତାରେ ହାତେ ପ୍ରଭୃତି ବିଭକ୍ତି ନ ଲଗି, ଚତୁର୍ଥୀ 'କୁ' ଲଗେ । କିମ୍ବା ସେହି ଷଷ୍ଠୀ ଅର୍ଥକ ମୋତେ, ତୋତେ ର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :—

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟ

(୧) ମୁଁ ଭାତ ଖାଏଁ (ଖାଇ ପାରେ, ଖାଇ ଜାଣେ)

(୨) ମୁଁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପାରେ (ଦେଇ ଜାଣେ, ଦିଏଁ)

(୩) ମୁଁ ଶୋଇ ଜାଣେ (ଶୁଏ, ଶୋଇ ପାରେ)

Digitized by srujanika@gmail.com

କର୍ମବାଚ୍ୟ—

(୧) ମୋତେ ଭାତ ଖାଇ ଆସେ । ମୋ ହାତେ ଭାତ ଖାଇ ହୁଏ । ମୋର ଭାତ ଖିଆ ହେଉଛି (ଗ୍ଳଲଛି)

(୨) ମୋତେ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଆସେ । ମୋ ହାତେ ଟଙ୍କା ଦେଇ ହୁଏ ।

ଭାବବାଚ୍ୟ—

(୩) ମୋତେ ଶୋଇ ଆସେ । ମୋ ହାତେ ଶୋଇ ହୁଏ ।

କର୍ତ୍ତୃକର୍ମ ଓ କର୍ତ୍ତୃଭାବ ବାଚ୍ୟ—

ସେ ରଡ଼ ବମ୍ପୁଡ଼ ହେଲ । ସେ ଭାବ ହେଲ । ସେ ବିଦାଣ ହେଲ । ସେ ଫଟେଇ ହେଲ - ପ୍ରଭୃତି ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟା କର୍ତ୍ତା ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ, କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଅନ୍ୟ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହାକୁ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟାରେ କର୍ତ୍ତୃକର୍ମବାଚ୍ୟ ଓ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାରେ କର୍ତ୍ତୃଭାବବାଚ୍ୟ କୁହାଯାଏ, ଯଥା:—

କର୍ତ୍ତୃକର୍ମବାଚ୍ୟ— ଏଥିରେ କର୍ମ ପ୍ରାପ୍ତ ଉହ୍ୟ ଥାଏ, ଏଣୁ ଏହା ଅର୍ଥରେ ଭାବବାଚ୍ୟ ପର) ।

(ବିଦାଣିଲ) ବିଦାଣ ହେଲ; ଦେଇ ହେଲ ।

(ମାଇଲ) ମାଣ ହେଲ; ଖାଇ ହେଲ ।

(କହିଲ) କହି ହେଲ; କହି ହେଲା । ଗାଇ ହେଲା ।

କର୍ତ୍ତୃଭାବବାଚ୍ୟ—

(ବୋବାଇଲା) ବୋବାଇ ହେଲା ।

(ରଡ଼ିଲା) ରଡ଼ି ହେଲା ।

(ଚଳିଲା) ଚଳି ହେଲା । ଭାବ ଚିନ୍ତା ହେଲା, ଉବେଇ ଖବେଇ ହେଲା, ବମ୍ପୁଡ଼ କାମୁଡ଼ ହେଲା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ହୁଏ ।

ମାତ୍ର ସେ ରହ୍ ରହ୍ ହେଲା, ସେ ବସ୍ ବସ୍ ହେଲା, ସେ କହ୍ କହ୍ ହେଲା ପ୍ରଭୃତି ବାକ୍ୟରେ ରହ୍ ରହ୍ ପ୍ରଭୃତି ଏହିପରି ରୂପରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଧେୟ କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷଣରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ:—

କର୍ମ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ଦେଇ, ଶୋଇ ପ୍ରଭୃତିକୁ ବିଶେଷ୍ୟ ଏବଂ କର୍ତ୍ତୃକର୍ମ ଓ କର୍ତ୍ତୃଭାବବାଚ୍ୟରେ ବିଦାଶ, ବୋବାଇ ପ୍ରଭୃତିକୁ କର୍ତ୍ତାର ବିଶେଷଣ ପରି ଅନ୍ୱୟ କଲେ ସୁବିଧାଜନକ ହୋଇପାରେ । ମାତ୍ର ଏହି ରୂପର ବିଶେଷ୍ୟ ଅନ୍ୟତ୍ର ବ୍ୟବହାରରେ ନାହିଁ । ତାହାର ଉକ୍ତି ମୁଁ ଶୁଣିଛୁ; ଏପରି କଦାଚିତ୍ ଧାତୁ ଇକାରାନ୍ତ ହୋଇ ବିଶେଷ୍ୟ ହବାର ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଶୋଇ ଆସେ ପ୍ରଭୃତିରେ 'ଶୋଇ' ରେ ସେ ବିଶେଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରକାଶ ପାଇନାହିଁ । ଅପରନ୍ତୁ 'ବିଦାଶ ହେଲ' 'ବୋବାଇ ହେଲ' ପ୍ରଭୃତିରେ ବିଦାଶ, ବୋବାଇକୁ ବିଶେଷଣ କରିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେ । ତାହା ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଏକ କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି ।

ଓଡ଼ିଆରେ କେତେକ ଧାତୁ ବିଗବର କର୍ତ୍ତୃଭାବବାଚ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଅନ୍ତି । ତାହାର କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ ରୂପ ହୁଏ, ଏବଂ ତାହାକୁ ତତ୍ସମ ବାକ୍ୟରେ ପରିଣତ କଲେ ବାକ୍ୟର ପ୍ରକୃତି ଜଣାପଡ଼େ । ଯଥା :—

ସେ ହାରିଲା	ସେ ପରାସ୍ତ ହେଲା ।
ସେ ମଲା	ସେ ମୃତ ହେଲା ।
ସେ ପାଚିଲା	ସେ ପକ୍ୱ ହେଲା ।
ସେ ପଡ଼ିଲା	ସେ ପତିତ ହେଲା ।
ସେ ଲାଗିଲା	ସେ ଲଗ୍ନ ହେଲା ।

ଯେଉଁସବୁ କ୍ରିୟାରେ କ୍ରିୟାର କାର୍ଯ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ଉପରେ ସାଧିତ, ସେ ସବୁ ବାକ୍ୟର କ୍ରିୟା ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ।

ଏହି ସବୁ କ୍ରିୟା ପୁଣି ସାଧାରଣ କ୍ରିୟାପରି ବାଚ୍ୟାନ୍ତର ରୂପ ପାଆନ୍ତି, ଯଥା :—ତାକୁ ମରି ଆସେ, ପଡ଼ି ଆସେ, ପାଚି ଆସେ ଇତ୍ୟାଦି । ସମସ୍ତ ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟା ଏହିପରି ହେବାର ମୂଳେ କୁହା ଯାଇଅଛି । ଯଥା :—ସେ ଶୋଇଲା; ସେ ଶୁପ୍ତ ହେଲା । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି ଯେ, ଶୋଇଲା, ହସିଲା ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟାରେ ଶୟନ କଲା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ହାସ୍ୟ କଲା ପ୍ରଭୃତି ରୂପ ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ମଲା, ପାଚଲା ପ୍ରଭୃତିରେ ମରଣ କଲା, ପାକ କଲା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେପରି ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ମାଇଲା, ପଚାଇଲା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରୟୋଜକ ଅର୍ଥ ହୁଏ ।

ବହୁକର୍ମକ କ୍ରିୟାର ବାଚ୍ୟାନ୍ତର

ସମସ୍ତ ସନିମିତ୍ତ ଦ୍ୱିକର୍ମକ ବାକ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କର୍ମ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିମିତ୍ତ କର୍ମ ଥାଏ । ବାଚ୍ୟାନ୍ତର ବେଳେ ନିମିତ୍ତ କର୍ମର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହା ୪ର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ଯେନି ସେହିପରି ରହେ । ଯଥା :—ସେ ହରିକୁ ଗ୍ରାମକୁ ଆଣିବ । ତା ହାତେ ହରି ଗ୍ରାମକୁ ଆଣିହେବ । ସେ ମୋତେ ଟଙ୍କା ମାଗୁଛି । ତା ହାତେ ମୋତେ ଟଙ୍କା ମାଗି ହେଉଛି ।

ବିଧେୟକର୍ମକ ଦ୍ୱିକର୍ମକ କ୍ରିୟା—

କର୍ତ୍ତୃବାଚ୍ୟରେ କର୍ମର ବିଧେୟ ପଦ, କର୍ମବାଚ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାର ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ବା ବିଶେଷ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :—ଗୁରୁଙ୍କ ହାତେ ରାମ ପଣ୍ଡିତ ହେଲା ।

କ୍ରିୟାବାଚକ କର୍ମ—

ଏହା ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଯିବା କର୍ମର ବିଧେୟ ବିଶେଷଣ ହୁଏ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ବୁଝାଇ ଦିଆ ଯାଇଛି ।

ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ମ—

ପ୍ରୟୋଜକ କ୍ରିୟାର ବାଚ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବେଳେ 'ହେଉ' ଧାତୁରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ବିଧେୟ ବିଶେଷଣରେ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜକ ଚିହ୍ନ ରହେ ନାହିଁ । ଯଥା :—କେଉଟ ଦ୍ୱାରା ମାଛ ମରିହେଲା । ରାମ ଦ୍ୱାରା ହରି ଘରକୁ ଅଣା ହେଲା । କେଉଟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହାତେ ମାଛ ମାରି ହେଲା । କେଉଁଠିକୁ ମାଛ ମାରି ଆସିଲା । ରାମଦ୍ୱାରା ହରି ଘରକୁ ଆଣିହେଲା । ରାମକୁ ହରିକୁ ଘରକୁ ଆଣି ଆସିଲା ।

ଅକର୍ମକ କ୍ରିୟାରେ ଆକାର ଲଗି ପ୍ରୟୋଜକ ହୋଇଥିଲେ କର୍ମବାଚ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ତାହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ହୁଏ । ସେଥିରେ କର୍ମବାଚ୍ୟ କ୍ରିୟାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜକ ରୂପ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଆକାରାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜକ କ୍ରିୟାରେ ଅର୍ଥ ଭେଦରେ ଏହିପରି ରୂପ ବିକଳ୍ପେ ହୁଏ । ଯଥା :—ହରି ଦ୍ୱାରା ରାମକୁ ହସାଇବା ହେଲା । ରାମ ଦ୍ୱାରା ମାଛ ମରାଇବା (ମରା) ହେଲା ।

ସମସ୍ତ ସକର୍ମକ, ଦ୍ୱିକର୍ମକ, ପ୍ରୟୋଜକ ବାକ୍ୟର କର୍ତ୍ତାରେ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗେ ଏବଂ ଅଣାଇଲା ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିବୃତ୍ତ ଦ୍ୱିକର୍ମକ ବାକ୍ୟରେ କ୍ରିୟାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା :—ହରି ଦ୍ୱାରା ରାମ ଘରକୁ ଅଣା ହେଲା ।

କେବଳ ଆସ୍ ଧାତୁ ଲାଗି, କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ ହେଲେ ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରେ କୁ ଲାଗି ନିମିତ୍ତ କର୍ମ ହୁଏ ଏବଂ ବାକ୍ୟଟି ଆକାରରେ ଦ୍ୱିକର୍ମକ ପରି ହୁଏ ।

ହୋ ଧାତୁ, ଆସ୍ ଧାତୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ଯେତେବେଳେ ବିଶୁଦ୍ଧ କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ କ୍ରିୟାରେ ନିତ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଜକ ରୂପ ରହେ । ଯଥା :—ରାମ ହାତେ ହରିକୁ ହସାଇ ହେଲା । ରାମକୁ ହରିକୁ ହସାଇ ଆସିଲା । ଇତ୍ୟାଦି ।

କର୍ମ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗ

କେତେକ ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା କର୍ମ ଓ ଭାବବାଚ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଜକ ରୂପରେ ଭାଷାରେ ଚଳିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା :—ତାକୁ ଏକଥା ସୁହାଇଲା । ନବାତ ପାଣିରେ ମିଳାଇଲା । ରାମକୁ ଏକଥା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୋଗାଇଲା ନାହିଁ । ତାର ଭେଖ ବକାଉଛି । ଏ କଣ୍ଟୁଆରେ ଭଲ କାଣ୍ଟୁଛି । ଇତ୍ୟାଦି ।

ନାମ ଧାତୁ

କେତେକ ନାମ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷ୍ୟ ସଦୃଶ ବିଶେଷଣ ଆକାରାନ୍ତ ହୋଇ ଧାତୁ ରୂପରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ରୂପ ସର୍ବଥା ଆକାରାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜକ କ୍ରିୟାପରି ହୁଏ । ଯଥା :—ସେ ଏ କଥାକୁ ଜାଣାଇଲା ନାହିଁ । ସେ ଠେଙ୍ଗାଉଛି ।

କେତେକ ନାମଧାତୁ, ଯଥା :—

ପେଟା, ଦାଣ୍ଡା (ଦାଣ୍ଡିଆ), ପାଖା (ପାଖିଆ), ଠେଙ୍ଗା (ଠେଙ୍ଗିଆ), ନାକା, କାନା (କାନିଆ), ମୁଣ୍ଡା (ମୁଣ୍ଡିଆ), ଅଣ୍ଠା, ଆଣ୍ଠୁଆ, ପଗ୍ଘ (ପିଗ୍ଘ), ଚିପା, ଘୋଡ଼ମା (ଘୋଡ଼ା ପରି ଆଚରଣ କର୍; ଘୋଡ଼ା ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରୟୋଜକ କ୍ରିୟା ଥିବାରୁ ନାମଧାତୁଟି ଘୋଡ଼ା ନ ହୋଇ ଘୋଡ଼ମା ହୋଇଅଛି), କାନ୍ଧା (କାନ୍ଧିଆ), ଗାଣ୍ଡା (ଗାଣ୍ଡିଆ), ମୂହାଁ, ଗୋବରା, ପିଠିଆ ।

ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଶେଷରେ ଆ 'ଇଆ' ହୋଇଯାଏ । ସେଠାରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜକ ରୂପ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ

ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦମାନେ କ୍ରିୟାପରି କାରକ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ବାଚ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜକ ରୂପ ପାଆନ୍ତି ।

କ୍ରିୟାବାଚକ ପଦ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣ ଓ ଅବ୍ୟୟ ହୁଏ ।

(୧) ବିଶେଷ୍ୟ—ସେ ଖାଇବାର ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ । ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇବା ଭଲ ନୁହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଔଷଧ ଖାଇବାରେ ହେଳା କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସବୁ ବିଷୟରେ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ କାହାକୁ ସୁଖ ଲାଗେ ? ପିଲାକୁ ଦୁଧ ଖୁଆଇବା ମାଆକୁ ଶିଖିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏତେ ଦେଖାଇ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଏପରି କରିହେବା ଉଚିତ ନ ଥିଲା । ବରି ହେବା ନ ହେବା ବିଚାର କର ନାହିଁ । ଏ କାମଟି କରି ଆସିବା (କରି ଜାଣିବା) ସହଜ କଥା ନୁହେ ।

ଏହି ବିଶେଷ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଷଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଯଥା :— ତାର ଖାଇବା (ର) ମୁଁ ଦେଖିନାହିଁ ।

ଖିଆ, ଦିଆ, ଦେଏଣି, ଉଦ୍ଧାର, ଗାଅଣା ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆର ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ଭୋଜନ, ଦାନ ପ୍ରଭୃତି ତତ୍ସମ ବିଶେଷ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରକ ଓ ବିଶେଷଣମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ଯଥା :—ଗୋବିନ୍ଦର ଖିଆ ମୁଁ ଦେଖିଛି । ରାତିରେ ବିଶେଷ ଭୋଜନ ଭଲ ନୁହେଁ । ଏ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆ ନିଆ କିଏ କରିପାରିବ ? ରାମ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟାପନା ଶେଷ କରି, ନିଜେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ବସିଲା ।

(୨) ବିଶେଷଣ—କର୍ତ୍ତାରେ ବିକଳ୍ପେ ଷଷ୍ଠୀ ହୁଏ । ବାକି ସବୁ ବିଭକ୍ତି ବିଶେଷଣ ପ୍ରଭୃତି କ୍ରିୟା ପରି ରହେ, ଯଥା ସେ କହିବା କଥା, ତାର କହିବା କଥା, ସେ କହିଲା କଥା, ତାର କହିଲା କଥା ।

ଏହାଛଡ଼ା କୁହା ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶେଷଣରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ନିତ୍ୟରେ ଷଷ୍ଠୀ ହୁଏ । ଯଥା : ତାର କୁହା କଥା, ତାର କଥିତ ବାକ୍ୟ ।

କଥିତ ପ୍ରଭୃତି ତତ୍ସମ ବିଶେଷଣରେ କର୍ତ୍ତାଠାରେ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଲାଗେ । ଯଥା :—ତା ଦ୍ୱାରା କଥିତ ବାକ୍ୟ । ଇତ୍ୟାଦି ।

(୩) ଅବ୍ୟୟ—ଯାଉ, ଖାଉ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ତ୍ତମାନସୂଚକ—ଯାଇ ଖାଇ ପ୍ରଭୃତି ଅତୀତସୂଚକ; ହେଲେ, ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରଭୃତି ହାଲ୍ ବା ଅବସ୍ଥାସୂଚକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାମାନେ ସବୁ କାଳ ଓ ବଚନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭକ୍ତିରେ ଏକପ୍ରକାର ରହନ୍ତି । ସେମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ରିୟାପରି ବିଭକ୍ତି ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ପ୍ରଯୋଜକ ଓ ବାଚ୍ୟାଦିର ରୂପମାନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

(କ) ଯଥା :—ମୁଁ ଯାଉ ଯାଉ ସେ କହିଲା । ମୋର ଯିବା ହେଉ ହେଉ ସେ ଚାଲିଗଲା ।

ଏପରି ଅର୍ଥରେ କ୍ରିୟା ପ୍ରାୟ ଦୁଇଥର ପ୍ରଯୋଗ କରି ହୋଇ-ଥାଏ ।

(ଖ) ମୁଁ ଏଡକ ପଢ଼ି ଖାଇବାକୁ ଯିବି ।

ଏପରି ଅତୀତବୋଧକ ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରେ କର୍ମବାଚ୍ୟ ବା ଭାବବାଚ୍ୟ ପ୍ରଯୋଗ ପ୍ରାୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ହେଲେ ତାହା ହାଲ ବା ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଉଥିବା ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଯଥା—ମୋର ଏଡକ ପଢ଼ା ହେଲେ ବା ପଢ଼ା ସରିଲେ ମୁଁ ଖାଇ-ବାକୁ ଯିବି ।

(ଗ) ମୁଁ ଏଡକ କଲେ ବା ମୋର ଏଡକ କରି ହେଲେ ଘରକୁ ଯିବି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠନ୍ତେ ବା ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଗ୍ରାମକୁ ଗମନ କଲେ ।

କ୍ରିୟାର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ

କ୍ରିୟାମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପାଆନ୍ତି ।

ଦେ—ସେ ଦ୍ୱାର ଦେଲା (ବନ୍ଦ କଲା) । ସେ ବାଡ଼ ଦେଲା (ବାଡ଼ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କଲା) । ସେ କାନ୍ଥ ଦେଲା (ତିଆରି କଲା) । ଜେଲ ଦେଲା (ଜେଲକୁ ପଠାଇଲା, ଜେଲଦଣ୍ଡ ଦେଲା) । ରାଣ ଦେଲା (ଶପଥ କରାଇଲା) । ପାନେ, ପାଟେ, ପଦେ ଦେଲା (ମାଡ଼ ଗାଳି ବା ପ୍ରତିଶୋଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେବା ଅର୍ଥରେ) । ଗଛ ଚେର ଦେଲାଣି (ଚେରଦ୍ୱାରା ରସ ଶୋଷିଲାଣି) । କୁଟାଗଦା ଦେଉଛୁ (କରୁଛୁ) । ଘଦ୍ଧା ଦେଉଛୁ (କରୁଛୁ) । କୁହାଟ ଦେଲା (ଗୁଡ଼ିଲା) । ସଜ ଦେ (ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୀପ ବସା) । ଆଖି ଦେବା (ଯତ୍ନ କରିବା) । ମନଦେଇ କାମ କଲେ ହୁଏ କ (ଲଗାଇ) । ଢେଙ୍ଗୁରା ଦେଲା (ବଜାଇଲା) । ମୁଁ ଦୁର ପକାଇ ଦେ । ଟଙ୍କାଟେ ପକାଇ ଦେଲେ ହେବ ।

ପଡ଼୍ — କଳି ଲାଗି ତାର ମୋର ପଡ଼ିଗଲା (କଥାବାର୍ତ୍ତା ବ୍ୟବହାରାଦି ବନ୍ଦ ହେଲା) । ଆମ ହବୁଙ୍କର ଏବେ ପଡ଼ିଗଲାଣି (ମିଥ୍ୟା ହୋଇ ଗଲାଣି) । କଷ୍ଟ ପଡ଼ି (କଷ୍ଟ ସହି—ଗଞ୍ଜାମ) ଏ କାମ କଲି । ମରି ପଡ଼ି, ଲାଗି ପଡ଼ି (ଯଥାସାଧ୍ୟ) କଲା । ବାଟ ପଡ଼ିଗଲା, ଦ୍ୱାର ପଡ଼ିଲା (ବନ୍ଦ ହେଲା) । ନଈରେ ମାଛ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି (ଧରିଲେ ମିଳୁଛନ୍ତି) । ଜାଲ ପଡ଼ୁଛି, ଖିଅ ପଡ଼ୁଛି, ଦ୍ୱେର ପଡ଼ିଲା । ଆଖି ପଡ଼ିବା (ଦେଖିବା) । ଆଖି ବା ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା (ଲୋଭଯୁକ୍ତ ହୋଇ କାହାବାର ଦେଖାଯିବା) । ଉପରେ ପଡ଼ି କଥା କହନା । ବହିଟି ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ପଡ଼ିଲା । ମୋ କଥା ପଡ଼ିଛି । ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଜଦ୍ ପଡ଼ିଲେ କଏ ଗୁଡ଼ିବ ? ବାଟ ପଡ଼ିଲା (ଗଲା)ଣି । ରୋଗ ବାଟରେ ପଡ଼ିଲାଣି । ଖବର ପଡ଼ିଲାଣି । ବେଳ ପଡ଼ିଛି । ଯୋଗ, ବାଗ ପଡ଼ିଛି । ନଈରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲାଣି । କାନରେ ପଡ଼ିଲା । ଖାଲ, ବଗୁଡିଆ ପଡ଼ିଛି । ଗୁନ ପଡ଼ିଲା । ଗୁଳଟା ପଡ଼ିଗଲା (ଲଇଁଗଲା) । ଫିକା, କଳା ପଡ଼ିଗଲା ।

ପଡ଼ୁଥିବା, ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଅର୍ଥ ହୁଏ—ବେଳ ପଡ଼ିଲେ କହିବ । ମୁଣ୍ଡମାଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲେ ଫଳ ପାଇବ । ତାକୁ ପିହଲ ପଡ଼ିଗଲା (ସୁବିଧା ମିଳିଲା) । ବାଟରେ ନଈ ପଡ଼ିଲା । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ବାଢ଼ି ପଡ଼ିଲା । ତୋଟି ପଡ଼ିଗଲା (ସ୍ୱର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲା) । ପାଟି ପଡ଼ିଗଲା (ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା) । ହାତ, ଗୋଡ ପଡ଼ିଗଲା (ରହିଗଲା) । ଚାଡ଼, ଚଳ ପଡ଼ିଲା (ସେଥିପାଇଁ ମଞ୍ଜି ବୁଣା ହୋଇଛି) । ତା ନା ପଡ଼ିଲା (ଦୁର୍ନାମ ହେଲା) । ମୁଣ୍ଡ ପକାଇବା (ପମକକ୍ଷ ହୋଇ ଠିଆ ହେବା) । ମୁଣ୍ଡକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡ ପଡ଼ୁଛି । ଦୁଆର ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଚଅଁର ପଡ଼ୁଛି । ଜନକ୍ଷ ଭଲ ପଡ଼ିଲା ।

ପକା- ଏହା ପଡ଼୍‌ର ପ୍ରଯୋଜକ । ପଡ଼୍‌ରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ହୁଏ, ପକାରେ ସେ ସବୁ ପ୍ରଯୋଜକ ଅର୍ଥ ହୁଏ — ନାଁ ପକାନା । ମୁଁ ଦୁଇ ପକାଇ ଦେ । ଟଙ୍କାଟେ ପକେଇ ଦେଲେ ହେବ । ଡାଳ ପକେଇ ଗସ୍ତି କଲା ।

ଆସ୍—ମୋତେ ପାଠ ଆସୁଛି (ପଇଟୁଛି) । ଜର ଆସିଲା (ହେଲା) ।

ଦେଖ୍--ହାତ ନାଡ଼ି ଦେଖୁଚି (ବୈଦ୍ୟ ଯାହା କରେ) । ହାତ, ଜାତକ, କୋଷ୍ଠି ଦେଖୁଚି (ଜ୍ୟୋତିଷ ଯାହା କରେ) । ତତେ ଦେଖି ଦେବି (ଧମକେଇବା ଅର୍ଥରେ) । ଗାଈ ଦେଖା ହୋଇ ନାହିଁ (ଦୁହାଁ) । ଧାନ ଦେଖା ମଣା ହୋଇ ନାହିଁ (ଭାଗ ସ୍ଥିର) । କନ୍ୟା-ପାତ୍ର ଦେଖା ଶୁଣା ହୋଇ ଯାଇଛି (ବିବାହ ସମ୍ପର୍କରେ) ।

ଧର୍—ବାଛୁରି ଧରା ହୋଇଛି (ଖାସୁ କରା ହୋଇଛି) । ଗାଈ ଧରା ହୋଇଛି (ପିଲା ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ଦୁଧ ଦେବା ପାଇଁ ଗଉଡ଼ ଯାହା କରେ) । ତୋଣ୍ଟି, ମୁଣ୍ଡ, ଅଣ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଧରୁଛି (ପୀଡ଼ା କରୁଛି) । ମେଘ ଧରୁଛି (ଘୋଟାଇଛି) । ପାଣି ଧଇଲା (ଦେହରେ ଗଲା ନାହିଁ) । ଔଷଧ ଧରୁଛି (କାଟୁ କରୁଛି) । ବାଟ ଧରୁ ନାହିଁ (ବାଟରେ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ, ଠିକ୍ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସି ନାହିଁ) । ମନ ଘର ଧରିଲାଣି (ଜ୍ଞାନ ପଶିଲାଣି) । ସର୍ଦ୍ଦି, କଫ, ବାତ ଧରୁଛି (ହୋଇଛି) । ଗାମୁଛା ନାଲ ଧରୁଛି (ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି) । ରଙ୍ଗ ଧରୁ ନାହିଁ (ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉ ନାହିଁ) । ଖୁର ଭଲ ଧରୁଛି (କାଟୁଛି) । ମୋ ନା ଧରି ସେ ପାର ହୋଇଗଲା (କହି, ବଳରେ) । ନା' କୂଳ ଧଇଲାଣି (କୂଳକୁ ଆସିଲାଣି) । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ ଧରୁଛି (ନସ୍ମରଣ କରୁଛି) । ସେ ମୋ କାନ, ତୋଣ୍ଟି ଧରି ନେବାକୁ ବସିଛି । ମୁଁ ତାର ହାତ ଧରୁଛି (ତାକୁ ବଶ ହୋଇଛି) । ସେ ମୋ ଜମି ଧରୁଛି (ଭାଗରେ ଚାଷ କରୁଛି) । ମୁଁ ତାର ଧାରୁଚି (କରଜ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରୁଛି) । ନଈଁ ଧରୁ ନାହିଁ (ରହିବା ଭଳ ଲାଗୁନାହିଁ) । କଥାଟା ଧର ପାରୁନାହିଁ (ବୁଝିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କର ପାରୁନାହିଁ) । ବନ୍ଧନ ଧରୁଛି । ବଲ ପାଞ୍ଚଓଡ଼ ଧଇଲଣି । ପୋକ (ପୋକକଟ) ଧଇଲଣି । ମୋ ପୁଅ ଶୋଧି ଧଇଲଣି । ଶୁଆ ନା ଧଇଲଣି । କୁକ୍‌କୁର ଘର ଧଇଲଣି । ବାଗ ଧଇଲଣି । ଜାଲ ଧରୁଛି ।

ନେ—ସେ ଟିକା ନେଇଛି (ଘେନଛି) । ଇଜତ୍ ନେଲ । ସମସ୍ତ-ନେଲ (କଟାଇଲ) । ଅନ୍ୟର ମନ ନେଇ କାମ କଲେ ହେବ (ଅନ୍ୟର କର୍ମ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ରଖି, ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ନ ହରାଇ) ।

ମାର୍ - (ମାରବାର ପ୍ରହାର କରବା, ପ୍ରାଣରେ ମାରବା ଅର୍ଥ ହୁଏ) । କୂଟା ଗଦା ମାରୁଛି (କରୁଛି) । ଏଉଡ଼, ହାଇ, ହାକୁଟି, କୁହାଟ ମାରୁଛି (ଛାଡ଼ୁଛି) । 'କେଶୁର ମାଇଲ ଗଜା' (ଗଜାହେଲା) । ପେଟ ମାରୁଛି, ପେଟକୁ ମାରୁଛି (ବ୍ୟଥା ହେଉଛି) । ନଡ଼ିଆ ଫଘା ମାରୁଛି (ଦେଉଛି) । ଚଲ, ଚଢ଼େଇ ଝାମ୍ପ ମାଇଲ । ଗୁଇଁ ମାରୁଛି । ସେ ମାଙ୍କଡ଼ଚଢ଼, ଡଆଁ, ଚବ୍, ମାଇଲ । କଳା ମାଇଲ (ପୋତଲ) । ପାଣ୍ଡ ମାଇଲ (ଭସ୍ମ କଲା) । ନଡ଼ିଆ ମାଇଲ (ତେଲ କଲା) । ଘିଅ ମାଇଲ (ଲହୁଣି ବା ନଡ଼ିଆକୁ ଘିଅ କଲା) । ଆଖିମିଟିକା ମାଇଲ (ଗୁପ୍ତ ଇଙ୍ଗିତ, ପ୍ରବଞ୍ଚାଇଲ) । ଫୁଟିକ ମାଇଲ (ଫୁଟାଇଲ) । ଦମ୍ଭ ମାଇଲ (ନେଲ) । ହାତ, ଗୋଡ଼ ମାଇଲ (ହାତ, ଗୋଡ଼ରେ ବାଡ଼ଲ) । ହାତ ମାରଦେଲ (ଚୋର କର ନେଲ) । ଗୋଡ଼ ମାର ଦେଲ (ଗୋଡ଼ ଲଗାଇ କେହି ନ ଜାଣିବା ଭଳ ପେଲ ଦେଲ) । ଜଳା ମାର ଦେଲ (ବୁଜ ଦେଲ) । ମନ ମାର ଦେଲ (ବିମର୍ଷ ହେଲ) । ମୋ ଘରେ ମୁହଁ ମାର ଯିବୁ (ଦେଖାଇ ଦେଇ ଯିବୁ) । ଗୁମ୍‌ମାର ବସିଛି (ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ) । କଣ୍ଟ ମାର ଦେ (ଖୋସି ଦେ) । ଛାପ ମାର ଦେ (ଲଗା) । ଡଆସିଲ ମାର (ଲେଚା) । ମୁଣ୍ଡ ମାଇଲ (ମୁଣ୍ଡକୁ ନେଇ ଅନ୍ୟ କାନ୍ଥରେ ଲଗାଇ ପିଟିଲ) । ମହୁ ମାଇଲ (ମଧୁ ସଂଗ୍ରହ କଲା) । ବରୁଡ଼, ମହୁମାଛି, ସାପ ମାଇଲ (କାମୁଡ଼ଲ) । ଭୁଲ ଖଞ୍ଜା ମାଇଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଛପରରେ ଭୂଲ ବନ୍ଦ କଲେ) । ଘେର ମାଇଲା (ପକାଇଲା) । ବାଣ ମାଇଲା (ଲଗାଇଲା) । ସେ ଡ଼ଙ୍କି ମାଇଲା (ଲୁଚି ଲୁଚି ଗୁଞ୍ଜିଲା) । ପେଟେ ମାର ଦେଲା । ବଜୁଳୀ, ଘଡ଼ଘଡ଼ି ମାରୁଛି ।

କର୍—ପୁଅ କରିବା (ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ନେବା) । ସେ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଘର କରିବା (ସଂସାର ଚଳାଇ ରହିବା) । ଆଖି କରିବା (ଈର୍ଷାରେ ଦେଖିବା) । ନାମ କଲାଣି (ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭିଲାଣି) । ଘୋକ କରୁଛି । କେତେ ପ୍ରେମ କରୁଚୁ ମ, ବେଗେରେ ଆ । ଖାଇ ମନ କଲା । ପେଟ କଲା । ଆଶା କରିଛି ।

ବସ୍ ଘିଅ, ଦହି, ଦୁଧ, ଖିରି, ଡାଲି ବସି ଗଲା (ଘନ ହେଲା) । ମାଟି ବସି ଗଲା (ଦବି ଗଲା) । ଅଳଙ୍କାର ବସି ଗଲା (ଜାକୁଆ ହୋଇଗଲା) । ଚହ୍ଲ ବସିଗଲା (ଦେହରେ ଦାଗ ରହି ଗଲା) । ତୋଟି ବସିଗଲା (ସ୍ୱର ଭାଙ୍ଗି ଗଲା) । ତାର ହାତ ବସି ଗଲାଣି (ଅକ୍ଷର ଠିକ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି) । ଖିଅ, ଜାଲ, ଜନ୍ତା ବସିଛି । ଡାଡ଼, ଗଛ ବସିଛି (ପୋତା ହୋଇଛି) । ଭେଦା, ଖଜଣା ବସିଛି (ହୋଇଛି) । ପୂଜା, ସପ୍ତାଙ୍ଗ ବସିଛି (ଚାଲିଛି) । ଭୋଜ ବସିଛି (ଚଢ଼ିଛି) । ଦିଅଁ ବସି ନାହାନ୍ତି (ପ୍ରଥମ ସ୍ନାନ ପୂଜାଦି ହୋଇ ନାହିଁ) । ହାଟ, ଦୋକାନ, ବଜାର ବସି ନାହିଁ (ଫିଟି ନାହିଁ) । ଦୋକାନ, ବଜାର, ହାଟ ବସିଛି (ନୂଆ ହୋଇ ହୋଇଛି) । ଧୀପ ବସିଛି (ଜଳୁଛି) । ଖମ୍ବ ବସିଲାଣି (ପୋତା ହେଲାଣି) ।

ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଥୁଆ ହେବା ଅର୍ଥରେ ବସ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ । ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ବସିଛି । ଲଖ ଠିକ୍ ବସିଲା (ବାଜିଲା) । ମୁଥ, ଗୁପଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ବସିଲା । କଣ୍ଟୁଶନର ବେଣ୍ଟ ବସାଅ (ଲଗାଅ) । ଭାତ ବସିନାହିଁ (ରନ୍ଧା ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନାହିଁ) ।

ଦବ୍—ମାଛ ଦବ ଗଲା (ପୋଚିଆ ହେଲା) । ମନ, ରାଗ, ନିଆଁ, ନଈ ଦବ ଗଲା (ଊଣା ହୋଇ ଗଲା) । ଘର ଦବ ଗଲା, ସେ ଦବ ଗଲାଣି (ତାର ଆଗପରି ଆଉ ବଳ ନାହିଁ) ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରହ—ବୁଢ଼ା ରହି ଗଲଣି (ଦବି ଗଲଣି) । ହାତ, ଗୋଡ଼ ରହି ଗଲଣି (ପଡ଼ି ଗଲଣି) । ପେଟମରା ରହି ଗଲଣି (ଊଣା ହେଲଣି) । ନାଁ ରହିଲା (ଯଶ ହେଲା) । ଫଳ ରହି ଗଲଣି (ବନ୍ଦ ହୋଇ ଗଲଣି) । ପାଟି ତୁଣ୍ଡ ରହି ଗଲଣି (କଳ କ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ ହେଲଣି) । କଥା ରହିବ (ଯଶ ଥିବ) । ମୁହଁ ରହିବ ନାହିଁ (ଅପମାନିତ ହେବ) । ମୋ କଥା ରହିଲା (ମୋ କଥା ଅନୁସାରେ କାମ ହେଲା) ।

ରଖ୍—କଥା ରଖ (ମାନ) । ନାମ ରଖ । ଦମ୍ ରଖି କାମ କର । ପେଟ ରଖି ଖାଉଛି । ଗୃହଟାକୁ ସମସ୍ତ ରଖିଛି । ପାଞ୍ଚ ଜଣଙ୍କ ମନ ରଖି ଚଳିବା ଭଲ । ସେ ଗୁଡ଼ାକ ରଖିଥା । ତାକୁ ଧର୍ମ ରଖିଛି । ପେଟରେ କଥା ରଖିପାରେ ନାହିଁ । ତେଲ ରଖିବ । କୁକୁର, ଶୁଆ, ସାପ ରଖିଛି ।

ଲାଗ୍—ବଅଣ ଲଗିଗଲା । ଛନ୍ଦ ଲଗୁନାହିଁ । ମନ ଲଗୁନାହିଁ । ଦୁଆର ଲଗିଗଲଣି । ନିଆଁ ଲଗିନାହିଁ । ଗଛ ଲଗୁଛି । ବଅଣ ଲଗୁଛି । କହି ଲଗିଲେ (ସାହାଯ୍ୟକାରୀ) । ନଦ, ଧୂମ ଲଗୁଛି । ଭୂତ ଲଗିଛି । ବାଇ ଲଗିଛି । ବାଣ ଲଗିଲା । ତାକୁ ନିଶା ଲଗିଲଣି । ଦାଉ ଲଗାଇ ଦେ । ଚେର ଲାଗି ନାହିଁ । ପେଟ ଲାଗିଗଲାଣି । ଭାତ ଲାଗୁଛି (ଗନ୍ଧର କାରଣ) । ଅଲଣା, ସ୍ୱାଦ, ପିତା ଲାଗୁଛି । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଛି । ଖେଳ, ବସ୍ଥର, ପଢ଼ା ଲାଗିଛି । ତାଙ୍କର କଥା କଥାକେ ଲାଗୁଛି । ତାର ଚିକଏ ତୁଣ୍ଡ ଲାଗେ । ସଞ୍ଜ ଲାଗୁଛି । ଗୁଳ ଲାଗି-ଲାଣି । ଟଙ୍କା ଲାଗିଛି । ଆଗୁ ବନା ଲଗେଇଛି । ହଳରେ ପାଣି ଲଗେଇଲାଣି (ପାଳକ ହେଲାଣି) । ହାତ ଲଗେଇ କାମ କରୁନାହିଁ ।

ମାଡ଼୍—ନଦ, ଭୟ ମାଡ଼ୁଛି । ପଇସା ଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟେ ଆଡ଼େ ମାଡ଼ ହୋଇଗଲା । ନଈ, ଗଛ, ଲତା, ମାଡ଼ୁଛି । ପାଣି ମଡ଼ାଉଛି । ହଗ, ହସ, କାନ୍ଦ ମାଡ଼ୁଛି । କଣ୍ଟା, ଗୁହ, ମୁତ ମାଡ଼ୁଛି । ମୋ ଟଙ୍କା ମାଡ଼ି ବସିଛି ! ବର୍ଷା, ଖବର ମାଡ଼ି ଆସୁଛି । ବାଡ଼, ପହି, ଗୁଳା ମାଡ଼ି ଆସିଛି (ଘୁଞ୍ଚି ଆସିଛି) । ବେତନରେ ମାଡ଼ି ଯା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫିଟ୍—ବାଟ ଫିଟି ଗଲାଣି । ତାର କପାଳ ଫିଟିଛି । ଆଲୁଅ ଫିଟିଲାଣି । ନାକ ଫିଟୁ ନାହିଁ । ଗାଣ୍ଠି ଫିଟୁ ନାହାନ୍ତି । ହଳଦ୍ୱ ଫିଟିଲା ନାହିଁ । ସାରୁ ଫିଟିଗଲା । ମୋ କବଜରୁ ଫିଟିଗଲା । ରଙ୍ଗ ଫିଟୁନାହିଁ । ମନ ଫିଟିଗଲା । ବେଗରେ ଫିଟି ଯା ମ । ସିନ୍ଦୁକ, ଦ୍ୱାର ଫିଟା । ସ୍କୁଲ ଫିଟିନାହିଁ । ସ୍ୱର ଫିଟୁନାହିଁ । ଫରଗ୍ଦ ଫିଟିଲାଣି । ଗୁଣି, ସ୍ୱଦ୍ଧା, ସ୍ୱଣ ଫିଟିଗଲା । ଦୋକାନ ଫିଟିନାହିଁ । ଗନ୍ଧ ଫିଟିଗଲା । ଯୋଡ଼ ଫିଟିଗଲା । ଆଖି ଫିଟିନାହିଁ । ତା' ପାଖରୁ (ଦଳରୁ) ଫିଟିଗଲା । ତା ହାତରୁ ଫିଟିଗଲା ।

ଖା—ଖାପ ଖାଉଛି । ସେ ମୋ ବେକ ଖାଉଛି । ଠିକ୍ ମେଳ ଖାଉଛି । ମୂଳକୁ ସୁଧ ଖାଇଲାଣି । ଚଢ଼ା ସ୍ୱର ଖାଇବ । ଓଜନରେ ଅଭ ଗୃଉଳ ଖାଇବ । ଆଉ ଗୁଡ଼, ଲୁଣ, ଚୂନା ଖାଇବ । କାଠ ପୋକ ଖାଇଲାଣି । ମୋତେ ଖାଇ ଯାଉଛି । ନଈ କୂଳ ଖାଉଛି । ମୋ କଳ ଖାଇ ଯାଇଛି । ମାଡ଼ ଖାଇବୁ । ତାଳ ଖାଉଛି ।

ଫାଟ୍—ମନ ଫାଟି ଗଲା । ଗଳା ଫାଟି ଗଲା । ଜାଉ ପାଣି ଫାଟି ଗଲା ।

ଫୁଟ୍—ହାଣ୍ଡି ଫୁଟି ଗଲା । ବାଣ ଫୁଟୁଛି । ବାଲି ଫୁଟୁଛି । ଆଖି ଫୁଟିଗଲା । ଭାତ ଫୁଟିଲାଣି । ଫୁଲ ଫୁଟିଲାଣି ।

ମୋଡ଼୍—ସେ ଘର ମୋଡ଼ ଦେଉଛି । ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ ଦେ । ପେଟ ମୋଡ଼ୁଛି ।

ଭାଙ୍ଗ୍—ପାଣି ଭାଙ୍ଗ । ତୋଡାଣି ଭାଙ୍ଗୁଛି । ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ (ବର, କନ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧ) ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । କଳ ଭାଙ୍ଗି ଦିଅ । ସ୍କୁଲ ଭାଙ୍ଗି ଗଲାଣି । ବାଟ ଭାଙ୍ଗି ଚୁଲି ଗଲା । ତୁ ଯା, ମୁଁ ଭାଙ୍ଗିବ କାହିଁକି ? ପେଟ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଉପାୟ ହୋଇଛି । ମନ ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ଲହରୀ ଭାଙ୍ଗୁଚି । ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗୁଚି । ଲୁଗା ଭାଙ୍ଗି ରଖିଦେ । ପାନ ଭାଙ୍ଗ୍ । ଟଙ୍କା ଭାଙ୍ଗି ଆଣ୍ । କେତେରଙ୍ଗରେ ବାଳ ଭାଙ୍ଗିଛି । ଘର, ଆଉଡ଼ା, ନଈ ଭାଙ୍ଗି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗଲ୍ଣି । ନଦ ଭାଙ୍ଗି ଗଲ୍ଣି । ସେ ଦଉଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଜାଣେ । କଥା ଭାଙ୍ଗ ନା ।

ଧା—ଧାଇଁ ଧପୂଡ଼ ନ ଲଗିଲେ କାମ କ ହୁଏ । ଏ କାମରେ ମନ ଧାଉଁ ନାହିଁ । ପେଟ ପୋଷିବାକୁ ଧାଇଁଛୁ ।

ଗୃଲ୍—ବଗୃର ଗୃଲଛୁ । ଖବ୍ର ଗୃଲ ଯିବ । ମନ ଗୃଲୁନାହିଁ । ଏ ବହି ସ୍କୁଲରେ ଗୃଲୁନାହିଁ । ସେ ସବୁ ଏଠି ଗୃଲବ ନାହିଁ । ପାଞ୍ଚ କୋଶ ଗୃଲ କର ଆସିଲ । ବଳ ବୟସ ଗୃଲ ଗଲ । ବୁଢ଼ା ଏ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗୃଲଗଲେ ।

ପା—କାଳ ପାଇ ଗଲଣି । ଲୁଗା ପାଉନାହିଁ । ଚ୍ଚ ପାହ୍ଲଣି । ମନକୁ ପାଉନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧି ପାଉନାହିଁ । ସେ ନା ପାଇଲଣି । ପାର୍ ପାଇ-ଲଣି । ସ୍ଥଳ ପାର ପାଇଲଣି । ସୁଖ ଦୁଃଖ ପାଉଛୁ । ତଅଣରେ ଲୁଣ ପାଇନାହିଁ । ଝିଅଟି ଜ୍ଞାନ ପାଇଲଣି । ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇଲଣି । ସେ ଦୁଇ ମାସ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲ (ଜେଲ ଖଟିଲ୍—ଗଞ୍ଜାମ) । ବାଟ ପାଉନାହିଁ । ପିଲଟି ପଇଡ଼ା ପାଇନାହିଁ । ଆଖି ପାଉନାହିଁ । ଗାଈ ପିଲ ପାଇଲଣି (ଜନ୍ମ କଲଣି—ରଣପୁର)

ଢଶ୍—ବୁଦ୍ଧି ଢଶୁନାହିଁ । ଏ ଅଙ୍କଟା ଢଶୁନାହିଁ । ରଙ୍ଗ ଢଶିଲ ନାହିଁ । ତାର ଗଠନ ଟିକଏ ଢଶି ଗଲଣି ।

ପଶ୍—ମନ ବୁଦ୍ଧି ପଶୁନାହିଁ । ପଦର ପଶିଲଣି । କଥାରେ ପଶି ହେଉନାହିଁ । କାମରେ ପଶିଲେ, ବୁଦ୍ଧି ଢଶିବ । ଏଥିରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ସାତ ପଶିଲେ ଅଣ୍ଟିବ ।

ବହ୍—ବଦନ ବହୁଛୁ । ନଈ, ପବନ ବହୁଛୁ । ଶହେ ଟଙ୍କା କେତେ, ଆହୁର ବହିଯିବ (ଉଡ଼ିଯିବ) ।

ପୋଷ୍—ଆଶା ପୋଷିଛୁ । ପେଟ ପୋଷ୍ ନାହିଁ ଦୋଷ ।

ହାଣ୍—ସେ ପେଟେ (ଜନ୍ମେ) ହାଣି ଦେଲ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଡ଼୍—ତମ୍ବ ପାଢ଼ଲା । ଆମ୍ବ ପାଢ଼ଲା । ସେ ପାଢ଼ଲା । ପସରା ପାଢ଼ୁଛି । ଶେଜ ପାଢ଼ଦେ । ବସା ପାଢ଼ୁଛି ।

ପୋଡ଼୍—ନାକ, ଆଖି ପେଟ ପୋଡୁଛି । ବାଇଗଣ ପୋଡ଼ ।

ସହ୍—ଏତେ ଲୁଣୀ, ଲୁଗା, ଖରା ସହିବ ନାହିଁ । ସହି ସମ୍ଭାଳି କଲେ ହୁଏ । ତାକୁ ପୁଅ ସହୁନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ସହି ପାରୁନାହିଁ । ଏଠା ପାଣି ସହି ଗଲାଣି । ତାହାକୁ ସେ ଘର ସହୁନାହିଁ । ଆଉ କାଳ ସହିବ ନାହିଁ । ଧର୍ମ ସହିତ ।

ତୋଲ୍—ଧାନ ତୋଳ ଦିଅ । ଫୁଲ ତୋଳୁଛି । ନଡ଼ିଆ, ଆମ୍ବ ତୋଳୁଛି । ଲୁଗା ତୋଳ ଆଣ । ଘର ତୋଳୁଛି । ସ୍ୱର ଆହୁରି ତୋଳ ।

ଲେଖ୍—ଲେଖା ଯୋଖାରେ ସେ ଦୁହେଁ ମାମୁଁ ଭଣଜା । ମୁଁ କାହିଁରେ ଲେଖା ।

ଟେକ୍—କେତେ ଟେକୁଛ ମ । ସାହାସ ଟେକୁଛି । ମନ ଟେକୁନାହିଁ । କପାଳ ଟେକିଛି । ନଈ ଟେକୁଛି । ବାଇ ଟେକିଛି ।

ଗୋଲ୍—କଥା ଗୋଳେଇ ଦେଲା । କଏ ଗୋଳାଉଛି ମ । ପାଣି ଗୋଳା ନା । ମନ ଗୋଳେଇ ହେଉଛି ।

ଛାଡ଼୍—ମୁଁ ଲୁଣ ଛାଡ଼ିଛି । ଗ୍ରହଣ ଛାଡ଼ ନାହିଁ । ଭୟ ଛାଡ଼ ଗଲାଣି । ମନ ଛାଡ଼ ଗଲା । ସେ ଛାଡ଼ ଛୁଆଡ଼ ହୋଇ କହିଲା । ରଡ଼ ଛାଡ଼ିଛି । ସେ ଛାଡ଼୍ ଛାଡ଼୍ ହେଉଛି ।

ମାନ୍—ସେ ମୋତେ ମାନେ । ମନ ମାନୁ ନାହିଁ । ଦୋଷ ମାନିଗଲା । ଏ ବେଶ ମାନୁ ନାହିଁ । ମୋତେ କୁକୁର ମାନିଲାଣି । ପୋଷା ମାନିଲାଣି । ମନ ମାନି ଗଲା ।

ବଳ୍—ଦେହ ବଳ ଗଲାଣି । ମନ ବଳୁ ନାହିଁ । ବଳତା, ଶିଉ, କଡା ବଳ । ବଳିଲେ ଦେବ ।

ଚଳ୍—ମୋତେ ଚଳାନା । ଏତିକରେ ଚଳ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଟଙ୍କାଟା ଚଳୁ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଆମର ଚଳୁ ନାହିଁ । ମୋ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେହରେ ପାଣି ଚଳୁ ନାହିଁ । ଏ ବହି ସ୍କୁଲରେ ଚଳୁ ନାହିଁ । କାମ ଚଳି ଗଲାଣି । ଠକ ଚଳିବ ନାହିଁ । 'ସବେ ଚଳିବେ କାଳବେଳେ' ।

ବଢ଼୍—ସ୍ନାନ, ଭୋଜନ, ପୂଜା ବଢ଼ିଲା । ପୋଥି, କ୍ଷେତ ବଢ଼ା ହେଲା । ମୋ ଝିଅ ବଢ଼ିଲାଣି । ଟଙ୍କାଟା ବଢ଼ୁଛି । ମୁହଁ ବଢ଼ି ଗଲାଣି । ହାତ ବଢ଼ା । ଏ ମାସ ବଢ଼ା ପଡ଼ୁଛି ।

କାଟ୍—ପେଟ କାଟୁଛି । ସେ ରାତି ଦିନ କେତେ କାଟୁଛି । ଜଣ୍ଟି କାଟି ଦେ । ମାଡ଼ କାଟୁନାହିଁ । ଔଷଧ କାଟୁ (କରୁ) ନାହିଁ । ଗୁଣୀ କାଟି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସୂଅ କାଟି ପହଁରି ପାରିବୁ ? ବାଜୁରି ପୁଲାଙ୍ଗ କାଟୁଛି । ଯୁକ୍ତି କାଟି ଦେଉଛି । ଗାରି କାଟ ନା । ଶିତା, ସୁଁଥା କାଟୁଛି । ନଅାଁ, ଖଗ କାଟୁଛି ।

ବୁଡ଼୍—କୂଳ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଟଙ୍କା ବୁଡ଼ିଗଲା । ବେଳ ବୁଡ଼ି ଗଲାଣି । ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଡ଼ି ଗଲେଣି । ମାନ, ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଋଣରେ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଘର ବୁଡ଼ି ପାଣି ଆଣୁଏ । ଜିନିଷକୁ ଦାମ ବୁଡ଼ି ଗଲା । ସେ ବୁଡ଼ି କରି ଅଛି, ତାକୁ ଚିହ୍ନିବ କିଏ ?

—ସମାପ୍ତ—

Digitized by srujanika@gmail.com